

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

**POZDNĚ RENESANČNÍ OLOMOUCKÉ PORTÁLY
V SOUVISLOSTECH**

bakalářská diplomová práce

VERONIKA ZLÁMALOVÁ

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Waisser, Ph.D.

Olomouc 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma „*Pozdně renesanční olomoucké portály v souvislostech*“ vypracovala samostatně za použití citovaných pramenů, literatury a dalších zdrojů.

V Olomouci dne: 23. června 2023

.....
Veronika Zlámalová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala především vedoucímu mé práce Mgr. Pavlu Waisserovi, Ph.D., za jeho nesčetné připomínky a konzultace, bez kterých by má práce byla mnohem chudší. Rovněž mu děkuji za zprostředkování kontaktu s Mgr. Vladislavou Říhovou, Ph.D., která mou práci taktéž doplnila o nepostradatelné poznámky, tímto děkuji i jí. Nemalé díky patří i Mgr. Růženě Marešové, zaměstnankyni Územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci, za její ochotu a pomoc při shromažďování pramenů z fondu NPÚ. Rovněž děkuji zaměstnancům Státního okresního archivu v Olomouci za vstřícnost při shromažďování jednotlivých pramenů. V neposlední řadě bych ráda poděkovala své rodině za jejich trpělivost a podporu. Rovněž děkuji svým kamarádům, zejména Františkovi Svačinovi za pomoc.

Počet znaků: 125 023 znaků (včetně mezer)

Obsah

Úvod.....	6
1. Vývoj bádání.....	8
2. Moravské pozdně renesanční sochařství	14
3. Katalog	21
3.1 Portál domu v ulici Horní náměstí č. 13, čp. 204.....	22
3.2 Portál domu v ulici Horní náměstí č. 12, čp. 205	24
3.3 Portál Edelmannaova paláce v ulici Horní náměstí č. 5, čp. 367.....	27
3.4 Portál Hauenschildova paláce v ulici Dolní náměstí č. 39, čp. 27	31
3.5 Portál domu v Ostružnické ulici č. 3, čp. 362	34
3.6 Portál domu v Ostružnické ulici, č. 1, čp. 363	37
3.7 Portál domu ve Ztracené ulici č. 10, čp. 256.....	41
3.8 Portál domu v ulici 8. května č. 36, čp. 367.....	45
3.9 Portál domu v ulici 28. října č. 15, čp. 457	48
3.10 Portál domu v Riegrově ulici č. 19, čp. 393	51
3.11 Portál domu v Purkrabské ulici č. 2, čp. 153.....	54
3.12 Portál domu v Purkrabské ulici č. 8, čp. 156.....	57
3.13 Portál kaple sv. Stanislava v chrámu sv. Václava.....	59
3.14 Portál kaple sv. Anny na Václavském náměstí	63
4. Olomoucké portály v souvislostech	66
Závěr	71
Seznam použitých pramenů, literatury a internetových zdrojů	72
Prameny.....	72
Státní okresní archiv Olomouc.....	72
Územní odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci	72
Literatura	74
Nepublikované práce	74
Publikované práce	74
Internetové zdroje	79
Seznam použitých zkratk.....	80
Seznam vyobrazení v textu.....	81
Seznam obrazové přílohy	84
Obrazová příloha.....	88
Anotace	107

Úvod

Hlavním cílem bakalářské práce je, vedle uvedení do problematiky pozdně renesančního sochařství na Moravě, představit výčet dochovaných olomouckých vstupních portálů spadajících do tohoto období. Volba takového tématu je důvodem rozdělení práce na dvě části: úvodní studie a katalog.

Kapitola zabývající se situací okolo renesančního sochařství na Moravě se nebude omezovat pouze na portály, bude vkročeno do různých oblastí sochařské tvorby, jejichž prostřednictvím se budou zvyrazňovat i kameníci a sochaři, o kterých můžeme uvažovat, že měli co dočinění se vznikajícími olomouckými portály. Značná pozornost bude věnována na Moravě doloženému sochaři Giorgiu Gialdimu, jehož sochařská tvorba ovlivnila umělce tvořící v této době. Bude pojednáno především o sochařské situaci ve dvou největších moravských městech: Brně a Olomouci.

Hlavní část práce – katalog, se bude zabývat popisem portálů, jejich stylovými podobnostmi mezi sebou a následným hledáním a porovnáváním portálů v sousedním Slezsku. Dříve však, než se k takovému popisu přistoupí, bude ve stručnosti představena historie jednotlivých domů. Vedle toho, bude užito knih o architektuře boloňského architekta Sebastiana Serlia, jejichž prostřednictvím bude v případě nalezení shody určena předloha. Tyto spisy rovněž poslouží i při hledání podobností u drobných sochařských dekorací některých z portálů. V tomto smyslu bude použito i předloh nizozemského malíře a grafika Hanse Vredemana de Vries, který vydal vzorníky s řadou ornamentů, mezi nimi i série kartuší a grotesek.

Pozornost bude rovněž věnována určení objednavatele jednotlivých portálů, na základě historické topografie Viléma Nathera a za pomoci různých předpokladů a domněnek, přičemž se nastíní dosavadní stav určení autorství. V tomto ohledu byl totiž Ing. Josef Kšíř, na jehož publikaci má práce navazuje, poněkud zaujatý a své předpoklady týkající se autorství jednotlivých portálů omezoval pouze na již zmíněného Giorgia Gialdiho, případně jeho dílnu. Dále se v této práci chci, alespoň pokusit, upřesnit datování některých portálů.

Pokud existuje v souvislosti s domem vedle portálu další jeho významná součást, bude ve stručnosti rovněž zmíněna, čímž se jen podtrhne reprezentativnost olomouckých budov.

V samotném závěru bude představena kapitola s názvem *Olomoucké portály v souvislostech*, která se pokusí vytvořit ucelený pohled na sochařskou produkci v Olomouci. A to počínaje přestavbou pernštejnského zámku v Prostějově ve druhé polovině 16. století, jak bude později zmíněno sasko-slezskou sochařskou skupinou, přičemž v této souvislosti budou vystupovat především jména jako Michael Kramer a Stanislav Ludwig.

1. Vývoj bádání

Portál se stal doplňkem, který zdobí a oživuje průčelí. Vedle toho měl však i další důležitou funkci – reprezentovat. Přestože téma portálů nepatřilo nikdy mezi badateli k nejžádanějším, našli se tací, již mu pozornost věnovali. Co se však počátků bádání o těchto domovních vstupech týče, býval portál ve starší literatuře zmiňován především v souvislosti se samotnou stavbou, jenž jako doplněk dotvářel její celkový vzhled. V následujících odstavcích bude pojednáno o právě takových příspěvcích, jejichž autoři se tímto tématem zabývali a svým bádáním tak přispěli k rozvoji tématu pozdně renesančních olomouckých portálů.

Jako prvním badatelem, který se obšírněji zabýval renesančním obdobím na území Moravy byl historik umění August Prokop. Roku 1904 vydává *Die Markgrafschaft Mähren in Kunstgeschichtliche Beziehung*, kde se objevuje první syntéza, pojednávající o tzv. portálové architektuře.¹ Autor se snaží obsáhnout co největší množství objektů, což je možná i důvod proč se místy dopouští chyb, na které pak další badatelé upozorňují. V konečném důsledku však portály a jejich architekturu dělí do čtyř skupin. Jsou jimi brány pevnostního charakteru, dále pak brány s architektonickým a obrazovým vybavením, portály s bočními nosnými figurami a v poslední řadě portály Gialdiho skupiny.

V rámci knihy *Kunstgeschichte Mährens* se o moravských portálech zmiňuje i Julius Leisching.² Krátkou kapitolou o městských domech popisuje vztah Olomouce k renesančnímu období. Přestože se o portálech, které zde zmiňuje, rozepisuje pouze ve stručnosti, portálu Olomoucké radnice nechává více prostoru. Přestože portál olomoucké radnice není předmětem této práce, je důležité jej zmínit, neboť je pravděpodobné, že měl vliv na některé portály, jež v Olomouci následně vznikaly.³

Dříve než Josef Kšír vydá shrnující dílo k tématu olomouckých renesančních portálů, zabývá se jednotlivými příklady staveb odděleně. Vznikají články, jež pojednávají o konkrétních příkladech těchto olomouckých renesančních staveb, případně i jejich vstupních portálech. Takovým příkladem jsou i krátké kapitoly *Zpráv vlastivědného krajského střediska v Olomouci* z let 1959 a 1961 od již zmíněného Josefa Kšíra. Díky příspěvku z roku 1959 je možné sledovat přesun portálu, který byl roku 1872 vybourán z místa svého původního osazení,

¹ August Prokop, Konstruktive, architektonische und dekorative detail der Renaissance, in: *Die Markgrafschaft Mähren in Kunstgeschichtlicher Beziehung. Grundzüge einer Kunstgeschichte dieses Landes mit besonderer Berücksichtigung der Baukunst* III, Wien 1904, s. 710–739.

² Julius Leisching, *Kunstgeschichte Mährens*, Brünn 1933, s. 90–91.

³ *Ibidem*.

tedy z domu v ulici dnešního Horním náměstí č. 23, čp. 425 a následně několikrát přemístěn.⁴ Přičemž místo jeho aktuálního osazení osvětlují až pozdější autoři. Ve druhém příspěvku je přiblížen vývoj domu, později paláce jenž byl roku 1586 zakoupen Šebestiánem Hauenschildem a od této doby přestavován v reprezentační sídlo, přičemž jsou ve vztahu s ním vyzdvihovány jeho nejcennější exteriérové části – nárožní arkýř a portál.⁵

Roku 1969 vydává jako konzervátor památkové péče v Olomouci Ing. Josef Kšíř publikaci *Olomoucké renesanční portály*,⁶ která slouží jako východisko pro tuto práci. Přestože Kšíř dochází k závěru, že nelze sestavit časovou linii, která by jednotlivé portály pojala a vyjasnila tak jejich stavební vývoj, popisuje portály od jejich nejjednodušších forem až po ty nejsložitější, které jsou bohatě zdobeny a doplněny o erby či domovní znamení. Rovněž vytváří tři skupiny, do nichž následně jednotlivé portály zasazuje. Jedná se o portály s rovným nadpražím, portály završené půlkruhovým závěrem a portály zakončené edikulou. Následně přikládá i jejich výčet a vytváří tím přehledové dílo.

Avšak Kšířovy badatelské teze nejsou dlouhou dobu přijímány jako jediné určující, když roku 1973 vychází jako součást Sborníku památkové péče v Severomoravském kraji *Několik poznámek k publikaci Josefa Kšíra* od Josefa Malivy.⁷ Autor v textu především zpochybňuje Kšířovy hypotézy o zasazení jednotlivých portálů ve většině případů do dílny Giorgia Gialdiho. Sám uvádí, že ve městě působilo větší množství kameníků i sochařů, a proto není na místě se omezovat na připisování všech těchto prací pouze k jedinému jménu. Dále je i toho názoru, že je nepravděpodobné, aby měl tento sochař italského původu v Olomouci rozsáhlou dílnu.

Téma uchopil i Ivo Hlobil jako autor článku *Základní přehled o raněrenesančních portálech střední Moravy* z roku 1974.⁸ Prostřednictvím tohoto příspěvku lze pochopit postupný vývoj raně renesančních portálů na moravském území. Přestože se jedná o problematiku, která sleduje dřívější období, Hlobil zde uvádí, že co se pozdně renesančních portálů týče, není možné sledovat dobu jejich vzniku a tím i vymezit následný vývoj skrze rozdělení podle typu jejich ostění. Tímto potvrzuje Kšířovy závěry.⁹

⁴ Josef Kšíř, *Renesanční portál ve vchodu do divadla v Olomouci*, *Zprávy Krajského vlastivědného střediska v Olomouci*, 1959, č. 79, s. 18–19.

⁵ Josef Kšíř, *Bývalý Hauenschildův palác v Olomouci*, *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci*, 1961, č. 93, s. 93–97.

⁶ Josef Kšíř, *Olomoucké renesanční portály*, Olomouc 1969.

⁷ Josef Maliva, *Olomoucké renesanční portály. Několik poznámek k publikaci Josefa Kšíra*, in: *Sborník památkové péče v Severomoravském kraji*, Ostrava 1973, s. 71–91.

⁸ Ivo Hlobil, *Základní přehled o raněrenesančních portálech střední Moravy (1492–1540)*, *Vlastivědný věstník moravský* 26, 1974, č. 2, s. 224.

⁹ Kšíř (pozn. 5), s. 8.

Další článek Ivo Hlobila, *K olomouckému dílu renesančního kamenického mistra Stanislava Ludwiga*, obsažený ve *Vlastivědném věstníku moravském* z roku 1982, předestírá kamenický přínos této osobnosti.¹⁰ Hlobil uvádí, že se na Moravu, nejdříve do Prostějova, dostal Ludwig prostřednictvím svého mistra Michaela Kramera jako jeho tovaryš. Zároveň pokládá otázku, není-li možné, aby byl Stanislav Ludwig autorem i souboru reliéfních cyklů na fasádách renesančních měšťanských domů. Tuto hypotézu vyslovila již roku 1975 historička umění Jarmila Krčálová uveřejněním článku *O původu renesančních reliéfních cyklů v Olomouci*, kdy Ludwigovu účast na vytváření těchto reliéfů rovněž předpokládala.¹¹

Samotnou profesí kameníků a zedníků ve sledovaném období se zabýval Miroslav Čermák. Roku 1982 vydává příspěvek *Kameníci a zedníci v Olomouci (14.–19. století)*,¹² kde se rozepisuje o těchto profesích. Popisuje jejich život od počátku vstupu do cechu až po získání kamenické značky. Rovněž zmiňuje, že to bylo právě kamenické a zednické povolání, které patřilo v Olomouci k nejpotřebnějším. V samotném závěru pak vytváří seznam olomouckých kameníků, do kterého řadí jak mistry, tak tovaryše. Jedná se však pouze o jmenný seznam, který, jak uvádí, se podařilo získat především z písemností okresního archivu v Olomouci, a nijak blíže jej nekomentuje.¹³

Ve *Výroční zprávě okresního archivu za rok 1983*, pojednávající o olomouckých stavitelích a zednících 16. století,¹⁴ se Josef Maliva zabývá především raným obdobím. Přesto zde zmiňuje soupis jmen dvou dochovaných seznamů těchto stavitelů a zedníků, z nichž vyčnívají především zedníci jako Antonio Gialdi, pravděpodobně bratr sochaře Giorgia Gialdiho, a Valentin Walter, dále také kamenický mistr Stanislav Ludwig.¹⁵

Pro práci je stěžejní i kniha s názvem *Olomouc*, jež vyšla roku 1984, především pro svou kapitolu *Pozdní renesance a manýrismus předbělohorského období (do roku 1650)*,¹⁶ jejímž autorem je Ivo Hlobil. Tato kapitola do sebe začleňuje různá sochařská i kamenická díla, včetně olomouckých portálů, a ve stručnosti k těmto uměleckým dílům, přidává vždy nosnou

¹⁰ Ivo Hlobil, *K olomouckému dílu renesančního kamenického mistra Stanislava Ludwiga*, *Vlastivědný věstník moravský* 34, 1982, č. 3, s. 304–309.

¹¹ Jarmila Krčálová, *O původu renesančních reliéfních cyklů v Olomouci*, *Umění XXIII*, 1975, s. 127–141.

¹² Miroslav Čermák, *Kameníci a zedníci v Olomouci (14.–19. století)*, in: *Acta Universitatis Palacianae olomouensis facultas pedagogica, Aestetica IV: Setkání s výtvarným dílem*, Praha 1982, s. 73–99.

¹³ *Ibidem*, s. 93–95.

¹⁴ Josef Maliva, *Olomoučtí stavitelé a zedníci 16. století*, in: *Okresní archiv v Olomouci. Výroční zpráva Okresního archivu za rok 1983*, Olomouc 1983, s. 143–145.

¹⁵ *Ibidem*, s. 145.

¹⁶ Ivo Hlobil, *Pozdní renesance a manýrismus předbělohorského období (do roku 1650)*, in: Ivo Hlobil – Pavel Michna – Milan Togner, *Olomouc*, Praha 1984, s. 69–84.

informaci, jak bude následně v textu nejednou doloženo. Kapitulu lze nazvat jako jakýsi rozcestník, především z důvodu, že zasahuje do jednotlivých odvětví, z nichž přednostně uvádí nejdůležitější informace a dává prostor pro jejich následné bádání.

Roku 1998 vydal Miloslav Pojsl vědeckou monografii *Dvanáct století naší architektury*,¹⁷ ve které se, co se renesančního umění v Olomouci týče, zabývá popisem neznámějších a nejzdobnějších portálů konce 16. století. Při tomto popisu vychází z Kšírovy knihy, pojednávající o Olomouckých renesančních portálech, a zřejmě až na jednu výjimku nepřichází s novými informacemi.¹⁸ Vedle toho ve stručnosti charakterizuje jednotlivá umělecká období a vyzdvihuje z nich vždy to nejdůležitější.

Jako součást bádání bude rovněž využito fondu SOkA Olomouc fond M 8–55, kartony 1–46. Jedná se o inventarizovaný pozůstalostní fond Ing. Josefa Kšíra. Jediného autora, který se celistvě chopil tématu olomouckých renesančních portálů, a tudíž lze předpokládat, že se zde objeví nějaké zmínky, které mohou vyplnit mezery v bádání o jednotlivých portálech. Vedle toho, rovněž jako zdroj dalšího poznání poslouží i prameny NPÚ ÚOP Olomouc, především restaurátorské zprávy vybraných portálů. Součástí každé takové zprávy je totiž i popis stavu portálů před restaurátorským zásahem, který bude při tvorbě katalogu nápomocný.

Co s tématem pozdně renesančních portálů napřímo souvisí, je fenomén sochařství stejného období. Ačkoliv dnes už badatelé svůj zájem k tomu tématu směřují, dlouhodobě tíhli převážně k renesanci rané, čímž i sochařství pozdní renesance zůstalo ne zcela probádané. Nejspíše proto dodnes neexistuje ucelená syntéza, která by o renesančním sochařství na Moravě pojednávala v jeho úplnosti.

Ovšem, našli se badatelé, kteří se takovouto syntézu snažili vytvořit. Základní vademecum k problematice renesančního sochařství na Moravě lze najít již ve zmíněné knize Augusta Prokopa, který mu věnoval kapitolu *Die Plastik der Renaissance in Mähren*.¹⁹ Rozepisuje se zde o křtitelnicích anebo náhrobcích.

Neméně důležitým je příspěvek s názvem *Renesanční sochařství v Čechách a na Moravě* od Ivo Kořána.²⁰ Přestože se více než o syntézu spíše jedná o pouhé nashromáždění

¹⁷ Původní datum vydání 1998, další 2003. Miloslav Pojsl, *Dvanáct století naší architektury*, Olomouc 2003.

¹⁸ Viz Kšír (pozn. 6), s. 9–28.

¹⁹ August Prokop, *Die Plastik der Renaissance in Mähren*, in: *Die Markgrafschaft Mähren in Kunstgeschichtlicher Beziehung. Grundzüge einer Kunstgeschichte dieses Landes mit besonderer Berücksichtigung der Baukunst III*, Wien 1904, s. 856–885.

²⁰ Ivo Kořán, *Renesanční sochařství v Čechách a na Moravě*, in: Jiří Dvorský (ed.), *Dějiny českého výtvarného umění II/1. Od počátku renesance do závěru baroka*, Praha 1989, s. 117–135.

(i přes velké množství) nedostatečných informací, uvádím zde jeho jméno především proto, že si lze díky jeho příspěvku uvědomit skutečnost, že není možné analyzovat sochařství odděleně od architektury.²¹

V souvislosti s Brnem je zásadní i publikace *Brněnští sochaři, kameníci a zedníci v letech 1570–1620*.²² Jedná se totiž v podstatě o jedinou ucelenou syntézu o sochařích, kamenících a zednicích pozdní renesance působících v Brně, která se ale prostřednictvím těchto umělců prolíná i s ostatními městy, včetně Olomouce. Takovým příkladem je i osobnost sochaře Gialdiho,²³ který působil jak v Brně, tak Olomouci. Například se zde dozvídáme, že v době života v Olomouci, získal roku 1591 smlouvu na sochařskou výzdobu kaple sv. Stanislava. Téhož roku mu zemřela jeho dcera (†1591) vzápětí i manželka (†1592), což byl možná důvod k jeho odchodu zpět do Brna, kde následně dále pracoval.²⁴ Rovněž v úvodu příspěvku Ludmily Sulitkové s názvem *Italové v Brně v předbělohorské době*,²⁵ je ve stručnosti pojednáno o situaci charakterizující toto období. Dále pak s přihlédnutím k samotnému městu Brnu je především hodnocena jeho sochařská a stavební historie, kdy se, jak kapitola nastiňuje, na výzdobě města podíleli vedle domácích mistrů i řemeslníci severní Itálie.²⁶

Roku 2009 vychází kniha *Dějiny Olomouce I.*, kde se, vedle dalšího, Ondřej Jakubec zabývá i olomouckým sochařstvím.²⁷ Ve stručnosti se věnuje dochovaným portálům, pomocí nichž se snaží charakter tehdejšího sochařství přiblížit. Taktéž se zabývá i reliéfními sochařskými soubory, kdy v souvislosti s nimi odkazuje na tzv. sasko-slezskou sochařskou skupinu. Dále zde uvádí argumenty, jimiž tak vyvrací i Kšírovy hypotézy, mj. určující podíl na autorství olomouckých památek, jenž bylo po dlouhou dobu chybně připisováno za práci Giorgia Gialdiho. Stejně jako ostatní badatelé uvádí, že Gialdi nebyl jediným sochařem v Olomouci činným.²⁸

²¹ S přihlédnutím ke skutečnosti, která popisuje návaznost sochařství na architekturu, jenž se pro práci jeví jako zásadní, zde uvádím i další zdroje. – Jarmila Krčálová, *Renesanční architektura v Čechách a na Moravě*, in: Jiří Dvorský (ed.), *Dějiny českého výtvarného umění II/1. Od počátku renesance do závěru baroka*, Praha 1989, s. 6–62. – Eva Šamánková, *Severská renesance. Vývoj její ornamentiky. Zámek a měšťanský dům severské renesance. Její počestění v oblasti jižních Čech*, in: *Architektura české renesance*, Praha 1961, s. 78–102.

²² Petr Kroupa – Jiří. L. Bílý, *Brněnští sochaři, kameníci a zedníci v letech 1570-1620*, Brno 1987.

²³ *Ibidem*, s. 65–72.

²⁴ *Ibidem*, s. 70.

²⁵ Ludmila Sulitková, *Italové v Brně v předbělohorské době*, in: Giorgio Cadorini (ed.), *Cramârs. Furlánští a italští obchodníci v českých zemích*, Praha 1999, s. 55–65.

²⁶ *Ibidem*, s. 61.

²⁷ Ondřej Jakubec, *Renesanční a manýristické umění*, in: Jindřich Schulz – Jiří Šmeral (edd.), *Dějiny Olomouce I.*, Olomouc 2009, s. 311–331.

²⁸ *Ibidem*, s. 319.

Bližší pohled na působení italských autorů v tuzemsku věnoval Jan Chlábce roku 2011 ve své knize *Italští sochaři v českých zemích v období renesance*, kde se autor zabývá především umělci pocházejícími z italsko–švýcarské oblasti. Věnuje zde i kapitolu na téma cestovních deníků, které podávají svědectví o sžití se českých intelektuálů s renesančním prostředím v Itálii. Druhou část jeho práce tvoří katalog, kde se ve spoustě případech zabývá množstvím moravských sochařských realizací, u kterých udává důvody popírající Gialdiho jako jejich autora, čímž tak odmítá tvrzení dřívějších badatelů.²⁹ Některé z těchto příkladů budou v práci zmíněny.

²⁹ Jan Chlábce, *Italští sochaři v českých zemích v období renesance*, Praha 2011.

2. Moravské pozdně renesanční sochařství

Již ve druhé polovině 16. století se v moravských městech začínají usazovat vlašští, tj. italské, stavitelé a kameníci, pocházející z okolí jezer Lugano a Como,³⁰ přičemž získávají ty nejvýznamnější zakázky. Mnohokrát i olomoucký biskup tyto umělce nechal zaměstnat na svých statcích.³¹ Vedle množství reprezentativních městských i venkovských paláců šlechty, vzniká ve slohu renesančním i řada měšťanských domů, s čímž neodmyslitelně souvisí i jejich sochařská výzdoba, častokráte reprezentovaná za pomoci reliéfních cyklů,³² (nárožních) arkýřů, okenních či dveřních ostění. Byl to i portál, jehož prostřednictvím se vyšší vrstva obyvatel reprezentovala. Jak Bohumír Indra zdůrazňuje, jedná se zároveň o jednu z nejzachovalejších skupin, na níž lze pozorovat sochařské a kamenické prvky.³³

Hlavní stavební materiál – kámen, především pískovec, býval z počátku jen hrubě otesán. Postupem času, když se začínal uplatňovat i na reprezentativnějších stavbách, býval tvarován do nových, složitějších forem. Nejčastěji se jednalo o sloupy, pilíře či různé dekorativní ornamenty jako pletenec, zubořez, provazec a další. Výroba zmíněných dekorací spadala do činnosti kameníků. Ti byli způsobilí vytvářet i různorodou škálu předmětů, jako kašny, krby, kazatelny, dále také schody, dveřní či okenní ostění a další. Z tohoto důvodu se profese kameníka stala nejvýznamnější, nejžádanější i nejváženější zároveň. Kameníci mohli totiž vytvářet i předměty, které jinak patřily k práci sochařů.³⁴ Není divu, že mezi nimi často docházelo ke sporům, které musely být řešeny radou města.³⁵ Vedle toho bývalo povolání sochařů, více než s kameníky, spojováno se zlatníky, malíři a dalším typem povolání tohoto druhu. Největší odlišností mezi nimi byla však výroba štukatérských dekorací, jež spadala výhradně k úkolům sochaře.³⁶

Reliéfní tvorba kameníků a sochařů uplatňovaná na městských budovách, bývala požadována především náročnějšími objednateli, kteří si potrpěli na reprezentativnosti svých domů.³⁷ Vedle této kamenické výzdoby, se renesanční plastika hojně uplatnila i v rámci

³⁰ Bohumír Indra uvádí, že se díky dochovanému archívniému materiálu ukazuje, že udržovali styk jednak s domovem, tak i s kolonií italských zedníků a kameníků v Krakově. – Bohumír Indra, K renesančnímu stavitelství na severovýchodní Moravě a ve Slezsku, *Časopis Slezského muzea*, Série B – Vědy historické 15, 1966, s. 128–148.

³¹ *Ibidem*, s. 131.

³² Viz Krčálová (pozn. 11), s. 133.

³³ Viz Indra (pozn. 30), s. 128.

³⁴ Viz Čermák (pozn. 12), s. 73.

³⁵ *Ibidem*, s. 74.

³⁶ Viz Maliva (pozn. 7), s. 85–86.

³⁷ *Ibidem*.

kamenných náhrobků šlechticů a měšťanů.³⁸ Ta působením saských i slezských vlivů dosahovala, jak v Čechách, tak na Moravě vyšší úrovně.³⁹

Vedle již zmíněného kamenického řemesla bylo důležitým i to zednické. Zřejmé je to z příkladu vytvoření společného cechu těchto profesí v Olomouci již roku 1548.⁴⁰ Do českých zemí přicházeli mistři, spolu se svými tovaryši, jako svobodní umělci, a to především z oblasti Německa a Itálie.⁴¹

Když mezi lety 1569–1572 probíhá v Prostějově přestavba pernštejnského zámku,⁴² přichází na území Moravy sochař Michael Kramer spolu se svým tovaryšem Stanislavem Ludwigem.⁴³ Stavební skupina, pocházející ze slezského Brzegu, jež byla vedena italským stavitelem Casparem Cuneem, přichází do Prostějova na žádost Vratislava z Pernštejna. Zmíněný kameník Stanislav Ludwig je doložen v nedatovaném seznamu tehdejších mistrů olomouckého cechu zedníků a kameníků. V téže době se ve městě pohybovalo přes 20 mistrů doložených v tomto cechu.⁴⁴ Je potvrzeno, že s ním pak dále na Moravě pracuje i Lorenc Franczke, rovněž Kramerův tovaryš.⁴⁵ Jarmila Krčálová uvádí, že to byli právě kameníci okruhu Michaela Kramera,⁴⁶ kdo seznámil Moravu „s figurální přízdobou fasád“, poněvadž se ve Slezsku i Sasku k těmto fasádám nacházejí stylově blízké výzdoby.⁴⁷ Tito tzv. „prostějovští mistři“ spadali do jednoho z nejdůležitějších moravských cechů, tedy do cechu olomouckého. Jan Kühndel však tvrdí, že nejvýznamnějším cechem byl ten brněnský. Toto tvrzení však ničím neopodstatňuje.⁴⁸

Přes velké množství kamenické tvorby je možné rozlišovat pouze dílny lokální. Příkladem největší sochařské osobnosti šedesátých let 16. století byl Jan Milíč,⁴⁹ který ve své

³⁸ Tímto tématem se zabývá Hana Myslivečková. – Hana Myslivečková, *Mors ultima linea rerum. Pozdně gotické a renesanční figurové náhrobní monumenty na Moravě a v českém Slezsku*, Olomouc 2013.

³⁹ Josef Maliva, *Vademecum I. Výtvarnou kulturou českých zemí do konce období renesance*, Olomouc 1996, s. 75–81.

⁴⁰ Miroslav Čermák se domnívá, že členy cechu byli pouze kameníci a zedníci, jenž trvale bydleli a pracovali v Olomouci. Viz Čermák (pozn. 12), s. 74.

⁴¹ Ibidem, s. 73.

⁴² Jenž probíhá souběžně s výstavbou zámku v Litomyšli. Viz Hlobil (pozn. 10), s. 304.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Viz Hlobil (pozn. 16.), s. 75.

⁴⁵ Viz Krčálová (pozn. 11), s. 136.

⁴⁶ Jenž byl spojen se slavnou sochařskou rodinou drážďanských Waltherů a to jak příbuzenským vztahem, tak i vztahem k umění. Ibidem, s. 135.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Jan Kühndel, *Mistrovský znak kameníka Ludvíka Stanzla. (Z let 1586–1588.)*, in: *Ročenka národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané IV*, Prostějov 1927, s. 55–59.

⁴⁹ Ivo Hlobil – Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci, Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*, III. *Olomoucko*, Olomouc 1999, s. 367.

tvorbě čerpal především ze záalpské renesance. Jeho jméno je zde uvedeno především proto, že jeho dílo bylo dle Ivo Hlobila již „*skutečným ohlášením nové revoluce.*“⁵⁰ Tím, že svá díla signoval si toho byl jistě vědom.⁵¹ Miličem vytvořené náhrobky v Jaroměřicích (1562) a Letovicích (1565) se vedle kvalitního provedení vyznačují také autorovou signaturou včetně roku jejich provedení.⁵² Ivo Kořán dále jako příklad sochařů signujících svá díla uvádí Jana Iliga,⁵³ doloženého roku 1565 v Mohelnici a Mikuláše Krka, jenž pracoval v Třebíči (1563).⁵⁴

Již od druhé poloviny 16. století jsou zaznamenány kontakty moravské šlechty s cizími zeměmi, a to prostřednictvím studijních cest do Německa, Nizozemí, Itálie, dále také Švýcarska, Francie, Anglie a dalších.⁵⁵ Po polovině 16. století se začala kamenická a sochařská produkce dělit na italsky orientovaný okruh a s tím spojenou skupinu prací, která si prostřednictvím dílen v sousedství českých zemí, osvojila nové podněty z nizozemské, respektive severské renesance. Již kolem sedmdesátých let se totiž vedle vlivů saských uplatňuje jako další zdroj uměleckých impulzů Slezsko v čele s Wrocławí, ze kterých tyto tendence působily dál.⁵⁶

Za jednu z nejznámějších sochařských osobností pozdní renesance na Moravě, je považován Ital Giorgio Gialdi. I přesto, že se jedná o badatelům nejznámějšího sochaře, jehož díla lze považovat za velice kvalitní, zůstává v jeho životě stejně jako u ostatních umělců velká řada nezodpovězených otázek.⁵⁷ Sochař, jenž patrně prošel florentským školením,⁵⁸ se objevuje na Moravě, nejdříve okolo roku 1575 v Brně, následně i v Olomouci.⁵⁹ Jediným dílem, které mu lze na základě historický pramenů bezpečně připsat, je portál s reliéfy arkýřů brněnského domu, přezdívaného podle svého majitele Kryštofa Schwanze, Schwanzův dům.⁶⁰ Jako typické rysy, které u Gialdiho soch lze při pohledu na reliéfy situované do arkýřů pozorovat, jsou poměrně široké obličejové tváře zobrazovaných figur spolu s jejich celkově výraznou plošností [1].

⁵⁰ Ivo Hlobil – Eduard Petrů, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, Praha 1992, s. 211.

⁵¹ Johannese Milicz, signující jako Milici, Millyz, Mylliz, Milliicz. Viz Myslivečková (pozn. 38), s. 135–144.

⁵² Andrea Ježková, *Memoriální a sepulkrální kultura šlechty na Boskovicku v období raného novověku* (diplomová práce), Seminář dějin umění FF MU, Letovice 2014, s. 27.

⁵³ Viz Kořán (pozn. 20) s. 122.

⁵⁴ Ivo Hlobil, Nástěnný náhrobek Burjana Osovského († 1563) s podobiznou sochaře Mikuláše Krka, in: *Epigraphica & sepulcralia III. Sborník příspěvků ze zasedání k problematice sepulkrálních památek*, Praha 2011, s. 83–90.

⁵⁵ Viz Sulítková (pozn. 25), s. 55.

⁵⁶ Viz Kořán (pozn. 20), s. 126.

⁵⁷ Vedle dalšího, není do dnešního dne známo jeho datum narození. Josef Maliva, *Sochař Jiří Gialdi* (diplomová práce), FF UP, Olomouc 1953.

⁵⁸ Viz Kořán (pozn. 20), s. 120.

⁵⁹ JK [Jarmila Krčálová], heslo Gialdi Giorgio, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění I*, Praha 1995, s. 209–210.

⁶⁰ Viz Chlábek (pozn. 29), s. 241.

Co se týče herm, umístěných na portále, typickým rysem jsou ve vztahu k hlavě poměrně velké uši, dále dle slov Vladislavy Říhové jsou pro Gialdiho sochy typické i široké nosní chřípí u lidských figur [2].⁶¹ Říhová ve své disertační práci Gialdimu připisuje na základě stylové analýzy i hlavu rytíře na náhrobku kostela sv. Jakuba staršího v Pohořelicích. Dále uvádí, že rysy charakteristické pro jeho tvorbu pravděpodobně nelze najít u žádné další památky.⁶² Přesto, jak bude následně dále v textu uvedeno, Josef Kšíř připisuje samotnému Gialdimu,⁶³ případně jeho dílně, značné množství pozdně renesančních olomouckých portálů. Avšak tyto spíše domněnky jsou v mnoha případech vyvráceny Josefem Malivou,⁶⁴ který naopak uvádí, že se mezi olomouckými portály objevují jisté stylové spojitosti s památkami v Merseburku, Erfurtu a dalších městech durynsko-saské oblasti.⁶⁵ V dřívějších dobách byl s Gialdiho jménem spojován i portál Pírkova domu v Ivančicích [3]. Nejspíše se však jedná o dílo dvou umělců, kteří byli tvorbou tohoto sochaře ovlivněni.⁶⁶ Dalo by se říci, že to byl právě Gialdi, jehož výtvarné pojetí ovlivnilo i další sochaře, a tím vznikající sochařské práce na Moravě. Již roku 1904 upozorňuje August Prokop na podobnost Gialdiho prací se sochařskou výzdobou zámků v Rosicích, Račicích nebo Náměšti nad Oslavou.⁶⁷ Například Jan Chlíbec uvádí, že v případě výzdoby zámku v Náměšti nad Oslavou bylo Gialdiho autorství zřejmě připisováno mylně.⁶⁸ Jarmila Krčálová uvedla,⁶⁹ že se Giorgio Gialdi podílel především na arkýři náměšťského zámku. Ovšem i zde přichází Jan Chlíbec s tvrzením, ve kterém Gialdiho jako autora zamítá. Například uvádí, že „...*elegantní atlanti se tělesným kánonem i obličejovou typikou zcela liší od poněkud hromotlucky pojatých brněnských figur.*“⁷⁰

Mezi další umělecké realizace, které v tomto období dále vznikaly, byly uvedeny i krby. V Rosicích, v rezidenci Karla st. ze Žerotína, se zachoval dekorovaný překlad krbu, jenž byl Tomášem Knozem připisován Gialdiho okruhu prací.⁷¹ Chlíbec opět toto tvrzení popírá a poukazuje na odlišný sochařský rukopis.⁷² Gialdiho stylem byl patrně ovlivněn i umělec, který

⁶¹ Vladislava Říhová, *Sochařská výzdoba manýristické části zámku v Moravské Třebové* (disertační práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2008, s. 124–150.

⁶² *Ibidem*, s. 129.

⁶³ Viz Kšíř (pozn. 6), s. 15–28.

⁶⁴ Viz Maliva (pozn. 7), s. 71–97.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 90.

⁶⁶ Viz Chlíbec (pozn. 29), s. 241, 257–258.

⁶⁷ Viz Prokop (pozn. 1), s. 729–731.

⁶⁸ Viz Chlíbec (pozn. 29), s. 200.

⁶⁹ Viz Krčálová (pozn. 21), s. 50.

⁷⁰ Viz Chlíbec (pozn. 29), s. 211.

⁷¹ Tomáš Knoz, *Renesance a manýrismus na zámku v Rosicích*, Rosice 1996.

⁷² Viz Chlíbec (pozn. 29), s. 241.

vytvořil kašnu s figurou Tritóna v Hustopečích u Brna, kde je patrná souvislost se sochařskou výzdobou Pírkova domu v Ivančicích.⁷³

Co se týče ostatních kašen přelomu 16. a 17. století, dochovaný záznam v *Knize Petřvaldské* odkazuje na jméno sochaře, jenž roku 1598 vyhotovil sochu pro Hanuše Petřvaldského. Sochař je jmenován jako mistr Alexandr Kohout, kameník z Arklebova. Přestože se nejedná o příliš kvalitní práci, patří mezi ojedinělá dobová díla, k nimž existuje smlouva.⁷⁴ Dalším příkladem je již zmíněná kašna v Náměšti nad Oslavou, v dřívějších dobách připisována za dílo Giorgia Gialdiho, stejně jako portál Goltzova domu ve Znojmě [4]. Dnes se tato atribuce již neuvádí,⁷⁵ avšak v souvislosti s kašnou v Náměšti a znojemským portálem je patrná jistá spojitost, avšak bez vazeb na Gialdiho.⁷⁶

Vedle Itala Gialdiho působilo v Brně ještě několik dalších sochařů italského původu. Není divu, že stejně jako v případě královského města Olomouce, jenž bylo pro svou krásu nejednou G. P. Mucantem chváleno: „*Jsme dojeli do překrásného města Olomouce, hlavy a stolce oné provincie, jednoho z nejčistších a nejhezčích měst, jaká jsme viděli, neřkám jen v Polsku, ale vlastně v celém Německu, jemuž se možná co do příjemného vzhledu a čistoty jen stěží najde podobné v Itálii.*“⁷⁷, bylo i město Brno, jako jedno z nejpřednějších moravských center, opěvováno, a to prostřednictvím cestopisu Bedřicha z Donína, především pro jeho „*výstavnost v italském stylu.*“⁷⁸ Mezi 70. a 80. lety bylo totiž i Brno ovlivněno působením řemeslníků, kteří byli povoláváni z oblast severní Itálie a působili tak po boku mistrů domácích.⁷⁹ Jejich počet tvořil asi třetinu zednických, kamenických i sochařských mistrů. Existuje jmenný seznam, který tyto umělce dokládá.⁸⁰

Mezi další typické sochařské i kamenické objednávky patřily náhrobky. Bývaly umísťovány do sakrálních prostor. Největší množství jich vznikalo mezi lety 1551–1600.⁸¹ Reliéfní zobrazení zemřelého znázorněného v gestu modlitby se tak stalo častým předmětem

⁷³ Ibidem, s. 251.

⁷⁴ Viz Říhová (pozn. 61), s. 132.

⁷⁵ Viz Chlíbec (pozn. 29), s. 253.

⁷⁶ Ibidem, s. 133.

⁷⁷ Giovanni Paolo Mucante, Zpráva o cestě Slezskem a Moravou v roce 1597 (Johann Rainer – František Holeček, red.), in: Miloslav Polívka – František Šmahel (edd.), *In memoriam Josefa Macka (1922–1991)*, Praha 1996, s. 277–304.

⁷⁸ Viz Sulitková (pozn. 25), s. 61.

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ Ibidem, s. 63–65.

⁸¹ Tabulka jenž je součástí studie zaznamenává v tomto období celkem 362 doložených náhrobků na území Moravy. – Eva Odehnalová, Figurální náhrobníky Morkovských ze Zástřizl v kostele sv. Jakuba Většího v Boskovicích, in: *Památková péče na Moravě. Monumentorum Moraviae tutela. Sepulkrální památky*, Brno 2007, s. 47–62.

moravské produkce druhé poloviny 16. století. Co se týče náhrobků nejvyšších duchovních hodnostářů, Ivo Kořán uvádí, že jejich vzorem byla nejspíše olomoucká deska Viléma Prusinovského (†1572).⁸² Přestože se náhrobky dochovaly poměrně v hojném počtu, je z tohoto množství vhodné zmínit polofigurální náhrobní kámen hustopečského měšťana Fabiana Räßla (†1597),⁸³ jehož realisticky zhotovený oděv vypovídá o skutečné preciznosti dobové produkce náhrobků na Moravě. Vedle něj je v literatuře častokrát zmiňovaný dvoufigurální epitaf Václava Morkovského ze Zástřízl (†1600) a Kunky z Korotína v kostele sv. Jakuba v Boskovicích, jenž je svou výškou sedmi metrů pokládán za nejvyšší moravský „*funerální monument*.“⁸⁴ Je řazen do tvorby tzv. Mistra náhrobku Václava Berky z Dubé a Lipé v Týnském chrámu v Praze.⁸⁵ Vedle těchto monumentálních typů sepulkrálií, vznikaly i náhrobky, které jak do množství, tak do monumentality za již zmíněnými zaostávaly. Jednalo se o náhrobky dětské. Příkladem tohoto druhu jsou náhrobky z Mikulova datovány roku 1580.⁸⁶ Dále i dětský náhrobek Aničky Kobylkové z Kobylího (†1581) a náhrobek mladé dívky Magdaleny (†1585), dcery Jiřího zlatníka z Moravské Třebové, v Moravičanech od mistra náhrobku Jana Pročka ze Zástřízl.⁸⁷

Dalším druhem sochařských památek se zabýval Ivo Hlobil, který se v kapitole *Gotizující plastiky 17.–18. století* věnuje dalšímu z fenoménů pozdně renesančního sochařství, jímž je právě skupina Madon, dále také postavy sv. Barbory či sv. Kateřiny, vznikajících mezi lety 1600–1620 v Olomouci, případně v jejích okresech.⁸⁸

V osmdesátých letech se ve výtvarném umění prosazují vedle vlivů italských i severské, nizozemské a německé.⁸⁹ Na území Moravy a Čech proniká tzv. rollwerk. Jedná se o zavíjený ornament, někdy také označován za kartušový, poněvadž jako první zdobí kartuše, odtud rollwerková kartuš, typický ornament pozdně renesanční architektury.⁹⁰ S tímto dále souvisí i fenomén předloh. V knižní podobě vycházely například předlohy pro kartuše, se kterými je možné se setkat například v díle malíře Benedetta Battiniho, jež vyšlo již roku 1553 u tiskaře Hieronyma Cocka.⁹¹ Vlivné byly taktéž předlohy boloňského architekta Sebastiana Serlia

⁸² Viz Kořán (pozn. 20), s. 130. – O něm dále i Hana Myslivečková, Náhrobek „zakladatele olomoucké univerzity“ biskupa Viléma Prusinovského z Víckova, in: *Historická Olomouc XI*, 1998, s. 105–114.

⁸³ Viz Myslivečková (pozn. 38), s. 304.

⁸⁴ Viz Kořán (pozn. 20), s. 129.

⁸⁵ Viz Ježková (pozn. 52), s. 12.

⁸⁶ Viz Říhová (pozn. 61), s. 137.

⁸⁷ Viz Myslivečková (pozn. 38), s. 155–164.

⁸⁸ Viz Hlobil (pozn. 49), s. 396–401.

⁸⁹ Viz Kšíř (pozn. 6), s. 6.

⁹⁰ Hana Myslivečková, *Renesanční ornamentika*, in: *Acta universitatis Palackianae Olomucensis facultas paedagogica aethetica IV: Setkání s výtvarným dílem*, Olomouc 1982, s. 7–29.

⁹¹ Viz Šamánková (pozn. 21), s. 78.

anebo všestranného nizozemského umělce Hanse Vredemana de Vries. Začínají se užívat prvky kamenné diamantové bosáže. Dále se objevuje tendence uplatňování velkého množství dekoru. Ve velké míře se začínají používat figurální motivy a co se týče převážně vstupních portálů patří mezi charakteristické rysy pro toto období i přepásané vrstvy bos, mohutné klenáky a užívání ráků.

Vyvrcholení tzv. severské renesance spadá do let 1580–1620.⁹² V Čechách je období pozdní renesance nazýváno rudolfínským obdobím, poněvadž byl v této době na trůnu Rudolf II. Habsburský (1575–1611). Na svém dvoře zaměstnával vedle italských umělců i ty pocházející z Německa a Nizozemí.⁹³ Naproti tomu byl sloh renesanční na Moravě zprostředkovan především rodem Žerotínů, dále i bohatými měšťany, kteří si ve městech stavěli své domy.

Po vypuknutí třicetileté války byl pozastaven příchod vlašských, tj. italských, zedníků a kameníků do našich zemí, čímž byla pozastavena i veškerá produkce.⁹⁴

⁹² Ibidem, 78–79.

⁹³ Viz Kšír (pozn. 6), s. 6.

⁹⁴ Viz Indra (pozn. 30), s. 130.

3. Katalog

V následujícím přehledu vybraných, nejreprezentativnějších, pozdně renesančních portálů města Olomouc je zohledněna, vedle jejich popisu, i snaha k některým z nich přiřadit předlohu boloňského architekta Sebastiana Serlia, jehož spisy měly vliv na vznikající portály na různých místech Evropy. U vybraných portálů bylo rovněž provedeno i srovnání s portály oblasti Dolního Slezska. Jako východisko pro tuto komparaci posloužila kniha Jakuba Jagiełła, *Renesansowe i manierystyczne portale Dolnego Śląska*.⁹⁵ Bylo to totiž Slezsko, díky kterému se do českých zemí dostaly nizozemské vlivy, které přirozeně pronikaly přes země německé do těchto oblastí.

Katalog zahrnuje celkem čtrnáct portálů, jenž obsahují náročnější kamenosochařskou výzdobu. Tyto portály se většinou vyskytují na Horním, případně Dolním náměstí, nebo v ulicích, které do jejich prostor ústí. Chronologie jejich vzniku není vždy zcela vyjasněná, rovněž i jejich umístění není vždy původní. Místopis olomouckých domů dopomohl v řadě případů s přiřazením portálů ke svému původnímu majiteli – objednavateli.⁹⁶ Rovněž bylo zvoleno i netradiční řazení. Nejdříve jsou dle současných čísel popisných řazeny domy Horního náměstí, následně Dolního náměstí a poté i objekty s portály přiřazených ulic seřazeny dle vzdálenosti ve vztahu právě k náměstí, kde se jich zachoval větší počet. Na závěr jsou připojeny portály vázané na památky Václavského náměstí (Dómského návrší).

⁹⁵ Jakub Jagiełło, *Renesansowe i manierystyczne portale Dolnego Śląska*, Inowrocław 2013.

⁹⁶ Vilém Nather – Vladimír Spáčil, *Kronika olomouckých domů I.*, Olomouc 2007.

3.1 Portál domu v ulici Horní náměstí č. 13, čp. 204

Literatura: KŠÍR 1969, s. 17; MALIVA 1973, s. 77; MALIVA 1982, s. 39; MLČÁK 1982, s. 49; s. 17; BLÁHOVÁ 1995, s. 95–96; MICHNA – KONEČNÝ 1996, s. 29; NATHER 2007, s. 306.

Jedná se o částečně podsklepený řadový dům vystavěný na středověké parcele. Dnešní podobu dům získal především na konci 16. století, kdy byla vybudována čtyřosá fasáda i kamenný portál. V první polovině 19. století došlo ke klasicistní přestavbě objektu, kdy byl dům zvýšen o třetí patro.⁹⁷ Nyní tedy třípatrový, dvoutraktový dům s jednoduchou hladkou fasádou do náměstí, jehož přízemí je bosováno a po levé straně doplněno o výkladec. Po pravé straně je do průčelí přízemí zasazen renesanční portál. Celkový vzhled domovního průčelí dále utvářejí sdružená trojitá okna prvního patra, následně okna druhého (navazující na podokenní římsu) a třetího patra, která jsou čtyřosá, jednoduchá. Objekt je zakončen polovalbovou střechou.⁹⁸

Se zaměřením pozornosti k renesančnímu portálu, stejně jako v případě sousedního domu čp. 205, lze vyčíst, že se jedná o kamenný bosovaný portál. Když se roku 1583 stala majitelem domu rodina Parschova (Velen nebo Walter),⁹⁹ je pravděpodobné, že to právě ona nechává portál vyhotovit. Josef Maliva částečně jeho dataci upřesňuje a to do „*nejspíše až posledního desetiletí 16. století.*“¹⁰⁰ Doposud však nebylo určeno jeho autorství.

Roku 1905 byl portál vybourán z domu v ulici Horní náměstí č. 13, čp. 204 a roku 1909 osazen do zdi dvora školy Na Hradě [I].¹⁰¹ Na své původní místo byl přenesen roku 1989 [II].¹⁰²

Popis portálu: Portál je o světlosti 320 × 226 cm. Je tvořen sokly, na něž jsou navázané pilíře, do kterých jsou utvořeny diamantové řezy ve formě obdélníku. Podél pilířů, až k horní liště, jsou připojeny úzké svislé lizény, které jsou střídavě prohlubovány. Pilíře jsou zakončené římsami, na které dále navazuje bosovaná půlkruhová archivolta, působící poměrně jemným dojmem, který narušují kameny „*vysekané ve formě vpadlého zkoseného diamantového*

⁹⁷ Leoš Mlčák, *Státní seznam nemovitých kulturních památek, okres Olomouc a městská památková rezervace Olomouc*, Olomouc 1982, s. 34.

⁹⁸ Měšťanský dům s dvorními arkádami, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/mestansky-dum-s-dvornimi-arkadami-14088107>, vyhledáno 7. 5. 2023.

⁹⁹ Viz Nather (pozn. 96), s. 306.

¹⁰⁰ Josef Maliva, *Renesanční plastika a architektura 2. poloviny 16. století v Olomouci*, in: *Acta Universitatis Palacianae olomouensis facultas pedagogica, Aestetica IV: Setkání s výtvarným dílem*, Praha 1982, s. 31–69.

¹⁰¹ Zdenka Bláhová, *Horní náměstí 13*, in: Pavel Zatloukal (ed.), *Horní náměstí v Olomouci* (kat. výst.), Olomouc 1995, s. 95–96.

¹⁰² Pavel Michna – Pavel Konečný (edd.), *Seznam nemovitých kulturních památek Olomouce*, Olomouc 1996, s. 29.

řezu.¹⁰³ Takto provedené kameny jsou střídavě s hladkou plochou umístěny i do archivoly. Klenák je zdoben maskou lva s kruhem v tlamě. Uvnitř obloukového pásu je pak přímo pod klenákem umístěna růžice. Lištou ohraničené cvikly jsou doplněny o kruhové terče. Další částí je kladí, jehož architráv je tvořen vodorovnými pásy. Do vlysu jsou zakomponovány polopostavy harpyjí. Na vlysu je nasazena římsa, která je spolu s ním uprostřed přerušena a zaplněna nástavcem. Po obou stranách je doplněn o vyduté konzoly s motivem naturalistických festonů, dále taky karyatid či hermů tvořen „*polopostavami divých mužů*“¹⁰⁴ Doprostřed nástavce je vložena rollwerková kartuš s bohatě zdobeným erbem rodiny Parschů.¹⁰⁵ Nástavec z boku podpírají dvě na římsu sedící ženské postavy. Při okraji této římsy jsou posazeny menší obelisky. Celý portál završuje segmentový fronton zdobený akantem.¹⁰⁶

Lidské postavy přecházející v konzoly lze pozorovat již na portále prostějovského zámku [5]. Kompozičně stejně pojatý portál s nástavcem se objevuje na objektu v ulici 8. května č. 36, čp. 367, dále také u Onšova domu v Prostějově [6].¹⁰⁷ Zde je autor nástavce znám. Je jím Stanislav Ludwig. Proto vyvstává otázka, zda by sám Ludwig nemohl mít co dočinění i s tímto olomouckým portálem.

Obr. I. Přenesený portál z domu Náměstí Míru č. 13 do zdi dvora školy Na Hradě, po roce 1909

Obr. II. Olomouc, portál domu v ulici Horní náměstí č. 13, čp. 204, po 1583

¹⁰³ Viz Kšír (pozn. 6), s. 17.

¹⁰⁴ Měšťanský dům s dvorními arkádami, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/mestansky-dum-s-dvornimi-arkadami-14088107>, vyhledáno 9. 4. 2023.

¹⁰⁵ Viz Bláhová (pozn. 101), s. 95–96.

¹⁰⁶ Viz Kšír (pozn. 6), s. 17.

¹⁰⁷ Portál je datován roky 1527–1535. Ludwigův nástavec pochází z roku 1571. Viz Maliva (pozn. 7), s. 77.

3.2 Portál domu v ulici Horní náměstí č. 12, čp. 205

Literatura: KŠÍR 1969, s. 18; MLČÁK 1982, s. 31; BLÁHOVÁ 1995, s. 93–94; MICHNA – KONEČNÝ 1996, s. 29; POJSL 2003, s. 95; NATHER 2007, s. 308.

Řadový třípodlažní objekt byl vystavěn na dvou středověkých parcelách, které byly nejspíše již koncem 15. století sloučeny. Z této doby se zachoval domovní průjezd zakončený gotickým lomeným portálem.¹⁰⁸ Dále pak za renesančního období došlo ke změně dispozice, přičemž vznikl vstupní mázhaus. Po požáru následovaly v 18. století přestavby. Dispozice domu a podoba průčelí pochází právě z této doby. Počátkem 20. století byl dům zásadně upravován. Roku 1907 byl stavitelem Viktorem Maderem, co se domovního průčelí týče, odstraněn renesanční portál. Ten byl vybourán a přenesen do zdi dvora školy v ulici Na Hradě [III].¹⁰⁹ Zpět na Horní náměstí byl umístěn až počátkem 90. let. Kvůli změně dispozice byl však osazen na nepůvodní místo.¹¹⁰ Dům byl dále nadstaven o třetí patro. Fasáda domu směrem k náměstí je v patrech šestiosá, v přízemí čtyřosá. Okna domu jsou zdobena štukovou dekorací. Dům vrcholí sedlovou střechou.¹¹¹

Při domovních úpravách roku 1907 byla v domě nalezena záklopová deska z malovaného zákloповého stropu, nejspíše s portrétem Hanse Eckhardta a datována letopočtem 1600. Dále fragment portálu s erbovním štítkem Boskoviců a v neposlední řadě také, zřejmě nadsvětlíková, mříž odstraněného portálu.¹¹²

Stejně jako palác v Purkrabské ulici leží i tento dům na strategickém místě, totiž v blízkosti dominikánského kláštera, místa konání zemských sněmů a soudů.

V 17. století byl dům nazýván podle svého domovního znamení „*U zlatého beránka*“. Dále pak ve století devatenáctém jako dům „*U zlatého psa*“ a od počátku 20. století (nejspíše od roku 1907) je podle svého štukového znamení situovaného mezi okny nazýván domem „*U černého psa*“.¹¹³

¹⁰⁸ Viz Mlčák (pozn. 97), s. 31.

¹⁰⁹ Zdenka Bláhová, Horní náměstí 12 – dům „U Černého psa“, in: Pavel Zatloukal (ed.), *Horní náměstí v Olomouci* (kat. výst.), Olomouc 1995, s. 93–94.

¹¹⁰ Na domovní průčelí osazen roku 1989. Viz Michna – Konečný (pozn. 102), s. 29.

¹¹¹ Měšťanský dům U zlatého psa, U černého psa, U zlatého beránka, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/mestansky-dum-u-zlateho-psa-u-cerneho-psa-u-zlateho-beranka-532842>, vyhledáno 6. 5. 2023.

¹¹² Viz Bláhová (pozn. 109), s. 94.

¹¹³ Ibidem, s. 93.

Výraznou dominantou domu je kamenný portál [IV], který byl do jeho průčelí umístěn roku 1597 za lazebníka a lékaře Hanse Eckhardta.¹¹⁴ Tuto skutečnost se mimo to dozvídáme z nápisu, který byl zaznamenán do vlysu: DAS HAVS ERBAVT WART VON MIR HANS ECKHARDT ANNO DOMI(NI) 1597. (Překlad: *Tento dům byl vystavěn ode mne Hanuše Eckhardta léta páně 1597.*)¹¹⁵ Není znám autor portálu.

Popis portálu: Jedná se o vstupní portál o vnitřní velikosti 340 × 230 cm, jehož proporce byly v průběhu let pozměněny, jak je patrné na přiložených fotografiích. Na odrazce jsou navázané mohutné pilíře, které jsou spolu s půlkruhovým otvorem provedeny mohutnými kameny, které jsou bosované a v rámci jejich vyložení přes líc oblouku, jsou i „*rýhovány v kolmém směru na delší plochu kamene.*“¹¹⁶ Z archivolty vybíhají kameny, které jsou ukončeny vlysem. Klenák je opět zdoben lví hlavou s kroužkem v tlamě. Na klenák dále navazuje hladký kamenný vlys s již zmíněným nápisem odkazujícím na objednavatele. Celý portál je ukončen profilovanou vyloženou římsou.¹¹⁷

Stejný prvek, do prostoru vystupující lidské hlavy, je k nalezení i u portálu domu v ulici 28. října č. 15, čp. 457 a portálu v Ostružnické ulici č. 1, čp. 363.

¹¹⁴ Ten roku 1596 od městské rady získal „10 kop gr. od městské rady za protimorový prostředek. Po Janu Eckhardtovi (1596–1603) byl od roku 1603 majitelem domu Štěpán ml. z Vrbna, dále r. 1607 Jan z Vrbna a od 1614 Hynek z Vrbna, který v Olomouci vlastnil dům v ulici 8. května.“ – Viz Nather (pozn. 96), s. 308.

¹¹⁵ Viz Bláhová (pozn. 109), s. 93–94.

¹¹⁶ Viz Kšir (pozn. 6), s. 18.

¹¹⁷ Viz Pojsl (pozn. 17), s. 95.

Obr. III. Přenesený portál z domu Náměstí Míru č. 12 do zdi dvora školy Na Hradě, po roce 1907

Obr. IV. Olomouc, portál domu v ulici Horní náměstí č. 12, čp. 205, 1597

3.3 Portál Edelmanna paláce v ulici Horní náměstí č. 5, čp. 367

Prameny: NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorská zpráva. Edelmannův palác čp. 367, Horní náměstí č. 5. Olomouc, 2001. – NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorská zpráva. Edelmannův palác, čp. 367, Horní náměstí č. 5, Olomouc, 2002. – SOKA Olomouc, fond M 8–55, inv. č. 91, karton 13, 1960, Evidenční památkové listy (kašny, Salmův palác, Edelmannův palác, divadlo, kapitulní děkanství).

Literatura: KRÁL 1942, s. 33; MALIVA 1958, s. 50–64; LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1962, s. 189–193; KŠÍR 1969, s. 25; MALIVA 1973, s. 80; KRČÁLOVÁ 1975, s. 129–135; MALIVA 1982, s. 237–245; MLČÁK 1982, s. 34; LÍBAL 1983, s. 143–150; HLOBIL 1984, s. 73–75; KRČÁLOVÁ 1989, s. 49; KAŠPÁRKOVÁ 1995, s. 77–79; MUCHKA 2001, s. 147–148; POJSL 2003, s. 83–85; NATHER 2007, s. 525; JAKUBEC 2009, s. 317; MLČÁK – DOLEJŠÍ – POTŮČEK 2011, s. 42.

Dům se nachází přímo naproti hlavnímu průčelí radnice.¹¹⁸ Byl vystavěn ve druhé polovině 16. století na dvou gotických parcelách, které dokládají klenuté sklepy,¹¹⁹ přístupné schodištěm, ukončeném v prostoru mázhauzu. Objekt je trojtraktový se sníženým třetím patrem. Fasáda směrem do Horního náměstí je pětiosá. Největší pozornost si v souvislosti s domem zaslouží vedle renesančních reliéfních cyklů situovaných do loggií i vstupní kamenný portál.¹²⁰ Po levé straně jednotlivých pater se nacházejí lemovaná sdružená okna. Zbylá okna prvního a druhého traktu jsou jednoduchá. Snížené třetí patro má v osách taktéž sdružená okna. Ve všech případech se jedná o okna s půlkruhovým záklenkem. Průčelí je zakončeno konzolovou římsou [7]. V barokním období došlo k dostavbě objektu.¹²¹ Do levé části fasády je umístěna pamětní deska, která připomíná, že zde v letech 1829–1831 bydlel tehdejší velitel olomoucké pevnosti, pozdější polní maršál, Josef Václav Radecký z Radče.¹²² V letech 1869–1871 došlo k neorenesanční přestavbě paláce, naštěstí ne tak invazivní, jak bylo původně zamýšleno.¹²³ Rekonstrukce respektovala na průčelí umístěné kamenické práce včetně vstupního portálu. Znatelný zásah byl však proveden u architektonického orámování oken a arkád, především co se úpravy jejich tvaru týče [8].¹²⁴

¹¹⁸ Ivan Prokop Muchka, *Architektura renesanční. Deset století architektury*, Praha 2001, s. 147.

¹¹⁹ Viz Mlčák (pozn. 97), s. 49.

¹²⁰ Viz Krčálová (pozn. 11), s. 129–135.

¹²¹ Edelmannův palác, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/edelmannuv-palac-18632758>, vyhledáno 7. 5. 2023.

¹²² Významný velitel habsburských vojsk. Josef Král, *Po stopách tisícileté kultury v Olomouci. Místopisný průvodce*, Olomouc 1942, s. 33.

¹²³ Kdy mělo být například podle návrhu Louise Henriciho z Vídně odstraněno sochařsky bohaté průčelí včetně klenutých interiérů. – Kašpárková, Horní náměstí 5, ul. 8. května 36 č. p. 367, in: Pavel Zatloukal (ed.), *Horní náměstí v Olomouci* (kat. výst.), Olomouc 1995, s. 77–79.

¹²⁴ *Ibidem*, s. 78.

Když roku 1575 kupuje, v té době ještě konšel, Václav Edelmann st. z Brosdorfu (Bravantic) dům,¹²⁵ nechává zároveň vyhotovit portál [V]. Přestože není přímo datován, je možné dobu jeho výstavby částečně určit, poněvadž se na portále nachází rodinný znak Edelmannů, ještě před jeho polepšením, ke kterému došlo roku 1586 erbovním listem Ferdinanda I.¹²⁶ Tudíž je možné jej datovat a to právě před rok 1586, případně téhož roku. Josef Maliva datuje portál k roku 1580 a komentuje tuto informaci jako „ze slohového hlediska nejpravděpodobnější“.¹²⁷

Josef Kšíř portál připisuje sochaři Giorgiu Gialdimu.¹²⁸ Avšak Miloslav Pojzl uvádí, že jméno sochaře není známo.¹²⁹ Dále píše, že se v minulosti skutečně uvažovalo o autorství Gialdiho. Toto tvrzení je již překonané. Je nutno uvést i sdělení Jarmily Krčálové, která portál připisuje za dílo kameníka Stanislava Ludwiga,¹³⁰ což vzhledem k jeho podobnosti s portálem domu v ulici 28. října č. 15, čp. 457 není vyloučeno.

Popis portálu: Jedná se o portál se vstupním otvorem 303 × 222 cm. Na mohutné pilíře ukončené vyloženými římsami navazuje půlkruhová bosovaná archivolta s reliéfním kladím. Cvikly, jež jsou rámovány lištou, jsou zdobeny terči z nichž vyčnívají hlavy. Po pravé straně je umístěna hlava zbrojnoše s helmou a po straně levé hlava muže se lví kůží. Přestože Mlčák uvádí, že tyto portréty představují majitele paláce Václava a jeho stejnojmenného syna,¹³¹ ve skutečnosti se jedná o Herkula a neblíže specifikovaného mytologického hrdinu.¹³² Může se jednat o Herkula a Marta, jenž spolu souzní (síla a válka), ale zároveň se jedná o protiklady. Taktéž by tuto výzdobu šlo brát jako signál boje proti protestantům, poněvadž byl Edelmann katolík. Muchka tyto hlavy popisuje jako „wächter“ (strážce).¹³³ Z římsy, která zakončuje pilíře jsou postaveny ještě pilastry ve tvaru „protažených konzol.“¹³⁴ Spodní část kladí tvoří zubořez. Vlys zdobí kartuš s erbem, která je z obou stran podpírána gryfy. Vedle nich se pak uplatňuje

¹²⁵ Viz Nather (pozn. 96), s. 525.

¹²⁶ Viz Kašpárková (pozn. 123), s. 77.

¹²⁷ Viz Maliva (pozn. 7), s. 80.

¹²⁸ Viz Kšíř (pozn. 6), s. 25.

¹²⁹ Viz Pojzl (pozn. 17), s. 85.

¹³⁰ Viz Krčálová (pozn. 21), s. 49.

¹³¹ Leoš Mlčák – Kateřina Dolejší – Jakub Potůček, *Průvodce Olomoucí. Umělecké památky města*, Olomouc 2011, s. 42.

¹³² Za tuto informaci děkuji Mgr. Pavlu Wasserovi, Ph.D.

¹³³ Viz Muchka (pozn. 118), s. 148.

¹³⁴ Viz Kšíř (pozn. 6), s. 25.

princip metop a triglyfů s tím rozdílem, že metopy jsou zde zastoupeny maskami lvů. Celková kompozice portálu je zakončena vyloženou římsou.¹³⁵

Portál bývá připodobňován k portálu měšťanského domu v ulici Ostružnická č. 1, čp. 363.¹³⁶ Reliéfne zobrazený motiv kruhových terčů může být stejně chápán i na portálu Prostějovského zámku, podobně jako jeho volutové konzoly.¹³⁷ Na základě stylových znaků hodnotí Maliva i portál ve Ztracené ulici č. 10, čp. 256 za kompozičně podobný.¹³⁸

V Görlitz (Zhořelci) lze nalézt rovněž několik příkladů, jenž dokládají uplatnění prvku vystupujících hlav z portálu. Takovou ukázkou je i portál z roku 1578 [VI].¹³⁹

Co se celkové výzdoby domovní fasády týče, je jí možno přikládat podíl vícero rukou kameníků severoněmeckého školení, poněvadž se tehdy v Olomouci pohybovalo přes dvacet mistrů doložených v cechu kameníků a zedníků.¹⁴⁰ Fasáda je zdobena starozákonními a novozákonními scénami.¹⁴¹ Tato reliéfní výzdoba domu byla dlouho nesprávně přiřazována za práci italského sochaře Giorgia Gialdiho.¹⁴² Již roku 1975 uveřejňuje Jarmila Krčálová článek, ve kterém za autory reliéfů v počáteční fázi považuje Michaela Kramera i Stanislava Ludwiga.¹⁴³ Tentýž názor zastává i Ondřej Jakubec.¹⁴⁴ Samotnými výjevy ze Starého a Nového zákona se zabýval Josef Maliva již ve své diplomové práci,¹⁴⁵ následně i Milada Lejsková.¹⁴⁶

¹³⁵ Pojsl (pozn. 18), s. 83–84. – NPÚ ÚOP Olomouc; Restaurátorská zpráva. Edelmannův palác čp. 367, Horní náměstí č. 5, Olomouc, 2001. – NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorská zpráva. Edelmannův palác, čp. 367, Horní náměstí č. 5, Olomouc, 2002. – SOKA Olomouc, fond M 8–55, inv. č. 91, karton 13, 1960, Evidenční památkové listy (kašny, Salmův palác, Edelmannův palác, divadlo, kapitulní děkanství).

¹³⁶ Viz Kšíř (pozn. 4), s. 18.

¹³⁷ Viz Maliva (pozn. 7), s. 77.

¹³⁸ Josef Maliva, K ikonografickému programu výzdoby fasády Edelmanova domu v Olomouci, in: Josef Bartoš – Jan Bistřický (edd.), *Historická Olomouc a její současné problémy IV*, Olomouc 1983, s. 237–249.

¹³⁹ Görlitz. Sitznischenportal eines Renaissancehauses von 1578 in der Peterstraße – Portal with seating recesses of a Renaissance building from 1578 in Peterstraße, *Flickr*, <https://www.flickr.com/photos/127124365@N04/37711970965/in/photostream/>, vyhledáno 22. 6. 2023.

¹⁴⁰ Viz Hlobil (pozn. 16), s. 75.

¹⁴¹ Jedná se o scény umístěné do dvou úrovní. V první se nacházejí scény Lot s dcerami, Narození Páně (Klanění pastýřů), Kristus s ženou ze Samarií a Adam a Eva (První hříš). Ve druhé úrovni jsou situovány nejspíše scény Zjevení Páně s nevěřícím Tomášem a jeden ze zázraků Krista. Jednotlivé scény jsou rámovány drobnou reliéfní výzdobou. Jedná se o Lukrecii, Juditu a římského vojáka (možná Mucius Scaevola nebo Horatius Cocles) v horní části. Ve spodní jsou pak tři kardinální ctnosti Víra, Naděje a Láska. – Viz Jakubec (pozn. 27), s. 317.

¹⁴² Toto tvrzení původně zastávali: Milada Lejsková-Matyášová, Reliéfy Edelmanova paláce v Olomouci a její grafické předlohy, *Umění X*, 1962, s. 189–193. – a dále i: Dobroslav Líbal, Architektonická proměna Olomouce v slohovém období renesančním, in: Josef Bartoš (ed.), *Historická Olomouc a její současné problémy IV*, Olomouc 1983, s. 143–150.

¹⁴³ Viz Krčálová (pozn. 11), s. 126.

¹⁴⁴ Viz Jakubec (pozn. 27), s. 318.

¹⁴⁵ Viz Maliva (pozn. 57), s. 50–64.

¹⁴⁶ Viz Lejsková-Matyášová (pozn. 142), s. 189–193.

V přímé souvislosti s domem stojí za zmínku, při severní straně kostela sv. Mořice se nacházející hrobka či spíše mauzoleum Edelmannů [9, 10]¹⁴⁷, které roku 1572 nechal zbudovat Václav Edelmann st.¹⁴⁸ Téhož roku skončily práce na zámku v Prostějově a Kramerova skupina se přesunula za další zakázkou.¹⁴⁹

Obr. V. Olomouc, portál Edelmannova paláce v ulici Horní náměstí č. 5, čp. 367, před 1586

Obr. VI. Görlitz, portál domu v Peterstraße, 1578

¹⁴⁷ Jakubec (pozn. 27), s. 325.

¹⁴⁸ Edelmannova hrobka, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/edelmannova-hrobka5454001>, vyhledáno 14. 6. 2023.

¹⁴⁹ Viz Hlobil (pozn. 16), s. 75.

3.4 Portál Hauenschildova paláce v ulici Dolní náměstí č. 39, čp. 27

Prameny: NPÚ ÚOP Olomouc, Zpráva o restaurování kamenných prvků fasád Hauenschildova paláce v Olomouci. 1. díl Hlavní vstupní portál, 1999.

Literatura: KŠÍR 1961, s. 1–7; KŠÍR 1969, s. 25; MALIVA 1973, s. 79; KRČÁLOVÁ 1975, s. 130; LÍBAL 1983, s. 146; MYSLIVEČKOVÁ 1982, s. 18; MICHNA – KONEČNÝ 1996, s. 21; JEMELKOVÁ 2003, s. 24; POJSL 2003, s. 87–88; NATHER 2007, s. 76.

Třípatrový palác,¹⁵⁰ chybně nazývaný jako Žerotínský, byl postaven na rohu náměstí a ulice Lafayettovi ke konci 16. století na místě staršího domu, z něhož jsou zachovány pouze gotické sklepy. Průčelí je směrem k Dolnímu náměstí čtyřosé, do ulice Lafayettovi sedmiosé. Co se následné renesanční dispozice týče, je zde uplatněn dvoulodní mázhaus. Ze stejné doby rovněž pochází portál [VII], který bývá řazen k nejbohatěji zdobeným portálům na Moravě. Spolu s ním vzniká i nárožní arkýř. Okna jsou bohatě rámována a jejich suprafenestra je zdobena štukovou výzdobou pocházející z počátku 18. století. Objekt ukončuje sedlová střecha. Novodobými přestavbami byla rovněž upravena i dispozice jednotlivých pater.¹⁵¹

Hauenschildův palác měnil v průběhu následujících století svůj název. V 18. století mu bylo přezdíváno podle domovního znamení dům *U černého orla*.¹⁵² Dále byl dům pojmenován podle svých majitelů jako *Müllerův dům U černého orla* nebo *Strassmanův divadelní dům*. V 19. století byl následně znám jako *Hotel Pietsch* a ve století 20. za nových majitelů ještě jako *Hotel Tatra*.¹⁵³

Dominantou domu je vedle bohatě zdobeného dvoupodlažního nárožního arkýře i pozdně renesanční edikulový pískovcový portál.¹⁵⁴ Portál bývá připisován dílně Giorgia Gialdiho,¹⁵⁵ avšak pro tuto hypotézu se nelze jistě rozhodnout. Bývá datován k roku 1590 a ztotožňován s tehdejším majitelem domu, jímž byl Šebestián Hauenschild (1586–1589).¹⁵⁶ Ten po koupi domu ihned začal s jeho přestavbou v reprezentační sídlo. Lze dále předpokládat,

¹⁵⁰ Od roku 1583 lze použít označení palác, neboť rodina Hauenschildů získala přídomek „z Fürstenfeldu“. Viz Muchka (pozn. 118), s. 169.

¹⁵¹ Viz Michna – Konečný (pozn. 102), s. 21.

¹⁵² Kdy se mezi jeho nejslavnějšími návštěvníky vůbec řadil Leopold Mozart se svou ženou a dvěma dětmi, dcerou Nannerl a synem Wolfgangem Amadeem. Utíkali z Vídně před epidemií neštovic, avšak jí neunikli. – Simona Jemelková, Hauenschildův palác v Olomouci, in: Irena Marie Kubešová (ed.), *Olomoucké domy a paláce*, Olomouc 2003, s. 21–33.

¹⁵³ Viz Kšír (pozn. 5), s. 1–7.

¹⁵⁴ Viz Jemelková (pozn. 152), s. 24.

¹⁵⁵ Viz Líbal (pozn. 142), s. 146.

¹⁵⁶ Viz Nather (pozn. 96), s. 76.

že už v 16. století sloužil dům jako zájezdní hostinec.¹⁵⁷ Díky příspěvku Josefa Malivy se však dozvídáme, že mezi rodinou Gialdi a Hauenschildů mohla být nějaká provázanost na základě příbuzenských vztahů mezi rodinou Giorgia Gialdiho a Jana Mačáka a pozůstalostních vztahů Šebestiána Hauenschilda a zmíněného Jana.¹⁵⁸ Přesto Maliva s připsáním autorství Gialdimu nesouhlasí.

Popis portálu: Portál o vnitřních rozměrech 350 × 278 cm. Na pilířích s plastickými hermami (vpravo – ženská, vlevo – mužská) stojících na kamenných odrazcích zakončených profilovanými římsami, navazuje půlkruhová archivolta, která je zdobena plasticky splétaným věncem. Po obvodech je archivolta ohraničena výrazným vejcovcem. Ve středu oblouku je klenák, jenž je zdoben lví maskou (hlavou) s kruhem v tlamě. Ve vnitřním kruhu je pak provedena růžice spolu s nabíjeným ornamentem. Cvikly jsou vyplněny pobíjeným ornamentem, tzv. beschlagwerkem¹⁵⁹ a jsou lemovány lištou.¹⁶⁰ Obsahují znaky stavebníka vlevo (heraldicky vpravo) a vpravo (heraldicky vlevo) erb Šebestiánovy manželky Kateřiny Jöpnerové z Bílovce.¹⁶¹ Oba erby jsou situovány do kruhových terčů. Po stranách pilířů se tyčí korintské sloupy na „*hranolovitých podstavcích*“ zdobené maskami. Kolem lvích masek jsou dřívky zdobeny závěsy se štrápci. Horní část je kanelovaná. Sloupy nesou antické nástavce, dále také římsu. Jsou završeny figurami štítonořů. Jedna drží znak s moravskou orlicí a druhá znak s českým lvem.¹⁶² Portál je ukončen kladím. Vlys je tvořen rostlinnými motivy, lidskými a zvířecími maskami. Kladí ukončuje profilovaná římsa.¹⁶³

Významnou dominantou domu je vedle portálu jeho nárožní arkýř [11]. Je zdoben reliéfy antických příběhů z Ovidiových *Metamorfóz* podle předloh Virgila Solise. Jedná se o scény: Pýramos a Thisbé, Diana v lázni, Smrt Aktaióna, Prokné a Filomélé, Pentheus a Bakchus a Pentheova smrt.¹⁶⁴ Jako sochař bývá v tomto případě uváděn rovněž Giorgio Gialdi. Toto tvrzení není nijak podloženo. Bývá však uváděno, že výzdobu provedla dílna, která byla činná mezi 80. a 90. lety právě v Olomouci.¹⁶⁵

¹⁵⁷ Viz Jemelková (pozn. 152), s. 22.

¹⁵⁸ Viz Maliva (pozn. 7), s. 79.

¹⁵⁹ Jedná se o dílo Jana Vredemana de Vries (1527–1607). Jeho série projektů s tímto ornamentem byla vydána již roku 1560 v Antverpách společně se sérií kartuší a grotesek [29, 30, 31, 32, 33, 34]. Viz Myslivečková (pozn. 90), s. 18.

¹⁶⁰ Viz Kšír (pozn. 6), s. 25. – Viz Pojsl (pozn. 17), s. 87–88.

¹⁶¹ Viz Jemelková (pozn. 152), s. 24–28.

¹⁶² NPÚ ÚOP Olomouc, Zpráva o restaurování kamenných prvků fasád Hauenschildova paláce v Olomouci. 1. díl Hlavní vstupní portál, 1999.

¹⁶³ Viz Kšír (pozn. 6), s. 25. – Viz Pojsl (pozn. 17), s. 87–88.

¹⁶⁴ Viz Krčálová (pozn. 11), s. 130.

¹⁶⁵ Viz Jemelková (pozn. 152), s. 28.

Portál bývá dáván v souvislost hned s několika dalšími. Příkladem je portál Schwanzova domu.¹⁶⁶ Jako jeho obdoba je dále uváděn i portál pánů z Lipé v Ivančicích a Goltzově domě ve Znojmě. Na základě podobnosti bývají hermy portálu Hauenschildova paláce uváděny jako příbuzné hermám portálku v Bučovicích.¹⁶⁷ Dále je hermám nejbližší výzdoba mříže do kaple sv. Stanislava v olomouckém dómu [12].¹⁶⁸

Obdobný typ portálu lze najít, alespoň co se užitých prvků týče, ve Wroclawi [VIII], kde měl svou dílnu Friedrich Gross st.¹⁶⁹ Uplatňují se zde kanelované dřívky, vedle nich po stranách portálu umístěné figury provedené z profilu. Portál je doplněn o ornamentální a vegetabilní motivy.

Obr. VII. Olomouc, portál domu v ulici Dolní náměstí č. 39, čp. 27, po 1586

Obr. VIII. Friedrich Gross St., Gerhard Hendrik Wroclaw, portál, Rynek 2, 1587–89

¹⁶⁶ Viz Maliva (pozn. 57), s. 23.

¹⁶⁷ Viz Krčálová (pozn. 21), s. 50.

¹⁶⁸ Za poznámku děkuji Mgr. Vladislavě Říhové, Ph.D.

¹⁶⁹ Po něm ji převzal Gerhard Hendrik z Amsterdamu. Viz Jagiełło (pozn. 95), s. 247.

3.5 Portál domu v Ostružnické ulici č. 3, čp. 362

Prameny: NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorská zpráva. Transfer a restaurování renesančního portálu domu č. p. 362 v Olomouci, Ostružnické ulici č. 3, 1992.

Literatura: KŠÍR 1969, s. 27; MALIVA 1973, s. 84; MALIVA 1982, s. 44; MLČÁK 1982, s. 56; MICHNA – KONEČNÝ 1996, s. 48.

Portál původně vznikl pro průčelí domu v ulici dnešního Horního náměstí č. 8, čp. 285. Dům byl však roku 1912 demolován, proto byl portál vybourán a osazen do dvora domu v ulici Horní náměstí č. 8, čp. 283. Po stranách byl doplněn o vyzdžené bosované pilíře [IX]. Dnes se nachází na domě v Ostružnické ulici [X],¹⁷⁰ kam byl, jak dokládá restaurátorská zpráva NPÚ ÚOP Olomouc,¹⁷¹ osazen roku 1992. Dnešní vzhled fasády byl poznamenán klasicistní úpravou.¹⁷²

Do průčelí osazený kamenný vstup má v oblasti půlkruhového oblouku zaznačen letopočet 1598. Josef Kšír dává portál do souvislosti s brněnským portálem domu pánů z Lipé, pravděpodobně vytvořeného sochařem Giorgiem Gialdim. Poněvadž píše, že jsou si tyto portály svou výzdobou podobné, připisuje i právě olomoucký portál za práci sochaře Gialdiho. I přes Kšírovo určení autorství, zůstává tato otázka stále spíše otevřená. Zároveň však jako možnost uvádí, že portál vznikl ještě před rokem 1598, a že tento rok odkazuje na dobu, kdy byl osazen do domovního průčelí.¹⁷³

Stejně jako Kšír, i Maliva¹⁷⁴ nevidí u tohoto portálu žádnou souvislost s okruhem ostatních olomouckých portálů. Vyznačuje se spíše jakýmsi malířským pojetím, působí malebně, zároveň však reprezentativně. Jak sám Maliva uvádí, jedná se o „*pokročilejší stupeň asimilace renesančně manýristického italského a severského umění.*“¹⁷⁵

¹⁷⁰ Významné jsou v souvislosti s domem i roku 1982 nalezené fragmenty renesančních kamenných článků. Ve dvou případech se jedná o části archivoly renesančního edikulového portálu z druhé poloviny 16. století. Třetím nalezeným fragmentem je pískovcová deska 46 x 16 x 40 cm. Do plochy lící strany je vytesaný profil hlavy fauna okolo něhož probíhají akantové rozviliny. Deska pravděpodobně tvořila pravou část vlysu. Lze předpokládat, že se stejná deska nacházela i na druhé straně. Z jedné boční strany se nachází kamenický znak, který patří, jak Mlčák uvádí, patří k obvyklým renesančním typům a je tak příkladem další dochované práce, jež prošla rukami signujícího kameníka. – Leoš Mlčák, Nález renesančních kamenných fragmentů v Olomouci, *Vlastivědný věstník moravský* 35, 1983, roč. 1, s. 102–103.

¹⁷¹ NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorská zpráva. Transfer a restaurování renesančního portálu domu č. p. 362 v Olomouci, Ostružnické ulici č. 3, 1992.

¹⁷² Viz Mlčák (pozn. 97), s. 56.

¹⁷³ Viz Kšír (pozn. 6), s. 27.

¹⁷⁴ Viz Maliva (pozn. 7), s. 84.

¹⁷⁵ Viz Maliva (pozn. 138), s. 44.

Popis portálu: Portál o vnitřní velikosti 370 × 257 cm¹⁷⁶ byl vyhotovený z maletínského pískovce. Není známo jméno objednavatele.¹⁷⁷ Portál je tvořen pilíři, které navazují na odrazníky, v nejspodnější části zdobené lidskými hlavami a stylizovanými diamantovými bosami. Pilíře přecházejí hladce do půlkruhového oblouku, jenž je zdoben malou maskou lva s kruhem, dále členěn oblounem a astragalem. Po stranách klenáku je, jak už bylo zmíněno, vyryto datování, tj. rok 1598. Ve cviklech je uplatněna bohatá kamenická výzdoba a to formou figurálních polopostav, které „s rozvilinami a úponky, vytvářejí grotesky.“¹⁷⁸ Vlys je pokryt jemnou rozvilinovou ornamentikou a do středu umístěnou maskou lva. Po obou stranách pilířů se uplatňuje plochý pilastr, ke kterému je jednoduše přičleněna hlavní profilovaná římsa, po bocích podpíraná konzolami. Portál je ukončen trojúhelníkovým štítem, vyzdobeným listovím.¹⁷⁹

Takto zdobený vlys se u olomouckých renesančních portálů vyskytuje pouze v tomto případě. Jak bylo zmíněno výše v textu, jedná se o rozvilinovou ornamentiku, ve středu doplněnou o masku lva, jemuž dekor prostupuje skrze tlamu. Důvodem, proč zde však tuto informaci uvádím, je zhodnocení na portál působících vlivů, které uvádí Josef Kšír ve své knize. Píše, že byl portál proveden pod vlivem „italským bez působení severského“.¹⁸⁰ Avšak s přihlédnutím k portálu Biblického domu ve Zhořelci (1570) od Hanse Kramera mladšího, žáka drážďanského mistra Hanse Walthera,¹⁸¹ kde je ve vlysu uplatněn tentýž motiv ornamentiky, je možné tvrdit pravý opak a to, že byl portál vyhotoven za působení vlivu severského.

U zámku v Hranicích [13] nacházíme rovněž stejnou výplň vlysu.¹⁸² Tento portál je Augustem Prokopem datován rokem 1594 a kromě toho obsahuje ještě společný motiv figurálních postav ve cviklech s rozvilinami a úponky.

¹⁷⁶ Obrysové míry tvoří 469 × 394 cm. – ÚOP NPÚ Olomouc, Restaurátorská zpráva. Transfer a restaurování renesančního portálu domu č. p. 362 v Olomouci, Ostružnické ulici č. 3, 1992.

¹⁷⁷ Natherova kronika tento dům neobsahuje.

¹⁷⁸ Viz Kšír (pozn. 6), s. 26.

¹⁷⁹ Viz Michna – Konečný (pozn. 102), s. 48.

¹⁸⁰ Viz Kšír (pozn. 6), s. 27.

¹⁸¹ Viz Krčálová (pozn. 21), s. 49.

¹⁸² Viz Prokop (pozn. 1), s. 733.

Obr. IX. Olomouc, portál domu č. 3, čp. 362, 1992, stav portálu druhotně zabudovaného na dvoře domu v ulici Horní náměstí č. 8, čp. 283, před transferem

Obr. X. Olomouc, portál domu v Ostružnické ulici č. 3, čp. 362, 1598

3.6 Portál domu v Ostružnické ulici, č. 1, čp. 363

Prameny: NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorská zpráva. Renesanční portál měšťanského domu č. p. 363 v Olomouci, Opletalově ulici č. 2, 1993. – NPÚ ÚOP Olomouc, Závěrečná restaurátorská zpráva. Renesanční portál měšťanského domu č. p. 363 v Olomouci, 2004. – NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorský průzkum a projekt restaurátorského zásahu. Olomouc, Renesanční portál měšťanského domu č. p. 363, 2004.

Literatura: MALIVA 1959, s. 23; KŠÍR 1969, s. 18–19; MALIVA 1973, s. 80; HLOBIL 1982, s. 306; HLOBIL 1984, s. 74; POJSL 2003, s. 94.

Pro měšťanský dům byl kolem roku 1590 vyhotoven vstupní portál. Josef Kšír ho vzhledem k době jeho vzniku spojuje s majitelem domu, tedy Hansem Kaufmannem.¹⁸³ Josef Maliva však upozornil,¹⁸⁴ na poněkud nelogické umístění erbové desky do vlysu, a z toho důvodu je možné uvažovat, že stavebníkem portálu byl již předchozí majitel domu Jan Hermansberger.¹⁸⁵ Tím pádem by se posunula i samotná datace portálu a to do první poloviny osmdesátých let. Kvůli své kompoziční podobnosti s portálem v ulici 28. října je možné jej považovat za dílo kameníka Stanislava Ludwiga.¹⁸⁶

Až do roku 1872 byl portál součástí domu na dnešním Horním náměstí č. 23, čp. 425 [XI]. Poté, co byl dům spolu s domem přilehlým čp. 424 zbourán, bylo nutné vyhledat vhodné místo pro jeho druhotné umístění.¹⁸⁷ Portál byl osazen do cihelné zdi v ulici č. 20 [XII]. Když se však z této, kdysi nevýrazné městské ledárny stala budova kovářské dílny (1957), měl být portál i z této stěny odstraněn a následně uskladněn [14]. Jako přijatelné místo pro jeho umístění byla nakonec vybrána pevnostní bašta, východní vchod do Letního divadla [XIII] (pod kapitulním děkanstvím), do které byl portál osazen.¹⁸⁸ Následné bádání za dalšími osudy portálu mě zavedlo ke knize Miloslava Pojsla, *Dvanáct století naší architektury*,¹⁸⁹ ve které zmiňuje portál domu v Ostružnické ulici čp. 363 [IX]. Po následném porovnání je jisté, že se jedná o tentýž portál. A právě díky této publikaci se dozvídáme o místě jeho nynějšího umístění.¹⁹⁰ Do průčelí domu Ostružnické ulice byl přemístěn roku 1993, kdy byl kvůli velkému poškození

¹⁸³ Viz Kšír (pozn. 6), s. 16.

¹⁸⁴ Viz Maliva (pozn. 7), s. 80.

¹⁸⁵ Ibidem.

¹⁸⁶ Viz Hlobil (pozn. 10), s. 306.

¹⁸⁷ NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorský průzkum a projekt restaurátorského zásahu. Renesanční portál měšťanského domu č. p. 363, 2004.

¹⁸⁸ Viz Kšír (pozn. 4), s. 18–19.

¹⁸⁹ Viz Pojsl (pozn. 17), s. 94.

¹⁹⁰ Ibidem.

i restaurován [XIV]. Lze si povšimnout chybějících prvků rúžice z obou stran nástavce, rovněž i na ně navazující římsy, která byla ponechána pouze v rozměrech desky s reliéfem.¹⁹¹

Popis portálu: Jedná se o edikulový portál z maletínského pískovce¹⁹² o přibližných vnitřních rozměrech 275 x 200 cm.¹⁹³ Půlkruhová bosovaná archivolta s klenákem dekorovaným maskou lví hlavy navazuje na bosované pilíře. V lištou orámovaných cviklech jsou po obou stranách archivolty umístěny kruhové terče s lidskými hlavami, které vystupují do prostoru. Je u nich patrná antikizující inspirace. Na archivoltu navazuje kladí. V jeho spodní části je hladká plocha bez dekoru. Pouze ve středu pásu vystupuje z plochy deska o přibližné šířce zdobeného klenáku. Součástí vlysu jsou triglyfy, které předstupují rovinu architrávu a střídají se spolu s metopami. Do vlysu zasahuje velká deska s vysokým reliéfem. Jeho středu dominuje rolverková kartuš se znakem novoštitné rodiny Kaufmannů z Löwenthalu.¹⁹⁴ Kartuš je vynášena okřídlenými gryfy. Portál je z obou stran zakončen svislými hladkými plochami a nahoře průběžnou římsou.¹⁹⁵

Jak již bylo zmíněno, portál je kompozičně podobný s portálem v ulici 28. října č. 15, čp. 457 a proto je možné spojovat ho s dílem téhož kameníka. V tomto případě Stanislava Ludwiga. Bosované pilíře i archivolta portálu v Ostružnické ulici jsou poněkud užší a i portál samotný je menších rozměrů. Zde kruhové terče ve cviklech zdobí lidské hlavy, což se nevyskytuje u portálu v ulici 28. října. Není však vyloučeno, že byl i tento portál zdoben obdobnými hlavami, o které později přišel. Portál rovněž sestává z velmi podobných prvků, pouze s tím rozdílem, že u portálu v ulici 28. října jsou ve vlysu, kde se střídají motivy triglyfů a metop, uplatněny hlavy andělů, dále hlava ženská a mužská. Zde, u portálu v Ostružnické ulici, je navíc ještě použita římsa a to jako prvek zakončující jednak vlys, tak i dále nástavec s reliéfem.

¹⁹¹ NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorský průzkum a projekt restaurátorského zásahu. Renesanční portál měšťanského domu č. p. 363. – NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorská zpráva. Renesanční portál měšťanského domu č. p. 363 v Olomouci, Opletalově ulici č. 2, 1993.

¹⁹² Ibidem.

¹⁹³ Z důvodu nenalezení rozměrů v literatuře bylo použito měření pro iOS. Výsledné rozměry určeny na základě aritmetického průměru.

¹⁹⁴ Viz Hlobil (pozn. 16), s. 74.

¹⁹⁵ Viz Pojsl (pozn. 17), s. 94.

Obr. XI. Nejstarší dochovaná fotografie portálu domu čp. 363 na jeho původním místě v domě č. 23, čp. 425, z doby kolem roku 1870

Obr. XII. Portál domu v Ostružnické ulice č. 1, čp. 363, osazen na Lazcích, asi před 1957

Obr. XIII. Situace při osazení portálu v hradebním zdivu ve východním vstupu do tzv. Letního divadla

Obr. XIV. Olomouc, portál domu v Ostružnické ulici č. 1, čp. 363, kolem 1590

3.7 Portál domu ve Ztracené ulici č. 10, čp. 256

Prameny: NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorská zpráva. Restaurování portálu, 2004–2005.

Literatura: KŠÍR 1969, s. 26; MALIVA 1973, s. 83; MICHNA – KONEČNÝ 1996, s. 74; POJSL 2003, s. 90–91; NATHER 2007, s. 376.

Dům byl vystavěn na středověké parcele. Jeho původní hloubku dokládá dochovaný valený sklep. Má rovněž dochovanou původní renesanční dispozici. Nynější vzhled jeho fasády byl ovlivněn barokními zásahy z počátku 18. století,¹⁹⁶ také neorenesančními úpravami provedenými koncem 20. století.¹⁹⁷ Objekt je čtyřosý, dvouetážový. V přízemí je tvořen dvěma vstupy a dvěma okenními výkladci. Od prvního patra je přízemí děleno pomocí římsy. Přes druhou a třetí etáž se mezi okny táhnou pilastry (ve středové ose sdružené) tvořící vysoký řád. Okna jsou zdobena (nejspíše štukovou) dekorací. Objekt je krytý sedlovou střechou.

V průčelí tohoto řadového dvoupatrového domu je osazen portál z 2. poloviny 16 století [XV].¹⁹⁸ Josef Kšír dává vznik portálu do souvislosti s vlastnictvím domu Václavem hrabětem z Vrbna a na Bruntále. Přestože byl tento hrabě majitelem domu až od roku 1600,¹⁹⁹ Kšír jeho vznik datuje „asi r. 1595“.²⁰⁰ V této době byla ale podle Natherovy kroniky majitelkou domu Regina Schwanbachová.²⁰¹ Již roku 1973 poukazuje Maliva na dobové prameny,²⁰² které mění jak dataci portálu, tak jeho objednavatele. V nich je za stavebníka označen olomoucký rychtář Thomas Altmann, jenž byl majitelem domu v letech 1582–1585,²⁰³ čímž se rok vzniku přesouvá na 1585.

Co se dalších významných majitelů domu týče, dům vlastnil olomoucký malíř Ferdinand Naboth a po něm od roku 1722 i jeho žák Jan Kryštof Handke.²⁰⁴ Ten mimo jiné obnovil malby v kapli sv. Stanislava,²⁰⁵ jejíž vstup tvoří pozdně renesanční portál. Za zmínku stojí, že jak portál Handkeho domu, tak i kaple sv. Stanislava, byly oba zachovány a v barokní

¹⁹⁶ Viz Mlčák (pozn. 97), s. 33.

¹⁹⁷ Měšťanský dům, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/mestansky-dum-533454>, vyhledáno 6. 5. 2023.

¹⁹⁸ Viz Michna – Konečný (pozn. 102), s. 74.

¹⁹⁹ Viz Nather (pozn. 96), s. 376.

²⁰⁰ Viz Kšír (pozn. 6), s. 26.

²⁰¹ Viz Nather (pozn. 96), s. 376.

²⁰² Viz Maliva (pozn. 7), s. 83.

²⁰³ Viz Nather (pozn. 96), s. 376.

²⁰⁴ Ibidem, s. 377.

²⁰⁵ Viz Král (pozn. 122), s. 9.

době nepřestavěny, z čehož se může jevit, že si Handke uvědomoval uměleckou hodnotu portálu svého domu, i na příkladu kaple sv. Stanislava.

Popis portálu: Jedná se o portál z jemnozrného světlého pískovce edikulové koncepce. Jeho vnější rozměry jsou přibližně 340 × 270 cm. Je tvořen úzkými pilastry, na které navazují zešíkmené pilíře. V těchto plochách jsou výklenky v horní části uzavřené mušlemi. Tyto dvě části, pilastry i pilíře, jsou ukončeny římsami, které v sobě obsahují motiv triglyfů. Stejně jako pilíře je do tzv. špalety zešíkmen i půlkruhový záklenek, jehož funkce je pouze dekorativní. Ornament v něm uplatněný přechází do rollwerku.²⁰⁶ Ten je s ním propojen motivy plodů i rozet. Klenák v tomto případě visí z oblouku směrem dolů. Stejně jako v případě ostatních portálů se jedná o motiv lví hlavy. Ve cviklech se nacházejí rollwerkové kartuše [35]. V šířce pilastrů vyběhají z plochy římsy ještě pilastry kanelované, a to formou protáhlých konzol, které nesou kladí dórského řádu.²⁰⁷ Ve vlysu se střídají triglyfy spolu s metopami ve formě bukranionů (býčích lebek) [36, 37, 38]. Celý portál ukončuje římsa, která je vyložená a podepřena zubořezem.²⁰⁸

Na základě stejného motivu, lidských postav proměňujících se v konzoly, je portál ve Ztracené ulici připodobitelný k portálu pernštejnského zámku v Prostějově. Taktéž i s portálem Onšova domu rovněž v Prostějově, a to na základě volut podpírajících kladí.²⁰⁹ Typologicky bývá portál rovněž spojován s portálem Edelmannova domu.²¹⁰ Stejný motiv rollwerkové kartuše uplatněné ve cviklech je například k nalezení u olomouckého portálu měšťanského domu v Purkrabské ulici č. 8, čp. 156.²¹¹

Jedná se o typický příklad portálu, který je analogicky dohledatelný v oblasti Dolního Slezska. Již koncem 60. let je obdobný typ k nalezení v polském městě Jawor [XVI].²¹² Zde se objevuje použití konzol, jež na sobě nesou kladí, dále také motiv klenáku, přes obměnu motivů velkých rozměrů, motiv plodů v oblasti půlkruhu, a v neposlední řadě i prvek zešíkmených pilířů zakončených římsami, jejichž výklenky jsou v horní části uzavřeny za pomoci mušle. Po kompoziční stránce je olomouckému portálu ve Ztracené ulici nejbližší portál ve slezské Wroclawi, domu v ulici Wita Stwosza [XVII].²¹³ Stejných prvků užitých na těchto portálech je

²⁰⁶ Podobné využití ornamentu lze pozorovat u vstupního portálu zámku v Třemešku, jedná se o tzv. beschlagwerk (pobíjený ornament). – Viz Myslivečková (pozn. 90), s. 18–21.

²⁰⁷ Viz Kšír (pozn. 6), s. 26.

²⁰⁸ Viz Pojzl (pozn. 17), s. 90–91.

²⁰⁹ Viz Maliva (pozn. 7), s. 77.

²¹⁰ Viz Maliva (pozn. 138), s. 247.

²¹¹ Viz Maliva (pozn. 100), s. 31–32.

²¹² Viz Jagiełło (pozn. 95), s. 111–113.

²¹³ Ibidem, s. 253.

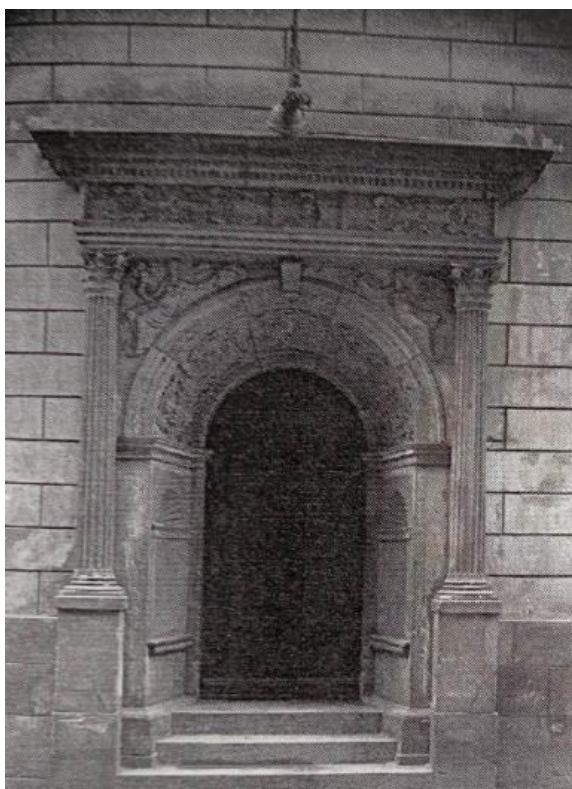
mnoho. Patří mezi ně prvek skosené špalety provedený u pilířů i výklenků do nich zasazených (postranní niky), široké archivoly, kanelované pilastry stojící na podstavcích, dále také uplatnění motivů plodů v oblasti oblouku.

Obr. XV. Olomouc, portál domu ve Ztracené ulici č. 10, čp. 256, asi okolo roku 1585

Obr. XVI. Jawor, portál domu ulici Bolesława Chrobrego 4, 1568, před 1939

Obr. XVII. Wrocław, portál domu v ulici, Wita Stwosza 16, 1560–1580, před 1939

3.8 Portál domu v ulici 8. května č. 36, čp. 367

Literatura: KŠÍR 1969, s. 16–17; MALIVA 1982, s. 39; HLOBIL 1984, s. 74; POJSL 2003, s. 94; NATHER 2007, s. 531.

Do středu měšťanského domu v ulici 8. května č. 36, čp. 367 byl druhotně osazen portál [XVIII] pocházející z druhé poloviny 16. století,²¹⁴ jenž původně vznikl jako součást domu dnešního Horního náměstí č. 2, čp. 370 pravděpodobně v roce 1586 pro Hynka Bruntálského z Vrbna a jeho druhou ženu Kristinu z Rogendorfu.²¹⁵ Majiteli domu se stávají roku 1586.²¹⁶ Ivo Hlobil uvádí, že portál pochází z roku 1584, dále dodává, že již roku 1909 byl portál umístěn na průčelí zadního traktu Edelmannova domu, tedy ulice 8. května č. 36, kdežto Vladimír Pojsl se ztotožňuje s názorem Josefa Kšíra a píše, že byl portál druhotně osazen do domu ulice 8. května až roku 1935. Nikdo z nich však neuvádí, kde se portál nacházel do té doby. Miloslav Pojsl však přidává poznámku, kde zmiňuje, že se o portály, o které neměl majitel domu zájem staraly stavební úřady.²¹⁷

Ani v tomto případě není znám autor. Josef Kšír sice uvádí, že by portál mohl pocházet z dílny Giorgia Gialdiho, opět se však jedná o pouhou domněnku, se kterou se nelze spokojit.²¹⁸ Portály tohoto typu jsou spíše poplatné pro slezskou oblast, jak bude totiž dále přiblíženo.

Popis portálu: Jedná se o vstupní portál o světlosti 329²¹⁹/330²²⁰ × 236 cm vyhotovený z pískovce. Portál je tvořen z pilířů stojících na nízkých soklech, které byly původně nejspíše ze šikmeny jako odrazníky. V archivoltě, která navazuje na pilíře je uplatněna diamantová bosáž. Ve většině případů je u olomouckých portálů klenák archivoly zdoben lví hlavou. Zde se však nachází maska ženy se závojem a korunou na hlavě. Podle (nejen) Kšíra²²¹ se jedná o portrét hraběnky Kristíny. Po stranách cviklů se nachází nahé postavy,²²² které v rukou drží roh hojnosti a neblíže specifikovanou ratolest s dlouhými listy. Portál dále tvoří astragalem zdobené kladí. Zrcadlově souměrná výzdoba vlysu sestává ze dvou vedle sebe okřídlených

²¹⁴ Viz Hlobil (pozn. 16), s. 74.

²¹⁵ S níž se Hynek oženil roku 1582. Viz Nather (pozn. 96), s. 531.

²¹⁶ A jsou jimi až do roku 1604, kdy se dům stává nejspíše majetkem Kristiny z Lowensteinu a Bertolda z Lipé. – Ibidem.

²¹⁷ Viz Pojsl (pozn. 17), s. 91.

²¹⁸ Viz Kšír (pozn. 6), s. 16.

²¹⁹ Ibidem.

²²⁰ Viz Pojsl (pozn. 17), s. 91.

²²¹ Viz Kšír (pozn. 6), s. 17.

²²² Kšír uvádí, že se jedná o dětské postavy, což není při pohledu na ně příliš pravděpodobné. Objevují se i označení „*sedící postavy okřídlených d'áblů*.“ – Edelmannův palác, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/edelmannuv-palac-18632758>, vyhledáno 6. 5. 2023.

ležících harpyjí, dále váz, květů a lilií. Nad vlysem je římsa, na níž je osazen velký obdélný nástavec s trojúhelným štítem, do něhož je zasazena hlava lva s mluvící páskou v jeho tlamě. Nástavec je po obou stranách opatřen svisle kanelovanými pilastry, na které navazuje profilovaná římsa. Výplň nástavce tvoří dva erby s rollwerkovými kartušemi. Ty jsou zdobeny listovím. Erb umístěný v levé části patří Hynkovi, pánu Bruntálskému z Vrbna a erb vpravo jeho ženě, hraběnce Kristíně z Rogendorfu.²²³

Kompozičně portál lze částečně připodobnit k portálu domu v ulici 28. října č. 15, čp. 457. Prvek pololežících postav ve cviklech byl použit již u portálu Onšova domu v Prostějově.

Prostřednictvím portálu olomouckého měšťanského domu je možné spatřit další souvislosti i se třemi portály zámku Branná (Kolštejn) [15, 16, 17], jak dokládá příspěvek Josefa Malivy.²²⁴ Častokrát se totiž stávalo, že řemeslníci působící jako pracovníci stavebních hutí, pracovali i na vzdálených panstvích šlechty. Lze předpokládat, že právě tímto prostřednictvím byl iniciován příchod neblíže specifikovaného stavebního mistra ze Slezska. Vzhledem k podobnostem, které lze pozorovat mezi moravskými a slezskými portály je možné toto tvrdit. Jednotlivé portály spolu pojí společný rod objednavatelů, tedy rod pánů Bruntálských z Vrbna. K doložení provázanosti, je jako společný prvek možné pozorovat diamantové kvádrování a pololežící postavy situované do cviklů.²²⁵

Porovnáním s některými portály z oblasti Dolního Slezska, lze nalézt podobně zdobené cvikly a to pololežícími postavami v rukou držících ratolest. Při bližším zkoumání je tento motiv postav situovaných často do lištou rámovaných cviklů v oblasti Dolního Slezska poměrně častý. Příkladem je portál zámku Grodno v Zagórze Śląskie [XX] pocházející z doby okolo roku 1570,²²⁶ dále také portál domu, jenž je součástí městských hradem v Dzierżoniów z roku 1596 [XXI].²²⁷ Kompozičně je možné olomoucký portál připodobnit k portálu bývalého piastovského gymnázia v Brzegu [XIX].²²⁸ Jsou zde uplatněny stejné prvky, jako již zmíněné pololežící postavy ve cviklech, uplatnění kanelovaných pilastrů v oblasti nástavce, dále je možné zmínit i právě obdélníkový nástavec, který je tvořen dvěma vedle sebe osazenými erby. V obou případech jsou pilíře od archivoly odděleny za pomoci říms.

²²³ Viz Kšír (pozn. 6), s. 16–17. – Pojsl (pozn. 17), s. 91–92.

²²⁴ Viz Maliva (pozn. 100), s. 39.

²²⁵ Ibidem.

²²⁶ Viz Jagiełło (pozn. 95), s. 253.

²²⁷ Ibidem, s. 91.

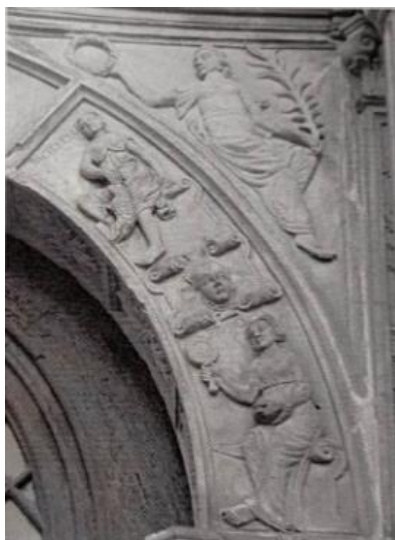
²²⁸ Ibidem, s. 49–51.

Obr. XVIII. Olomouc, portál domu v ulici 8. května č. 36, čp. 367, okolo 1585

Obr. XIX. Brzeg, portál bývalého piastovského gymnázia, okolo 1569

Obr. XX. Zagórze Śląskie, zámek Grodno, detail portálu, okolo 1570

Obr. XXI. Dzierżoniów, portál domu v ulici Rynek 44, 1596

3.9 Portál domu v ulici 28. října č. 15, čp. 457

Prameny: NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorský průzkum a projekt restaurátorského zásahu. Olomouc, dům č. p. 457 (ul. 28. října 15). Supraporta hlavního vstupního portálu, 2006.

Literatura: KÜHNDEL 1927, s. 55–59, MALIVA 1958, s. 50, 89; KŠÍR 1969, s. 15; MALIVA 1973, s. 81; HLOBIL 1982, s. 305; MLČÁK 1982, s. 59; HLOBIL 1984, s. 75; NATHER 2007, s. 81.

Renesanční dvoupatrový trojkřídlý nárožní dům, jenž byl vystavěn na gotických základech, což dokládají sklepní prostory zaklenuté valenou klenbou, má čtyřosé průčelí, směrem do ulice 8. května pětiosé. V renesančním období byl dům přestavěn, o čemž svědčí jednak rozlehlý mázhaus s oválnou křížovou hřebínkovou klenbou, dále také, směrem do ulice 28. října umístěný, renesanční portál. Dům byl v patrech posléze barokně upravován. Dnešní podobu průčelí získal neorenesančními úpravami ve 2. polovině 19. století.²²⁹

Dominantou domu je především jeho portál [XXII].²³⁰ Na kamenech s diamantovým řezem je v oblasti vlysu vyryt letopočet 1588, který může odkazovat na rok jeho vzniku. V této době byl majitelem domu Daniel Spanner z Blimdsdorfu.²³¹ Za autora portálu je uváděn olomoucký kamenický mistr Stanislav Ludwig, pocházející ze severoněmeckého prostředí. Určení autorství rovněž napomáhá na portále nalezená kamenická značka [XXIII, XXIV].²³²

Popis portálu: Portál o světlosti 307 × 240 cm je zhotoven z jemného pískovce.²³³ Podle Kšírova rozdělení se v tomto případě jedná o portál se vstupem uzavřeným půlkruhovým obloukem.²³⁴ Portál se sestává z bosovaných pilířů, které jsou dole zakončeny nízkými patkami, jež se do stran rozšiřují. Nahoře je pak tvořen profilovanou hlavicí na kterou dále navazuje půlkruhová archivolta, která je taktéž bosovaná. Ve středu archivoly je umístěn klenák zdoben maskou lva. V lištu ohraničených skrojcích jsou po stranách archivoly zasazeny kruhové terče. Na horní lištu dále navazuje vlys, ve kterém je uplatněno střídání triglyfů a metop. Po bocích je vlys zdobený andělskými hlavičkami a vedle nich, směrem ke středu, hlavou ženy a muže. Z obou stran je tento rám na koncích zúžen a zakončen diamantovým řezem, jak již

²²⁹ Viz Mlčák (pozn. 97), s. 59.

²³⁰ Měšťanský dům, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/mestansky-dum-15799386>, vyhledáno 9. 4. 2023.

²³¹ Příslušník novoštitné moravské rodiny byl majitelem domu v letech 1586–1608. Vilém Nather – Vladimír Spáčil, *Kronika olomouckých domů II.*, Olomouc 2007, s. 81.

²³² Stejná kamenická značka byla roku 1925 objevena J. Vaculíkem při opravě presbytáře prostějovského farního kostela na jednom z pilířů situovaných na sever. Viz Hlobil (pozn. 10), s. 305.

²³³ NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorský průzkum a projekt restaurátorského zásahu. Olomouc, dům č. p. 457 (ul. 28. října 15). Supraporta hlavního vstupního portálu, 2006.

²³⁴ Viz Kšír (pozn. 6), s. 15.

bylo avizováno výše, s vyrytým letopočtem 1588. Celý vlys přesahuje do stran. Je podpírán bosovanými lizénami, jež se táhnou po obou stranách v celé výšce portálu. Na část římsy je umístěn vlys, který je uprostřed přerušen a osazen deskou zdobenou reliéfem, kterému dominuje rolverková kartuš s erbem stavebníka podpírána dvěma gryfy.²³⁵

Portál domu je kompozičně blízký portálu v Ostružnické ulici čp. 363.²³⁶ Josef Maliva, ještě ve své diplomové práci *Sochař Jiří Gialdi*,²³⁷ dával tento portál do souvislosti s portálem Edelmannova domu.

Obr. XXII. Stanislav Ludwig ,Olomouc, portál domu v ulici 28. října č. 15, čp. 457, 1588

²³⁵ Ibidem.

²³⁶ Viz Hlobil (pozn. 16), s. 75.

²³⁷ Viz Maliva (pozn. 57), s. 50, 89.

Obr. XXIII. Olomouc, dům č. p. 457, supraporta hlavního vstupního portálu, 2006, detail ukončení levého vlysu, kamenická značka ve spodní ploše diamantového dekoru pod číslicí 15 (první část letopočtu vzniku památky)

Obr. XXIV. Kamenická značka Stanislava Ludwiga

3.10 Portál domu v Riegrově ulici č. 19, čp. 393

Prameny: SOkA Olomouc, fond M 8–55, inv. č. 137, karton 19, Prohlídka olomouckých stavebních památek uměleckých 1930.

Literatura: KŠÍR 1969, s. 25; MALIVA 1973, s. 84; MLČÁK 1982, s. 35; HLOBIL 1984, s. 74; MÜLLER – VYMĚTAL 1985, s. 14; BAJEROVÁ 1985, s. 14; HLOBIL – PERŮTKA 1999, s. 367; POJSL 2003, s. 92–93; NATHER 2007, s. 559; KAŠPÁRKOVÁ – GRAČKA 2009, s. 61–62.

Jedná se o řadový dvoupatrový renesanční dům, jenž stojí na středověké parcele, doložené klenutým sklepem s lomeným portálem.²³⁸ Objekt je tříosý s hladkou fasádou. V renesančním období vznikl pro dům portál [XXV], vedoucí do mázhauzu, dále také arkýř [18] s ornamentálními reliéfy v oblasti parapetu.²³⁹ V původní dispozici byly zachovány valené lunetové a neckové klenby. V letech 1935–1937 byla provedena nadstavba druhého patra a dílčí úprava přízemí.²⁴⁰ V dnešní době byl portál upraven jako výloha obchodu.²⁴¹

Koncem 16. století, kdy probíhala renesanční přestavba domu, byl jeho majitelem rytíř Kryštof Podstatský z Prusinovic.²⁴² Rodina Podstatských vlastnila na přelomu 16. a 17. století v Olomouci současně tři domy.²⁴³ Právě Kryštofovo jméno bývá dáváno v souvislost se vznikem malebného portálu.²⁴⁴

Vytesaný letopočet 1589, na renesančním okenním ostění, zřejmě odkazuje na rok jeho vzniku. Přestože jej Kšír, vzhledem k jeho formální střízlivosti a jednoduchosti renesančního slohu, řadí mezi práce Giorgia Gialdiho,²⁴⁵ tak Ivo Hlobil píše, že je možné přiřadit portál do sochařské dílny Jana Milíče.²⁴⁶ Maliva však uvádí, že se jedná o portál, který vybočuje z řady jakéhosi okruhu olomouckých portálů, nemajíc s nimi žádné spojitosti.²⁴⁷ Toto tvrzení by případně vylučovalo autorství sochaře Gialdiho a svůj původ ubíralo jiným směrem.

²³⁸ Viz Mlčák (pozn. 97), s. 35.

²³⁹ SOkA Olomouc, fond M 8–55, inv. č. 137, karton 19, Prohlídka olomouckých stavebních památek uměleckých 1930.

²⁴⁰ Viz Mlčák (pozn. 97), s. 35.

²⁴¹ Viz Pojsl (pozn. 17), s. 93.

²⁴² Viz Nather (pozn. 96), s. 559.

²⁴³ Karel Müller - Jan Vymětal, Šlechta v předbělohorské Olomouci ve světle rejstříků městské dávky, in: *Pocta PaedDr. Jiřině Holinkové, CSc. Sborník příspěvků žáků k problematice dějin předbělohorské Olomouce*, Ostrava 1985, s. 13–18.

²⁴⁴ Slavomíra Kašpárková – Vladimír Gračka, *Olomoucké podzemí*, Olomouc 2009, s. 61–62.

²⁴⁵ Viz Kšír (pozn. 6), s. 26.

²⁴⁶ Viz Hlobil – Perůtka (pozn. 49), s. 367.

²⁴⁷ Viz Maliva (pozn. 7), s. 84.

Popis portálu: Jedná se o jednoduchý edikulový portál o přibližné světlosti 220 x 209 cm,²⁴⁸ bez figurální dekorace. Je zdoben pouze jemně plastickou rostlinou ornamentikou. Na hladké pilíře navazuje půlkruhový oblouk s reliéfně vyzdobeným astragalem, vejcovcem a listovým s latinskými nápisy: CARPERE CUNCTA LICET MOMO VIX ISTA CAREBUNT²⁴⁹ (Překlad: *Všeho je zde možno užívat, aniž by to došlo pohany*) a ALIENO PERICULO SAPERE UTILE EST (Překlad: *Je užitečné poučit se z cizího neštěstí*).²⁵⁰ Součástí portálu jsou dále lištou orámované skrojky s motivem perlovce. Po stranách navazují na pilíře kanelované pilastry završené korintskou hlavicí, které dále podírají vyložené kladí. Vlys je zaplněn akantovými listy. Střed pásu pokrývá prázdná obdélníková kartuš. Portál je zakončen vyloženou římsou s ornamentální výzdobou.

Variantu portálu je možné najít i v oblasti Dolního Slezska, konkrétně v Klodzku [XXVI]. Avšak je možné, že je podobnost obou portálů nejspíše umocněna i faktem toho, že byly přetvořeny na obchodní výlohy.²⁵¹

Obr. XXV. Olomouc, portál domu v Riegrově ulici č. 19, čp. 393, asi 1589

²⁴⁸ Z důvodu nenalezení rozměrů v literatuře bylo použito měření pro iOS. Výsledné rozměry jsou určeny na základě aritmetického průměru.

²⁴⁹ Existuje několik překladů textu. Viz Hlobil (pozn. 16), s. 74.

²⁵⁰ Ibidem.

²⁵¹ Viz Jagieľo (pozn. 95), s. 126–127. – Stejný druh portálu lze pro příklad nalézt i na Slovensku a to na fasádě kostela v Trenčine z druhé poloviny 16. století. Ivan Kuhn, *Renesančné portály na Slovensku*, Bratislava 1954, s. 92.

Obr. XXVI. Kłodzko, portál v ulici Bolesława Chrobrego č. 15, 1587

3.11 Portál domu v Purkrabské ulici č. 2, čp. 153

Prameny: SOkA Olomouc, fond M 8–55, inv. č. 79, karton 11, 1966, Konzervátor památkové péče – korespondence.

Literatura: KŠÍR 1969, s. 18; MALIVA 1973, s. 81; LÍBAL 1983, s. 147; MICHNA – KONEČNÝ 1996, s. 56; NATHER 2007, s. 231; JAKUBEC 2009, s. 316.

Reprezentační městský palác, jenž vznikl renesanční přestavbou staršího panského domu v ulici Purkrabská se nejspíše již roku 1588,²⁵² nejpozději však 1595 stal sídlem Žerotínů.²⁵³ Důvodem pro výběr domu bylo pravděpodobně jeho výhodné topografické umístění, poněvadž stojí v blízkosti dominikánského kláštera, místa konání moravských zemských sněmů a soudů.²⁵⁴

Jedná se o dvoupatrový, trojkřídlý objekt vzniklý spojením dvou měšťanských domů (Purkrabská ulice č. 2 a č. 4). Součástí dispozice je i dvůr. Budova je tvořena osmnácti okenními osami. Jednotlivá okna jsou zdobena štukovou dekorací.²⁵⁵ Bosované členění průčelí je od pater děleno profilovanou kordónovou římsou. Budova má sedlovou střechu. Charakter objektu byl koncem 18. století pozměněn přestavbou v klasicistním stylu. Do místa, kde se od sebe domy dělí, byla umístěna kamenná deska se znakem města Olomouce a letopočtem 1858.²⁵⁶

V průběhu staletí měnil dům jak majitel, tak funkce. Žerotínský palác byl následně uváděn jako magistrátní dům, dále také purkrabský (s reálnou školou), určitou dobu byl používán jako vojenská nemocnice, městský archiv nebo muzeum Vlastivědného spolku muzejního. V dnešní době budova slouží Pedagogické fakultě Univerzity Palackého.²⁵⁷

Roku 1936 byl při opravě omítek objeven v boční stěně průjezdu portál původního Žerotínského paláce [XXVII].²⁵⁸ Jedná se o jednoduchý bosovaný portál,²⁵⁹ patrně pocházející z let 1595.²⁶⁰ Tehdy byl majitelem domu Bedřich ze Žerotína.²⁶¹

²⁵² Viz Kšír (pozn. 6), s. 18.

²⁵³ SOkA Olomouc, fond M 8–55, inv. č. 79, karton 11, 1966, Konzervátor památkové péče – korespondence.

²⁵⁴ Viz Jakubec (pozn. 27), s. 316.

²⁵⁵ Žerotínský palác, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/zerotinsky-palac-18259705>, vyhledáno 30. 4. 2023.

²⁵⁶ Viz Michna – Konečný (pozn. 102), s. 56.

²⁵⁷ Viz Nather (pozn. 96), s. 231.

²⁵⁸ Viz Michna – Konečný (pozn. 102), s. 56.

²⁵⁹ Viz Líbal (pozn. 142), s. 147.

²⁶⁰ S tímto rokem se ztotožňuje i Josef Maliva. – Viz Maliva (pozn. 7), s. 81.

²⁶¹ Viz Nather (pozn. 96), s. 231.

Popis portálu: Jeho vnitřní rozměry činí 515 × 270 cm.²⁶² Celý portál je proveden z bosovaných kvádrů. Na odrazníky navazují pilíře, na které se přímo napojuje archivolta.²⁶³ Portál je po stranách rozšiřován bosovanými plochami vycházející z pilířů i archivoly. Jednotlivé spáry mezi kameny jsou zdůrazněny za pomoci užití různých povrchů, kdy se tímto způsobem docílilo rytmických vazeb v líci zdi.²⁶⁴ Jedná se o typ bosovaného portálu, který Josef Maliva hodnotí jako doklad pro „*dobové ochabnutí sochařského zájmu*.“²⁶⁵

Ve spisu Sebastiana Serlia se nachází forma rustikovaného portálu. V této souvislosti se nejedná o přímou předlohu, jakou lze v Českých zemích pozorovat například u portálů v Praze,²⁶⁶ avšak je dosti pravděpodobné, že v základu tento portál ze Serliovy předlohy vychází[XXVIII].²⁶⁷

Vedle portálu je dům znám především pro svou kamenickou desku [20], jež byla po dlouhou dobu osazena v boční stěně průjezdu tohoto domu. Jedná se o alianční znakovou desku Friedricha ze Žerotína a jeho třetí ženy Magdaleny Slavatové.²⁶⁸ Pískovcová deska vznikla okolo roku 1597. Její rozměry činí 290 × 200 cm. Je tvořena znaky stavebníka a jeho ženy, dále také z textu psaného latinsky novověkou kapitálou.²⁶⁹

²⁶² Viz Kšír (pozn. 6), s. 18.

²⁶³ Poněvadž zde nejsou pilíře ukončeny římsou, jako tomu je u většiny pozdně renesančních olomouckých portálů.

²⁶⁴ Viz Kšír (pozn. 6), s. 18.

²⁶⁵ Viz Maliva (pozn. 7), s. 81.

²⁶⁶ Příkladem je dům „*U Železných dveří*“ v Jilské ulici, Praha, Staré Město, 1556 [19]. – Emanuel Poche, *Pražské portály*, Praha 1944, s. 53.

²⁶⁷ Sebastiano Serlio, *Tercero y quarto libro de Architectura de Sebastian Serlio boloñes*, Toledo 1573.

²⁶⁸ Viz Jakubec (pozn. 27), s. 316.

²⁶⁹ Kateřina Dolejší, Kamenné krédo z Žerotínského paláce v Olomouci, *Žurnál Online. Zpravodajství z univerzity*, <https://www.zurnal.upol.cz/nc/zprava/clanek/kamenne-kredo-z-zerotinskeho-palace-v-olomouci/>, vyhledáno 27. 4. 2023.

Obr. XXVII. Olomouc, portál domu v Purkrabské ulici č. 2, čp. 153, okolo 1595

Obr. XXVIII. Sebastiano Serlio, rustikovaný portál IV, Tercero y quarto libro de Architectura, předloha, 1559

3.12 Portál domu v Purkrabské ulici č. 8, čp. 156

Literatura: KŠÍR 1969, s. 26–27; MALIVA 1973, s. 83; MLČÁK 1982, s. 47; MICHNA – KONEČNÝ 1996, s. 48; POJSL 2003, s. 89–90; NATHER 2007, s. 235.

Jedná se o nárožní dvoupatrový dům, který vznikl pozdně renesanční přestavbou středověkého objektu, z něhož se zachovalo ostění jednoho okna. Za renesanční přestavby dále vznikla i dvoutraktová dispozice s mázhauzem s křížovou klenbou a edikulový portál [XXIX].²⁷⁰ Hlavní průčelí je tříosé, ovlivněné klasicistním zásahem. Mezi okny prvního a druhého patra je uplatněn obdélný dekor. Průčelí boční je čtyřosé. To zadní se pyšní dochovaným fragmentem červeného, nejspíše pískovcového, ostění.

Dominantou budovy je do přízemí umístěný pozdně renesanční edikulový portál.²⁷¹ Přímo do vlysu je vysekán letopočet 1583. Díky topografii Viléma Nathera lze za objednavatele portálu určit Klimeše (Klimsche), majitele domu v letech 1556–1600, o němž se však historické prameny více nezmiňují.²⁷²

Popis portálu: Portál o světlosti 243 × 147 cm, je jemně kamenicky zpracován, bez dekorativní výzdoby. Je tvořen pilíři s profilovanými římsami, na které navazuje profilovaný půlkruhový oblouk dekorovaný astragalem. Klenák je zvlněn do konzoly. Cvikly jsou zdobeny oválnými kartušemi. Součástí portálu jsou dále toskánské polosloupky na vysokých hranolových soklech, které jsou situovány po stranách před toskánské pilastry. Ty nesou kladí jež ve vlysu obsahuje letopočet 1583. Portál vrcholí profilovanou římsou.²⁷³

Maliva portál přiřazuje k ostatním kamenickým a sochařským pracím okruhu dílny, která vytvořila výzdobu Edelmanna domu.²⁷⁴ Zároveň však oválné kartuše ve skrojících připomínají kartuše portálu domu v ulici Ztracená č. 10, čp. 256, svou předlohu přejímající ze Slezska, možná však v základní formě za působení saského vlivu.

Přestože se jedná o poměrně prostý portál měšťanského domu, lze si povšimnout jisté kompoziční podobnosti s portálem brněnské biskupské rezidence [21]. Tudíž je možné konstatovat, že podobný portál mohl vzniknout jak pro pouhý měšťanský dům, tak i pro

²⁷⁰ Viz Mlčák (pozn. 97), s. 47.

²⁷¹ Měšťanský dům, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/mestansky-dum-18324378>, vyhledáno 18. 4. 2023.

²⁷² Viz Nather (pozn. 96), s. 235.

²⁷³ Viz Kšír (pozn. 6), s. 24. – Viz Pojsl (pozn. 17), s. 89–90.

²⁷⁴ Viz Maliva (pozn. 7), s. 83.

biskupskou rezidenci. Pouze s tím rozdílem, že portál významnějšího objednavatele navíc obsahoval nástavec s erbem, který z kdysi jednoduchého portálu učinil portál honosnější, s reprezentativnější funkcí. Tyto příklady si lze vysvětlit dobovým vkusem, který byl stále ovlivněn renesančním humanismem, vyvstávajícím především z ideálu lidské rovnosti mezi lidmi samými i rovnosti si před Bohem.

Obr. XXIX. Olomouc, portál domu v Purkrabské ulici č. 8, čp. 156, 1583

3.13 Portál kaple sv. Stanislava v chrámu sv. Václava

Prameny: SOkA Olomouc, fond M 8–55, inv. č. 140, karton 19, 1930, Umělecké památky města Olomouce.

Literatura: KRÁL 1956, s. 9; KŠÍR 1969, s. 27–28; MALIVA 1982, s. 39; HLOBIL 1984, s. 79; KROUPA – BÍLÝ 1987, s. 70; MUCANTE 1996, s. 299; JAKUBEC 2001, s. 31–32; JAKUBEC 2003, s. 159–160; JAKUBEC 2009, s. 325–325; JAKUBEC 2022, s. 227–247.

Sloh renesanční je především stylem světských vrstev společnosti šlechticů a měšťanů, proto se v českých zemích uplatnil zejména na stavbách profánních (na rozdíl od Itálie). Jeho projevy se však v menší míře objevují i u staveb sakrální architektury.

Po jižní straně dómu sv. Václava probíhala v letech 1585–1591²⁷⁵ výstavba centrální rodinné hrobky Pavlovských [22],²⁷⁶ jejímž stavebníkem byl tehdejší olomoucký biskup Stanislav II. Pavlovský.²⁷⁷ Podnětem výstavby kaple bylo patrně úmrtí Stanislava otce (†1582). Jedná se spíše o rodový epitaf, poněvadž hrobky jsou situovány před kaplí a kaple jako taková, především svou výzdobou, posiluje kult sv. Stanislava – jako biskupova jmenovce.²⁷⁸ Po stranách kaple se nachází bronzový náhrobek biskupa Marka Kuena a kamenný náhrobek Přemyslovských knížat, Václava a Břetislava, jako mytických zakladatelů katedrály.²⁷⁹

Za biskupa Pavlovského rovněž došlo k manýristické přístavbě katedrály sv. Václava. Tehdy došlo k vystavění třetí věžice mezi již dvě stojící románské. Vzniklé trojvěží pak působilo „jako nepřehlédnutelná katolická dominanta, demonstrující protireformační postoj biskupův“. S čímž pak dále souvisí i analogická funkce samotné kaple.²⁸⁰

Jako zedníci jsou doloženi Antonín Vlach a kameník Jakub Vlach.²⁸¹ Kamenickými pracemi na kapli byl biskupem Pavlovským pověřen kameník Hans Jost.²⁸² Ivo Hlobil uvádí,

²⁷⁵ Viz Jakubec (pozn. 27), s. 324.

²⁷⁶ Ondřej Jakubec, „Překrásná kaple z mramoru“. Kaple sv. Stanislava v Olomouci jako místo synergie funkcí raně novověké architektury, in: Tereza Horáková – Veronika Řezníčková (edd.), *Zadání, umělecká úloha a funkce v architektuře a ve výtvarném umění*, Brno 2022, s. 227–247.

²⁷⁷ Ibidem, s. 233.

²⁷⁸ Ondřej Jakubec, Kaple sv. Stanislava při katedrále sv. Václava v Olomouci, in: *Střední Morava. Vlastivědná revue* (12), Olomouc 2001, s. 31–32.

²⁷⁹ SOkA Olomouc, fond M 8–55, inv. č. 140, karton 19, 1930, Umělecké památky města Olomouce.

²⁸⁰ Viz Jakubec (pozn. 27), s. 324.

²⁸¹ Ibidem.

²⁸² Ten v roce 1591 pracoval na stavbě východního schodiště lodžie olomoucké radnice. Viz Maliva (pozn. 7), s. 90.

že je za tvůrce portálu považován kameník Jakub Vlach,²⁸³ který byl později vystřídán italským kameníkem Janem z Moravské Ostravy.²⁸⁴ Z roku 1591 pochází dochovaná smlouva na sochařskou výzdobu portálu kaple sv. Stanislava, jenž popisuje roli sochaře Giorgia Gialdiho při jejím vzniku. Gialdi měl ve štuku zhotovit znak biskupa Stanislava Pavlovského s putti, po stranách pak sošky sv. Václava a sv. Stanislava, Víry, Naděje a osmero znaků, vše podle svého návrhu za 2600 zl.²⁸⁵ Dříve byla za Gialdiho návrh považována i mříž do kaple, což však bylo vyvráceno.²⁸⁶

Již výše zmíněný G. P. Mucante doprovázející papežského legáta kardinála Enrica Caetaniho na cestách mezi Polskem a Římem navštívil tuto kapli. Ve své zprávě popisuje, že vstoupil „do překrásné kaple z mramoru“.²⁸⁷ Což však není myšleno doslovně, ale spíše jako apel na materiál, kdy je mramor spojován se znaky vizuální atraktivity nebo třeba nákladného přepychu.²⁸⁸

Co se samotného portálu týče, je pozdně renesanční s protobarokními prvky [XXX]. Je u něj možné hledat předlohu ve vzornících Sebastiana Serlia. Konkrétně v tomto případě je nápomocná kniha *Extraordinario Libro di Architettura di Sebastiano Serlio*,²⁸⁹ a v ní portál označený římskými číslicemi VII [XXXI].

Popis portálu: Původní otvor portálu byl o rozměrech 313 × 206 cm, a byl celý proveden z leštěného mramoru převážně černé barvy.²⁹⁰ Portál byl postupně přizdobován. Nejdříve štítem, poté i rokokovou výzdobou. V původní podobě však sestává z mramorových pilířů, které jsou zakončeny profilovanými římsami. Profilovaná archivolta s klenákem formou konzoly navazuje na tyto pilíře. Její spodní plocha je zdobena čtvercovými kazetami, kdy je každá z nich tvořena rozetou, pouze prostřední zdobí maska hlavy. Do cviklů je zasazen motiv zlacené rokaje (rokoková přízdoba). Portál se po stranách rozšiřuje za pomoci bosovaných pilastrů. Před zeď kaple předstupují z každé strany dva sloupy. Ty stojí na odstupňovaných podnožích. Navazuje na ně kladí, které je kvůli jejich umístění zalomené, s profilovaným

²⁸³ Již v letech 1583–1586, kdy byla budována rezidence v Kroměříži a v Brně, prováděl mistr Jakub práce na zámku v Kelči a Mírově. – Jan O. Eliáš, *Stavební vývoj renesančního zámku v Kelči z hlediska pramenů*, in: *Sborník památkové péče v Severomoravském kraji*, Ostrava 1979, s. 76–108.

²⁸⁴ Byl povolán i spolu se svými tovaryši z Kroměříže, kde pracoval. Viz Maliva (pozn. 100), s. 39.

²⁸⁵ Viz Kroupa – Bílý (pozn. 22), s. 70.

²⁸⁶ Ondřej Jakubec, *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, Olomouc 2003, s. 159–160.

²⁸⁷ Viz Mucante (pozn. 77), s. 299.

²⁸⁸ Viz Jakubec (pozn. 276), s. 239–242.

²⁸⁹ Sebastiano Serlio, *Extraordinario libro di Architettura di Sebastiano Serlio*, Lyon 1551.

²⁹⁰ Kšír sice uvádí, že se jedná o barvu šedou. Viz Kšír (pozn. 6), s. 28. – Nejen z historických pramenů se lze dozvědět, že se jedná o mramor černé barvy. Viz Hlobil (pozn. 16), s. 79.

architrávem, římsou a vlysem. V části rozeklaného frontonu s římsou ústící do volut, jsou posazeni okřídlení putti. Plochu uprostřed frontonu tvoří volutovými pilastry lemovaný nástavec. Je zakončen římsou, segmentově zalomeného tvaru. Nástavec tvoří rokokový doplněk. Jedná se o rokajovou kartuš se znakem biskupa Stanislava Pavlovského.²⁹¹

Jak již bylo zmíněno, za tvůrce portálu kaple sv. Stanislava je považován kameník Jakub Vlach (případně z Vlach). Stanislavem Pavlovským byl vyslán do Náměště nad Oslavou, aby se zastavil v tamním zámku, jenž byl v držení Bedřichem ze Žerotína.²⁹² Vedle nalámání černého mramoru, potřebného pro vyhotovení portálu kaple sv. Stanislava, si měl na biskupovu žádost prohlédnout i jednotlivé portály náměšťského zámku [23, 24].²⁹³ Jedná se o dva bosované kamenné portály na jejichž vzniku se podíleli italští řemeslníci, jejichž příchod na Moravu byl iniciován stavebníkem Janem st. ze Žerotína.²⁹⁴ Portály zde zmiňují především pro materiál, ze kterého byly vytvořeny. Jedná se o krystalický vápenec, neboli mramor, který se v době stavby zámku, tedy ve 3. čtvrtině 16. století, těžil někde poblíž tohoto místa, pravděpodobně v pozdější oboře mezi Náměští a Kralicemi.²⁹⁵ Mezi portály lze pozorovat tedy materiálovou paralelu. V tomto období na Moravě vznikala jinak převážná část portálů z pískovce, jak již bylo nejméně jednou zmíněno, často z oblasti Maletína, odtud maletínský pískovec. Nelze říci, do jaké míry byl vznik portálu kaple sv. Stanislava ovlivněn portály zámku v Náměšti nad Oslavou, když, jak již bylo uvedeno, vychází tento portál ze Serliovy předlohy.

²⁹¹ Viz Kšír (s. 6), s. 27–28.

²⁹² Rod Žerotínů se v té době řadili mezi nejvýznamnější rody a jejich jméno je spojován s velkou spoustou renesančních zámků. Jedná se o Moravskou Třebovou, Náměšť nad Oslavou, Přerov, Hustopeče nad Bečvou, Břeclav, Dřevohostice, dále i zámek v Rudé nad Moravou.

²⁹³ Viz Hlobil (pozn. 16), s. 79.

²⁹⁴ Tomáš Knoz, Náměšť nad Oslavou, in: Michal Konečný (ed.), *Na věčnou paměť, pro slávu a vážnost. Renesanční aristokratická sídla v Čechách a na Moravě ve správě Národního památkového ústavu*, Kroměříž 2017, s. 519–550.

²⁹⁵ Za informaci děkuji Mgr. Markovi Bušovi, kastelánu zámku Náměšť nad Oslavou.

Obr. XXX. Jakub Vlach, olomoucký portál kaple sv. Stanislava v chrámu sv. Václava, 1585–1591, mramor

Obr. XXXI. Sebastiano Serlio, portál VII, *Extraordinario libro di Architettura*, předloha, 1551

3.14 Portál kaple sv. Anny na Václavském náměstí

Prameny: SOkA Olomouc, fond M 8–55, inv. č. 140, karton 19, 1930, Ing. Josef Kšír. Umělecké památky města Olomouce; SOkA Olomouc, fond M 8–55, inv. č. 79, karton 11, 1966, Ing. Josef Kšír. Konzervátor památkové péče – korespondence.

Literatura: PROKOP 1904, s. 723; SMETANA – JURYŠEK – VLACH 1966, s. 15; KŠÍR 1969, s. 27; MALIVA 1982, s. 45; HLOBIL 1984, s. 79; FIALA 2008, s. 22; JAKUBEC 2009, s. 325.

Přestože samotná stavba spadá již do období počátků baroka, objevují se zde ještě prvky doznívající pozdní renesance. Kaple byla údajně vystavěna na místě původní gotické kaple sv. Máří Magdalény. Nynější jádro tvoří raně gotická kaple, která je zasvěcená původně sv. Janu Křtiteli.²⁹⁶

Kaple sv. Anny je jednolodní obdélná stavba o dvou klenebních polích s trojbokým presbytářem, jenž přiléhá k západní stěně Zdíkova paláce. Byla postavena stavební hutí dómu sv. Václava po roce 1268 a dále mezi lety 1306–1349 byla adaptována pro relikviář s paží sv. Anny.²⁹⁷ Kaple je jednoduše členěna opěrnými pilíři na půdorysu lichoběžníku. Roku 1985 došlo ke zkrácení kaple o jedno klenební pole (čímž došlo k jejímu znehodnocení).²⁹⁸ Do jeho jižní části byl přenesen hlavní portál [XXXII].²⁹⁹

Kaple, stavěná od roku 1598, byla vysvěcena roku 1617, tudíž je snad jisté, že byl portál vytvořen ještě před tímto datem. Josef Kšír jej datuje k roku 1612.³⁰⁰ Tuto dataci však přejímá ze starší publikace Augusta Prokopa.³⁰¹ Přestože se jedná o portál pozdně renesanční, projevují se na něm již prvky raného baroka (respektive protobaroka) a to v podobě frontonu, který byl k portálu připojen dodatečně za kardinála Františka Dietrichsteina, jenž byl olomouckým biskupem v letech 1599–1636.³⁰² O vznik samotné manýristické kaple se zasloužil Martin Václav Greifenthal, olomoucký kanovník, kapitulní probošt a generální vikář olomouckého

²⁹⁶ Robert Smetana – Jaroslav Juryšek – Jaroslav Vlach, *Průvodce památkami v Olomouci*, Ostrava 1966, s. 15.

²⁹⁷ Jiří Fiala, Kaple sv. Anny, in: *Chrám, kostel, svatyně a kaple v Olomouci*, Olomouc 2008, s. 22–25.

²⁹⁸ Ondřej Jakubec, Kaple sv. Anny na Olomouckém hradě a svatoanenský kult na Moravě kolem roku 1600, in: *Arcidiecézní muzeum na Olomouckém hradě. Příspěvky z mezinárodní konference. The Archdiocesan Museum at Olomouc Castle. Proceedings from the International Conference*, Olomouc 2010, s. 197–209.

²⁹⁹ Kaple sv. Anny, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/kaple-sv-anny-532590>, vyhledáno 7. 5. 2023.

³⁰⁰ Viz Kšír (pozn. 6), s. 27. – Přestože se v dochovaných archivních pramenech objevuje letopočet 1614. SOkA Olomouc, fond M 8–55, inv. č. 79, karton 11, 1966, Ing. Josef Kšír. Konzervátor památkové péče – korespondence.

³⁰¹ Viz Prokop (pozn. 1), s. 723.

³⁰² Viz Hlobil (pozn. 16), s. 79.

biskupa Františka z Dietrichsteina.³⁰³ Přestože je znám stavebník portálu, jeho autor je doposud neznámý.

Předlohu je však možné hledat v Serliových vzornících, u jeho klasických forem [XXXIII].³⁰⁴

Popis portálu: Jedná se o kamenný portál s bohatou kamenosochařskou výzdobou o vnitřních rozměrech 300 x 153 cm. Vyznačuje se klasicizující tendencí.³⁰⁵ Z bosovaných pilířů ukončených profilovanou římsou vyrůstá půlkruhový oblouk s dvojnásobně odstupněným členěním. Oblouk je dekorován ornamenty perlovce a vejcovce. V jeho středu je umístěn klenák provedený na způsob konzoly a zdobený listem. Cvikly portálu jsou zaplněny rollwerkovými kartušemi se znaky stavebníka obnovené kaple, olomouckého kanovníka a probošta Martina Václava z Greifentalu.³⁰⁶ Do stěny kaple jsou provedeny ploché pilastry s toskánskými hlavicemi. Po bocích předstupují z průčelí na vysokých zdobených stylobatech iónské sloupy s hladkými dříky. Sloupy jsou spolu s pilastry umístěny na sokly ve stejné výšce. Zároveň je na nich umístěno kladí, jež je zalomené. Římsa je spolu s architrávem zdobena rovněž ornamentem.³⁰⁷ Ve vlysu se nachází nápis: SANCTAE ANNAE PARENTI/GENITRICIS DEI/SACRVM (Překlad: *Zasvěceno svaté Anně, matce rodičky Boží*).³⁰⁸ Ze spodu je umístěn do oválu christogram IHS.³⁰⁹ Na římsu navazuje rozeklaný trojúhelný štít, ve středu zdoben rollwerkovou kartuší se znakem kardinála Františka Dietrichsteina. Nad kartuší je umístěna reliéfní deska se sv. Annou, kterou lemují v omítce provedené voluty. Celková kompozice je ukončena trojúhelným frontonem.³¹⁰

³⁰³ Fiala (pozn. 297), s. 22.

³⁰⁴ Sebastiano Serlio, *Il settimo libro d'architettura di Sebastiano Seriglio*, Bolognese 1575.

³⁰⁵ Viz Maliva (pozn. 100), s. 45.

³⁰⁶ Viz Fiala (pozn. 297), s. 22.

³⁰⁷ Viz Kšír (pozn. 6), s. 27.

³⁰⁸ Kaple sv. Anny, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/kaple-sv-anny-532590>, vyhledáno 10. 4. 2023.

³⁰⁹ Jenž poukazuje na místní jezuitu, kteří administrovali poutě ke sv. Anně ve Staré Vodě „v duchu potridentské katolické obnovy.“ – Viz Jakubec (pozn. 27), s. 325.

³¹⁰ Viz Kšír (pozn. 6), s. 27.

Obr. XXXII. Olomouc, portál kaple sv. Anny
na Václavském náměstí, asi 1612

Obr. XXXIII. Sebastiano Serlio, klasická forma
portálu VII, Il settimo libro d'architettura,
předloha, 1575

4. Olomoucké portály v souvislostech

Portál byl domovní součástí, u které lze pozorovat propojení principů architektonických konstrukcí a sochařských výtvorů. Díky tomuto architektonickému komplementu se dalo předpokládat, ne-li určit, kdo v jakém domě žije. Součástí portálů, případně domovních fasád byly totiž také erby, štíty nebo iniciály jména majitele.³¹¹

Sloh renesanční byl v Olomouci zaváděn především rodem Žerotínů a pány Bruntálskými z Vrba,³¹² kteří mezi sebou byli úzce propojeni.³¹³ Tyto rody se na Moravě i ve Slezsku jako hlavní podílely na náboženském životě.³¹⁴

K těmto předním rodům se dále přidávali i bohatí měšťané (Hauenschild, Edelmann, Eckhardt a další), kteří si ve městě rovněž stavěli své domy. Tím tak posilovali uměleckou produkci ve městě. S tímto rovněž souzní i skutečnost, že právě náročnější zakázky byly realizovány umělci, kteří nebyli závislí na biskupovi.³¹⁵ Takovíto pracovníci, jenž se vyznačovali vysokou kvalitou práce, byli v Olomouci v této době k nalezení.³¹⁶

Zejména z důvodu pravidelného konání zemských sněmů a soudů v Olomouci, probíhala výstavba domů na strategických místech. Nejčastěji poblíž dnešního Horního a Dolního náměstí,³¹⁷ na významných olomouckých ulicích, jež byly v blízkosti dominikánského kláštera, místa pořádání těchto jednání. Tímto způsobem byly následně pro městské cechy vytvářeny nové pracovní zakázky. Ať už pro celkovou přestavbu domů anebo jen jejich „doplněk“. Častokrát právě v podobě portálu, jehož prostřednictvím tito úředníci prezentovali své postavení.³¹⁸

Když ve druhé polovině 16. století probíhá přestavba pernštejnského zámku (vedená italským stavitelem Casparem Cuneem, jenž pocházel ze slezsko-německého okruhu, napojeného na nizozemskou renesanci, a jeho družinou ze slezského Brzegu) vzniká jako součást této přestavby i vstupní portál.³¹⁹ Za jeho tvůrce je uváděn Michael Kramer, kterého

³¹¹ Viz Kšíř (pozn. 6), s. 3.

³¹² Ku příkladu právě tyto rody v Olomouci vlastnily i více domů najednou. Viz Müller – Vymětal (pozn. 243), s. 13.

³¹³ Matka Hynka Bruntálského z Vrba byla Johanka ze Žerotína. Josef Faltičko, *Panství Kolštejn (Branná) 1313–1621* (diplomová práce), Katedra historie FF UP, Olomouc 2020, s. 63–75.

³¹⁴ *Ibidem*, s. 64.

³¹⁵ Viz Jakubec (pozn. 286), s. 131.

³¹⁶ *Ibidem*.

³¹⁷ Viz Král (pozn. 122), s. 42.

³¹⁸ Ondřej Haničák, *Renesanční domy Moravsko-slezského pomezí. Příspěvek k poznání typologie a formálních aspektů měšťanské obytné architektury 16. a 17. století*, Opava 2015, s. 139.

³¹⁹ Viz Hlobil (pozn. 10), s. 304.

po roce 1568 povolal do Prostějova již zmíněný stavitel. Portál, jenž Kramer vytvořil, svou výzdobou vlysu patrně odkazuje na sérii reliéfů na Biblickém domě ve Zhořelci (1570) [25] od Hanse Kramera mladšího, žáka Hanse Walthera, s jehož dílem si je vlys [26] rovněž podobný.³²⁰ Jistou podobnost lze nalézt i v ornamentální výzdobě půlkruhové archivolty. Pro portál prostějovského zámku jsou dále příznačné jeho hermy. Jedná se o prvek, který se v moravské architektuře objevuje poprvé a je následně častokrát uplatňován jako příznačný element pro další vznikající portály,³²¹ většinou vytvářené pro bohatší měšťany, poněvadž se díky těmto kamenickým prvkům bylo možné vyrovnávat s panskými sídly (viz Hauenschildův palác).³²² Portál je zde popisován z prostého důvodu. Jak již bylo zmíněno, jedná se o dílo Michaela Kramera, který se na Moravě objevuje ve druhé polovině 16. století. Spolu s ním přišel do Prostějova i jeho tovaryš Stanislav Ludwig, u něhož však nelze určit přínos na přestavbě pernštejnského zámku.³²³ Za to díky jeho trvalému usazení na Moravě lze vysvětlit některé společné rysy olomouckých portálů spolu s těmi prostějovskými.³²⁴ Jak již bylo uvedeno, je možné předpokládat, že to byli právě kameníci okruhu Michaela Kramera, kdo nejspíše seznámil Moravu „s figurální přízdobou fasád.“ Ve Slezsku i Sasku se k těmto fasádám nacházejí stylově blízké výzdoby.³²⁵

Roku 1572, kdy skončili práce na zámku v Prostějově, začínají stavby Václava Edelmannova v Olomouci, na kterých stejně jako Ivo Hlobil i Jarmila Krčálová předpokládají Ludwigovu účast. Především, co se reliéfní výzdoby fasády Edelmannova domu týče, je u ní patrný slezský inspirační zdroj okruhu umění Michaela Kramera. Je možné, že zde nejdříve pracovali společně Michael Kramer a Stanislav Ludwig. Na Moravě pak spolu s nimi pracuje i Lorenc Franczke,³²⁶ jehož stopa poté mizí v Brzegu. Spolu s výzdobou průčelí budovy začala vznikat i Edelmannova hrobka, situovaná u kostela sv. Mořice, s figurálními reliéfy.³²⁷

Před rokem 1600 byly v Olomouci ještě vytvořeny pro dnes již nezachovaný dům čtyři pískovcové reliéfy [27],³²⁸ dnes v nádvoří Vlastivědného muzea, které jsou po stylové stránce blízké fragmentům z arkád prostějovského zámku. Přestože byly původně připisovány Giorgiu

³²⁰ Viz Krčálová (pozn. 21), s. 49.

³²¹ Viz Maliva (pozn. 7), s. 77.

³²² Viz Krčálová (pozn. 21), s. 52.

³²³ Viz Hlobil (pozn. 10), s. 304.

³²⁴ Za Ludwigovo první moravské dílo je považován nástavec prostějovského portálu Onšova domu z roku 1571, jehož reliéfní výzdoba byla na popud stavebníka ovlivněna ornamentální výzdobou staršího radničního portálu (1538) téhož města. Ibidem, s. 304–305.

³²⁵ Příkladem již zmíněný dům ve Zhořelci. Viz Krčálová (pozn. 11), s. 136.

³²⁶ Ibidem.

³²⁷ Viz Hlobil (pozn. 16), s. 75.

³²⁸ Jarmila Krčálová je datuje „asi mezi 1570–1575.“ Viz Krčálová (pozn. 21), s. 51.

Gialdimu,³²⁹ dnes se jako pravděpodobnější jeví připsat je právě na základě stylové analýzy k okruhu reliéfů Michaela Kramera.³³⁰ Všechny tyto práce jenž ve svém jádru pocházející z okruhu drážďanské rodiny Waltherů, odkud vyšel i Kramer, dále ovlivňovaly sochařskou produkci nejen v Olomouci, ale i jinde na Moravě.³³¹

Dále pak s přihlédnutím k portálu Edelmannova domu, kde se ve vlysu objevuje obdélná erbovní deska s rollwerkovou kartuší po stranách podpírána gryfy, kterou lze brát jako jakousi obdobu toho, co bude následně vytvářeno Stanislavem Ludwigem v nástavci portálu domu 28. října č. 15, čp. 457, je k vidění i u portálu v Ostružnické ulici č. 1, čp. 363, který je možné považovat za dílo téhož kameníka. V tomto případě na něm nebyla objevena kamenická značka, což by možná mohlo znamenat, že se nejedná o dílo přímo Ludwiga, ale o výtvar jeho dílny. Součástí portálu jsou i z terčů vystupující hlavy, které lze nalézt mimo jiné i u portálu vyhotoveného pro lazebníka Hanse Eckhardta, v ulici Horního náměstí č. 12, čp. 205. Tento motiv je kupříkladu k nalezení rovněž v oblasti Slezska, příkladově v Jaworu a Bolesławi.³³²

V souvislosti s portálem Edelmannova domu je vhodné zmínit i prvek volutové konzoly, který se na Moravě objevuje již u prostějovského zámku.³³³ S odkazem na Slezsko dále uvádím portál domu ve Ztracené ulici č. 10, čp. 256, který Josef Maliva hodnotí na základě stylových znaků jako kompozičně podobný s portálem právě Edelmannova paláce.³³⁴ I zde kameník použil element v podobě volutové konzoly s tím rozdílem, že přechází v lidské postavy, jako to lze vidět již v 60. letech ve Slezsku. Jako ukázka poslouží již zmiňovaný portál ve městě Jawor. Prvek konzol přecházející v lidská těla je možné dále najít u nástavce portálu v ulici Horní náměstí, č. 13, čp. 204.

V souvislosti s domem čp. 204 je patrná i podobnost na základě portálového nástavce, který lze pozorovat i u domu v ulici 8. května č. 36, čp. 367. Stejný typ nástavce, tj. obdélný zakončený trojúhelným frontonem, se objevuje již u portálu Onšova domu, jenž je dílem kameníka Stanislava Ludwiga. Obdélný nástavec je k nalezení u slezského portálu bývalého piastovského gymnázia v Brzegu. Mezi těmito portály je spousta podobností.

³²⁹ Milada Lejsková-Matyášová, *Renesanční reliéfy z olomouckého lapidária a jejich restaurování*, *Umění XII*, 1962, s. 608–616.

³³⁰ Viz Krčálková (pozn. 21), s. 51.

³³¹ *Ibidem*, s. 49–50.

³³² Kdy se podle Jagiełła jedná o portál jenž je možná výtvořem sochařem ze Zhořelce. Viz Jagiełło (pozn. 95), s. 41.

³³³ Viz Maliva (pozn. 7), s. 77.

³³⁴ Viz Maliva (pozn. 138), s. 247.

Především se jedná o prvek pololežících postav ve cviklech, který lze v jisté době najít rovněž u portálu Onšova domu.

Je tedy patrné, že vlivy, které na olomoucké portály působily, svůj původ přejímaly i prostřednictvím Slezska, jenž bylo umělecky závislé na Sasku.³³⁵

Co se týče ostatních (v kapitole souvislostí nezmíněných) portálů, jedná se o skupinu, která svým podáním, dle slov badatelů, vystupuje z jakéhosi okruhu olomouckých portálů. Takovým příkladem je např. portál v Riegrově ulici č. 19, čp. 393.

Další skupinu olomouckých portálů pak tvoří okruh Giorgia Gialdiho. Mezi něhož bývá nejčastěji přičleňován portál Hauenschilova paláce v ulici Dolního náměstí č. 39, čp. 27. Bývá spojován s portálem Schwanzova domu v Brně prostřednictvím užití prvku herm, které jak již bylo uvedeno, jsou na Moravě poprvé užity mezi lety 1569–1572 na portále perněstejnského zámku v Prostějově. Celkovou kompozicí bývá však připodobňován k prostějovskému portálu Onšova domu. Nejvíce je však podobný portálu Pírkova domu v Ivančicích, což dokládají přiložené fotografie. Především co se jeho kompozice týče,³³⁶ dále také užití stejných prvků a motivů, čímž odkazuje k italskému vlivu, kdy bylo používání právě takových prvků (vejcovce, astragal) typické. Takový příklad z řady olomouckých portálů, kde dále lze nalézt užití právě takových prvků, je i druhotně umístěný portál v nynější ulici Ostružnická č. 3, čp. 362 se stejně pojatou výplní vlysu, jakou lze pozorovat ve Zhořelci, na již zmíněném Biblickém domě.

V práci již zaznělo jméno Karla st. ze Žerotína i Hynka, pána Bruntálského z Vrbna. Oba byli nekatolíky. Hynek byl dokonce biskupem Pavlovským označen za „*katolíkům velmi odporného*“, později rovněž za patrona všech luteránů.³³⁷ Čímž se možná vysvětluje tvrzení, které popisuje, že byl na Moravě patrný rozdíl v umění oproti tomu, které bylo v té době na dvoře Rudolfa II.³³⁸ Což právě může souviset i s rozdílným přístupem ke konfesím v Čechách a na Moravě, představovaných Prahou a Olomoucí. V Olomouci byl důležitou autoritou biskup bráncí menšinové katolictví. V souvislosti s literaturou věnující se pražským portálům, je možné tvrdit, že Olomouc postrádala monumentalizované portály se sochařsky důmyslně provedenými prvky, které lze například nalézt na portálech v Praze [28].

³³⁵ Viz Kšír (pozn. 6), s. 29.

³³⁶ Viz Prokop (pozn. 1), s. 732.

³³⁷ Viz Faltíčko (pozn. 313), s. 64.

³³⁸ Viz Maliva (pozn. 57), s. 19. – Rudolf II., jako vládce tolerantní k protestantům (Rudolfův majestát z roku 1609, potvrzující ústní slib jeho otce z 1575), představuje naprostý protipól např. biskupa Pavlovského.

Výbavou umělců byly jistě i stejné vzorníky (Serlio), které však mohly být ovlivňovány právě nábožensko-politickou situací. Přestože byly portály v Olomouci kvalitně zpracovány, uplatňované předlohy nebyly plně rozvinuty.³³⁹ Byly možná ovlivněny právě biskupem, jako zprostředkovatelem vkusu. Proto si dovoluji říci, že i na portálech tak můžeme sledovat politické dějiny a jejich vliv na umění.

V konečném důsledku lze konstatovat, že olomoucké portály nepřebírají pouze jeden druh zdroje, ale svou inspiraci těží z vícero podnětů, jak mimo jiné práce popisuje. Značný vliv však náleží přijímaným impulzům ze Slezska – pracovní skupina z Brzegu, Bruntálští z Vrba jakožto původem slezský rod, a biskup Stanislav Pavlovský, rovněž původem ze Slezska. Což by mohlo vysvětlovat, proč se Olomouc tolik odkláníla právě na umělce z této oblasti.

³³⁹ Viz Poche (pozn. 266), s. 58. – O tom dále i: Veronika Ludvíková, *Sebastiano Serlio. Libro straordinario a pražské renesanční a manýristické portály* (diplomová práce), Ústav pro dějiny umění FF UK, Praha 2010.

Závěr

Bakalářská diplomová práce se pokusila shrnout dosavadní výzkum týkající se pozdně renesančních portálů. Přestože je obtížné z formálně stylistického hlediska vyslovit jednoznačné závěry o autorství jednotlivých portálů, zásadní role Giorgia Gialdiho, Michaela Kramera a Stanislava Ludwiga zůstává zřejmá. Tímto způsobem již v minulosti nastavili základní paradigmatata Kšír s Malivou.

Největší přínos vidím především ve zmapování současného stavu a osazení děl. I přes jednoduché kompozice některých ze zmiňovaných portálů je patrné, že jejich kamenické provedení dosahuje vysoké umělecké kvality. Tyto portály byly však v některých případech transferovány, poněvadž domy pro které původně vznikly byly zbourány. K těmto druhotně osazeným portálům se pak v mnoha případech doplnily odrazníky, které pak i měnily jejich rozměry. Jak dokládají přiložené fotografie, byly to výhradně portály umístěné na měšťanských domech na Horním náměstí.

Co se týče určení předloh vycházejících ze Serliových vzorníků, je možné v závěru konstatovat, že olomoucké portály nedosahovaly v tomto směru takové autorské invence jako v některých jiných královských městech, především tedy v Praze, kde je možné určení Serliovy předlohy v mnohem větší míře.

Analogičnost soudobé kamenosochařské tvorby na dnešním území polského Slezska, vyplynula díky srovnávacímu obrazovému materiálu v monografii o slezských pozdně renesančních portálech Jakuba Jagiełła. Avšak pro prokazatelné vazby by již musel být proveden i průzkum na polském území, což by momentálně překročilo možnosti bakalářské práce. Takto koncipovaný výzkum by však mohl v budoucnu plynule pokračovat.

Seznam použitých pramenů, literatury a internetových zdrojů

Prameny

Státní okresní archiv Olomouc

SOkA Olomouc, fond M 8–55, inv. č. 79, karton č. 11, 1966, Ing. Josef Kšír. Konzervátor památkové péče – korespondence.

SOkA Olomouc, fond M 8–55, inv. č. 91, karton č. 13, 1960, Evidenční památkové listy (kašny, Salmův palác, Edelmannův palác, divadlo, kapitulní děkanství).

SOkA Olomouc, fond M 8–55, inv. č. 137, karton č. 19, Prohlídka olomouckých stavebních památek uměleckých 1930.

SOkA Olomouc, fond M 8–55, inv. č. 140, karton č. 19, 1930, Ing. Josef Kšír. Umělecké památky města Olomouce.

SOkA Olomouc, fond M 8–55, inv. č. 140, karton č. 19, 1930, Umělecké památky města Olomouce.

Územní odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci

NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorská zpráva. Transfer a restaurování renesančního portálu domu č. p. 362 v Olomouci, Ostružnické ulici č. 3, 1992.

NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorská zpráva. Renesanční portál měšťanského domu č. p. 363 v Olomouci, Opletalově ulici č. 2, 1993.

NPÚ ÚOP Olomouc, Zpráva o restaurování kamenných prvků fasád Hauenschildova paláce v Olomouci. 1. díl Hlavní vstupní portál, 1999.

NPÚ ÚOP Olomouc; Restaurátorská zpráva. Edelmannův palác čp. 367, Horní náměstí č. 5, Olomouc, 2001.

NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorská zpráva. Edelmannův palác, čp. 367, Horní náměstí č. 5, Olomouc, 2002.

NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorský průzkum a projekt restaurátorského zásahu. Olomouc, Renesanční portál měšťanského domu č. p. 363, 2004.

NPÚ ÚOP Olomouc, Závěrečná restaurátorská zpráva. Renesanční portál měšťanského domu č. p. 363 v Olomouci, 2004.

NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorská zpráva. Restaurování portálu, 2004–2005.

NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorský průzkum a projekt restaurátorského zásahu. Olomouc, dům č. p. 457 (ul. 28. října 15). Supraporta hlavního vstupního portálu, 2006.

Literatura

Nepublikované práce

Josef Faltičko, *Panství Kolštejn (Branná) 1313–1621* (diplomová práce), Katedra historie FF UP, Olomouc 2020, s. 63–75.

Andrea Ježková, *Memoriální a sepulkrální kultura šlechty na Boskovicku v období raného novověku* (diplomová práce), Seminář dějin umění. Obecná teorie a dějiny umění a kultury FF MU, Letovice 2014.

Veronika Ludvíková, *Sebastiano Serlio. Libro straordinario a pražské renesanční a manýristické portály* (diplomová práce), Ústav pro dějiny umění FF UK, Praha 2010.

Josef Maliva, *Sochař Jiří Gialdi* (diplomová práce), FF UP, Olomouc 1953.

Vladislava Říhová, *Sochařská výzdoba manýristické části zámku v Moravské Třebové* (disertační práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2008.

Publikované práce

Zdenka Bláhová, Horní náměstí 12 – dům „U Černého psa“, in: Pavel Zatloukal (ed.), *Horní náměstí v Olomouci* (kat. výst.), Olomouc 1995, s. 93–94.

Zdenka Bláhová, Horní náměstí 13, in: Pavel Zatloukal (ed.), *Horní náměstí v Olomouci* (kat. výst.), Olomouc 1995, s. 95–96.

Miroslav Čermák, Kameníci a zedníci v Olomouci (14.–19. století), in: *Acta Universitatis Palacianae olomouensis facultas pedagogica, Aestetica IV: Setkání s výtvarným dílem*, Praha 1982, s. 73–99.

Jan O. Eliáš, Stavební vývoj renesančního zámku v Kelči z hlediska pramenů, in: *Sborník památkové péče v Severomoravském kraji*, Ostrava 1979, s. 76–108.

Jiří Fiala, *Chrámy, kostely, svatyně a kaple v Olomouci*, Olomouc 2008.

Ondřej Haničák, *Renesanční domy Moravsko-slezského pomezí. Příspěvek k poznání typologie a formálních aspektů měšťanské obytné architektury 16. a 17. století*, Opava 2015.

Ivo Hlobil – Eduard Petřů, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, Praha 1992.

Ivo Hlobil, K olomouckému dílu renesančního kamenického mistra Stanislava Ludwiga, *Vlastivědný věstník moravský* 34, 1982, č. 3, s. 304–309.

Ivo Hlobil – Marek Perůtka (edd.), Od gotiky k renesanci, *Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*, III. *Olomoucko*, Olomouc 1999.

Ivo Hlobil, Nástěnný náhrobník Burjana Osovského († 1563) s podobiznou sochaře Mikuláše Krka, in: *Epigraphica & sepulcralia III. Sborník příspěvků ze zasedání k problematice sepulkrálních památek*, Praha 2011, s. 83–90.

Ivo Hlobil – Pavel Michna – Milan Togner, *Olomouc*, Praha 1984.

Ivo Hlobil, Základní přehled o raněrenesančních portálech střední Moravy (1492–1540), *Vlastivědný věstník moravský* 26, 1974, č. 2, s. 224.

Jan Chlíbač, *Italští sochaři v českých zemích v období renesance*, Praha 2011.

Bohumír Indra, K renesančnímu stavitelství na severovýchodní Moravě a ve Slezsku, *Časopis Slezského muzea*, série B – Vědy historické 15, 1966, s. 128–148.

Jakub Jagiełło, *Renesansowe i manierystyczne portale Dolnego Śląska*, Inowrocław 2013.

Ondřej Jakubec, Kaple sv. Anny na Olomouckém hradě a svatoanenský kult na Moravě kolem roku 1600, in: *Arcidiecézní muzeum na Olomouckém hradě. Příspěvky z mezinárodní konference. The Archdiocesan Museum at Olomouc Castle. Proceedings from the International Conference*, Olomouc 2010, s. 197–209.

Ondřej Jakubec, Kaple sv. Stanislava při katedrále sv. Václava v Olomouci, in: *Střední Morava. Vlastivědná revue* (12), Olomouc 2001, s. 31–32.

Ondřej Jakubec, *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, Olomouc 2003, s. 159–160.

Ondřej Jakubec, „Překrásná kaple z mramoru“. Kaple sv. Stanislava v Olomouci jako místo synergie funkcí raně novověké architektury, in: Tereza Horáková – Veronika Řezníčková (edd.), *Zadání, umělecká úloha a funkce v architektuře a ve výtvarném umění*, Brno 2022, s. 227–247.

Ondřej Jakubec, Renesanční a manýristické umění, in: Jindřich Schulz – Jiří Šmeral (edd.), *Dějiny Olomouce I.*, Olomouc 2009, s. 311–331.

Simona Jemelková, Hauenschildův palác v Olomouci, in: Irena Marie Kubešová (ed.), *Olomoucké domy a paláce*, Olomouc 2003, s. 21–33.

Slavomíra Kašpárková, Horní náměstí 5, ul. 8. května 36 č. p. 367, in: Pavel Zatloukal (ed.), *Horní náměstí v Olomouci* (kat. výst.), Olomouc 1995, s. 77–79.

Slavomíra Kašpárková – Vladimír Gračka, *Olomoucké podzemí*, Olomouc 2009.

Ivan Kuhn, *Renesančné portály na Slovensku*, Bratislava 1954.

Tomáš Knoz, *Renesance a manýrismus na zámku v Rosicích*, Rosice 1996.

Tomáš Knoz, Náměšť nad Oslavou, in: Michal Konečný (ed.), *Na věčnou paměť, pro slávu a vážnost. Renesanční aristokratická sídla v Čechách a na Moravě ve správě Národního památkového ústavu*, Kroměříž 2017, s. 519–550.

Ivo Kořán, Renesanční sochařství v Čechách a na Moravě, in: Jiří Dvorský (ed.), *Dějiny českého výtvarného umění II/1. Od počátku renesance do závěru baroka*, Praha 1989, s. 117–135.

Josef Král, *Po stopách tisícileté kultury v Olomouci. Místopisný průvodce*, Olomouc 1942.

JK [Jarmila Krčálová], heslo Gialdi Giorgio, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění I*, Praha 1995, s. 209–210.

Jarmila Krčálová, O původu renesančních reliéfních cyklů v Olomouci, *Umění XXIII*, 1975, s. 127–141.

Petr Kroupa – Jiří L. Bílý, *Brněnští sochaři, kameníci a zedníci v letech 1570–1620*, Brno 1987.

Josef Kšíř, Renesanční portál ve vchodu do divadla v Olomouci, *Zprávy Krajského vlastivědného střediska v Olomouci*, 1959, č. 79, s. 18–19.

Josef Kšíř, Bývalý Hauenschildův palác v Olomouci, *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci*, 1961, č. 93, s. 93–97.

Josef Kšíř, *Olomoucké renesanční portály*, Olomouc 1969.

Jan Kühndel, Mistrovský znak kameníka Ludvíka Stanzla. (Z let 1586–1588.), in: *Ročenka národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané IV*, Prostějov 1927, s. 55–59.

Julius Leisching, *Kunstgeschichte Mährens*, Brünn 1933.

Milada Lejsková-Matyášová, Reliéfy Edelmanova paláce v Olomouci a její grafické předlohy, *Umění X*, 1962, s. 189–193.

Milada Lejsková-Matyášová, Renesanční reliéfy z olomouckého lapidária a jejich restaurování, *Umění XII*, 1962, s. 608–616.

Dobroslav Líbal, Architektonická proměna Olomouce v slohovém období renesančním, in: Josef Bartoš (ed.), *Historická Olomouc a její současné problémy IV*, Olomouc 1983, s. 143–150.

Josef Maliva, K ikonografickému programu výzdoby fasády Edelmanova domu v Olomouci, in: Josef Bartoš – Jan Bistřický (edd.), *Historická Olomouc a její současné problémy IV*, Olomouc 1983, s. 237–249.

Josef Maliva, Olomoucké renesanční portály. Několik poznámek k publikaci Josefa Kšíra, in: *Sborník památkové péče v Severomoravském kraji*, Ostrava 1973, s. 71–91.

Josef Maliva, Olomoučtí stavitelé a zedníci 16. století, in: *Okresní archiv v Olomouci. Výroční zpráva Okresního archivu za rok 1983*, Olomouc 1983, s. 143–145.

Josef Maliva, Renesanční plastika a architektura 2. poloviny 16. století v Olomouci, in: *Acta Universitatis Palacianae olomoucesis facultas pedagogica, Aestetica IV: Setkání s výtvarným dílem*, Praha 1982, s. 31–69.

Josef Maliva, *Vademecum I. Výtvarnou kulturou českých zemí do konce období renesance*, Olomouc 1996.

Pavel Michna – Pavel Konečný (edd.), *Seznam nemovitých kulturních památek Olomouce*, Olomouc 1996.

Leoš Mlčák – Kateřina Dolejší – Jakub Potůček, *Průvodce Olomoucí. Umělecké památky města*, Olomouc 2011.

Leoš Mlčák, Nález renesančních kamenných fragmentů v Olomouci, *Vlastivědný věstník moravský* 35, 1983, roč. 1, s. 102–103.

Leoš Mlčák, *Státní seznam nemovitých kulturních památek, okres Olomouc a městská památková rezervace Olomouc*, Olomouc 1982.

Giovanni Paolo Mucante, Zpráva o cestě Slezskem a Moravou v roce 1597 (Johann Rainer – František Holeček, red.), in: Miloslav Polívka – František Šmahel (edd.), *In memoriam Josefa Macka (1922–1991)*, Praha 1996, s. 277–304.

Ivan Prokop Muchka, *Architektura renesanční. Deset století architektury*, Praha 2001.

Karel Müller – Jan Vymětal, Šlechta v předbělohorské Olomouci ve světle rejstříků městské dávky, in: *Pocta PaedDr. Jiřině Holinkové, CSc. Sborník příspěvků žáků k problematice dějin předbělohorské Olomouce*, Ostrava 1985, s. 13–18.

Hana Myslivečková, *Mors ultima linea rerum. Pozdně gotické a renesanční figurové náhrobní monumenty na Moravě a v českém Slezsku*, Olomouc 2013.

Hana Myslivečková, Náhrobek „zakladatele olomoucké univerzity“ biskupa Viléma Prusinovského z Víckova, in: *Historická Olomouc XI*, 1998, s. 105–114.

Hana Myslivečková, Renesanční ornamentika, in: *Acta universitatis Palackianae Olomucensis facultas paedagogica aesthetica IV: Setkání s výtvarným dílem*, Olomouc 1982, s. 7–29.

Vilém Nather – Vladimír Spáčil, *Kronika olomouckých domů I.*, Olomouc 2007.

Vilém Nather – Vladimír Spáčil, *Kronika olomouckých domů II.*, Olomouc 2007.

Eva Odehnalová, Figurální náhrobníky Morkovských ze Zástřizl v kostele sv. Jakuba Většího v Boskovicích, in: *Památková péče na Moravě. Monumentorum Moraviae tutela. Sepulkrální památky*, Brno 2007, s. 47–62.

Emanuel Poche, *Pražské portály*, Praha 1944.

Miloslav Pojsl, *Dvanáct století naší architektury*, Olomouc 2003.

August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in Kunstgeschichtlicher Beziehung. Grundzüge einer Kunstgeschichte dieses Landes mit besonderer Berücksichtigung der Baukunst III*, Wien 1904.

Sebastiano Serlio, *Extraordinario libro di Architettura di Sebastiano Serlio*, Lyon 1551.

Sebastiano Serlio, *Il settimo libro d'architettura di Sebastiano Serlio*, Bolognese 1575.

Sebastiano Serlio, *Tercero y quarto libro de Architectura de Sebastian Serlio boloñes*, Toledo 1573.

Robert Smetana – Jaroslav Juryšek – Jaroslav Vlach, *Průvodce památkami v Olomouci*, Ostrava 1966.

Ludmila Sulitková, Italové v Brně v předbělohorské době, in: Giorgio Cadorini (ed.), *Cramârs. Furlánští a italští obchodníci v českých zemích*, Praha 1999, s. 55–65.

Eva Šamánková, *Architektura české renesance*, Praha 1961.

Internetové zdroje

Edelmannův palác, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/edelmannuv-palac-18632758>, vyhledáno 7. 5. 2023.

Edelmannova hrobka, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/edelmannova-hrobka-5454001>, vyhledáno 14. 6. 2023.

Měšťanský dům s dvorními arkádami, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/mestansky-dum-s-dvornimi-arkadami-14088107>, vyhledáno 7. 5. 2023.

Měšťanský dům U zlatého psa, U černého psa, U zlatého beránka, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/mestansky-dum-u-zlateho-psa-u-cerneho-psa-u-zlateho-beranka-532842>, vyhledáno 6. 5. 2023.

Měšťanský dům, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/mestansky-dum-533454>, vyhledáno 6. 5. 2023.

Měšťanský dům, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/mestansky-dum-15799386>, vyhledáno 9. 4. 2023.

Žerotínský palác, *Památkový ústav*, <https://pamatkovykatalog.cz/zerotinsky-palac-18259705>, vyhledáno 30. 4. 2023.

Měšťanský dům, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/mestansky-dum-18324378>, vyhledáno 18. 4. 2023.

Kaple sv. Anny, *Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/kaple-sv-anny-532590>, vyhledáno 10. 4. 2023.

Seznam použitých zkratek

NPÚ ÚOP Územní odborné pracoviště Národního památkového ústavu

SOkA Státní okresní archiv

Seznam vyobrazení v textu

I – Přenesený portál z domu Náměstí Míru č. 13 do zdi dvora školy Na Hradě, po roce 1909. Reprofoto: Josef Kšír, *Olomoucké renesanční portály*, Olomouc 1969, s. 18 – VIII.

II – Olomouc, portál domu v ulici Horní náměstí č. 13, čp. 204, po 1583. Foto: Veronika Zlámalová

III. Přenesený portál z domu Náměstí Míru č. 12 do zdi dvora školy Na Hradě, po roce 1907. Reprofoto: Josef Kšír, *Olomoucké renesanční portály*, Olomouc 1969, s. 18 – VIII.

IV – Olomouc, portál domu v ulici Horní náměstí č. 12, čp. 205, 1597. Foto: Veronika Zlámalová

V – Olomouc, portál Edelmannaova paláce v ulici Horní náměstí č. 5, čp. 367, před 1586. Foto: Veronika Zlámalová

VI – Görlitz, portál v Peterstraße, 1578. Foto: <https://www.flickr.com/photos/127124365@N04/37711970965/in/photostream/>, vyhledáno: 22. 6. 2023.

VII – Olomouc, portál domu v ulici Dolní náměstí č. 39, čp. 27, po 1586. Foto: Veronika Zlámalová

VIII – Friedrich Gross St., Gerhard Hendrik, Wrocław, portál, Rynek 2, 1587–89. Reprofoto: Jakub Jagiełło, *Renesansowe i manierystyczne portale Dolnego Śląska*, Inowrocław 2013, s. 247.

IX – Olomouc, portál domu č. 3, čp. 362, stav portálu druhotně zabudovaného na dvoře domu v ulici Horní náměstí č. 8, čp. 283, před transferem. Zdroj: ÚOP NPÚ Olomouci, Restaurátorská zpráva. Transfer a restaurování renesančního portálu domu č. p. 362 v Olomouci, Ostružnické ulici č. 3, 1992. Foto: Veronika Zlámalová

X – Olomouc, portál domu v Ostružnické ulici č. 3, čp. 362, čp. 362, 1598. Foto: Veronika Zlámalová

XI – Nejstarší dochovaná fotografie portálu čp. 363 na jeho původním místě v domě č. 23, čp. 425, z doby kolem roku 1870, Zdroj: NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorská zpráva. Renesanční portál měšťanského domu č. p. 363 v Olomouci, Opletalově ulici č. 2, 1993. Foto: Veronika Zlámalová

XII – Portál domu v Ostružnické ulici č. 1, čp. 363, osazen na Lazcích, asi před 1957. Reprofoto: Josef Kšír, *Olomoucké renesanční portály*, Olomouc 1969, s. 18 – XIII.

XIII – Situace při osazení portálu v hradebním zdivu ve východním vstupu do tzv. Letního divadla, Zdroj: NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorská zpráva. Renesanční portál měšťanského domu č. p. 363 v Olomouci, Opletalově ulici č. 2, 1993. Foto: Veronika Zlámalová

XIV – Olomouc, portál domu v Ostružnické ulici č. 1, čp. 363, kolem 1590. Foto: Veronika Zlámalová

XV – Olomouc, portál domu ve Ztracené ulici č. 10, čp. 256, asi okolo roku 1585. Foto: Veronika Zlámalová

XVI – Jawor, portál domu v ulici Bolesława Chrobrego 4, 1568, před 1939. Reprofoto: Jakub Jagiełło, *Renesansowe i manierystyczne portale Dolnego Śląska*, Inowrocław 2013, s. 112.

XVII – Wrocław, portál domu v ulici, Wita Stwosza 16, 1560–1580, před 1939. Reprofoto: Jakub Jagiełło, *Renesansowe i manierystyczne portale Dolnego Śląska*, Inowrocław 2013, s. 253.

XVIII – Olomouc, portál domu v ulici 8. května č. 36, čp. 367, okolo 1586. Foto: Veronika Zlámalová

XIX – Brzeg, portál bývalého piastovského gymnázia, okolo 1569. Reprofoto: Jakub Jagiełło, *Renesansowe i manierystyczne portale Dolnego Śląska*, Inowrocław 2013, s. 51.

XX – Zagórze Śląskie, zámek Grodno, detail portálu, okolo 1570. Reprofoto: Jakub Jagiełło, *Renesansowe i manierystyczne portale Dolnego Śląska*, Inowrocław 2013, s. 253.

XXI – Dzierżoniów, portál domu v ulici Rynek 44, 1596. Reprofoto: Jakub Jagiełło, *Renesansowe i manierystyczne portale Dolnego Śląska*, Inowrocław 2013, s. 91.

XXII – Stanislav Ludwig, Olomouc, portál domu v ulici 28. října č. 15, čp. 457, 1588. Foto: Veronika Zlámalová

XXIII – Olomouc, dům č. p. 457, supraporta hlavního vstupního portálu, 2006, detail ukončení levého vlysu, kamenická značka ve spodní ploše diamantového dekoru pod číslicí 15 (první část letopočtu vzniku památky), Zdroj: NPÚ ÚOP Olomouc, Restaurátorský průzkum a projekt restaurátorského zásahu. Olomouc, dům č. p. 457 (ul. 28. října 15). Supraporta hlavního vstupního portálu, 2006. Foto: Veronika Zlámalová

XXIV – Kamenická značka Stanislava Ludwiga. Reprofoto: Jan Kühndel, Mistrovský znak kameníka Ludvíka Stanzla. (Z let 1586–1588.), in: *Ročenka národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané IV*, Prostějov 1927, s. 56.

XXV – Olomouc, portál domu v Riegrově ulici č. 19, čp. 393, asi 1589. Foto: Veronika Zlámalová

XXVI – Kłodzko, portál v ulici Bolesława Chrobrego č. 15, 1587. Reprofoto: Jakub Jagiełło, *Renesansowe i manierystyczne portale Dolnego Śląska*, Inowrocław 2013, s. 126.

XXVII – Olomouc, portál domu v Purkrabské ulici č. 2, čp. 153, okolo 1595. Foto: Veronika Zlámalová

XXVIII – Sebastiano Serlio, rustikovaný portál IV, Tercero y quatro libro de Architectura, předloha, 1559. Reprofoto: *Sebastiano Serlio, Tercero y quarto libro de Architectura de Sebastian Serlio boloňes*, Toledo 1573.

XXIX – Olomouc, portál domu v Purkrabské ulici č. 8, čp. 156, 1583. Foto: Veronika Zlámalová

XXX – Jakub Vlach, Olomouc, portál kaple sv. Stanislava v chrámu sv. Václava, mramor, konec 16. století. Reprofoto: Tereza Kasalová, *Manýristická mříž kaple sv. Stanislava v olomoucké katedrále sv. Václava* (bakalářská práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2016, s. 45.

XXXI – Sebastiano Serlio, portál VII, Extraordinario libro di Architettura, předloha, 1551. Reprofoto: Sebastiano Serlio, *Extraordinario libro di Architettura di Sebastiano Serlio*, Lyon 1551.

XXXII – Olomouc, portál kaple sv. Anny na Václavském náměstí, asi 1612. Foto: Veronika Zlámalová

XXXIII – Sebastiano Serlio, klasická forma portálu VII, Il settimo libro d'architettura, předloha, 1575. Reprofoto: Sebastiano Serlio, *Il settimo libro d'architettura di Sebastiano Serlio*, Bolognese 1575.

Seznam obrazové přílohy

- 1 – Giorgio Gialdi, arkýř domu Kryštofa Schwanze, kolem 1590, Brno, detail. Foto: <https://brnensky.denik.cz/serialy/omyl-dum-panu-z-lipe-neni-dum-panu-z-lipe20120218.html>, vyhledáno: 22. 6. 2023.
- 2 – Giorgio Gialdi, Brno, portál domu Kryštofa Schwanze, kolem 1590. Foto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dum_Panu_z_Lipe_Brno_%2803%29.jpg, vyhledáno: 22. 6. 2023.
- 3 – Ivančice, portál domu Šimona Pírka, 1607–1611. Reprofoto: Jan Chlíbec, *Italští sochaři v českých zemích v období renesance*, Praha 2011, s. 259.
- 4 – Znojmo, portál domu Goltzů, konec 16. – počátek 17. století. Reprofoto: Jan Chlíbec, *Italští sochaři v českých zemích v období renesance*, Praha 2011, s. 254
- 5 – Prostějov, zámek, portál v jižním průčelí, 1568–1572. Reprofoto: Marcela Lukášová, *Renesanční architektura zámku v Prostějově* (bakalářská práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2023, s. 87.
- 6 – Prostějov, Onšův dům, portál, 1527–1535, 1571. Reprofoto: Marcela Lukášová, *Renesanční architektura zámku v Prostějově* (bakalářská práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2023, s. 88.
- 7 – Olomouc, Edelmannův palác č. 5, čp. 367, hlavní průčelí, 1864, stav před adaptací. Reprofoto: Slavomíra Kašpárková, Horní náměstí 5, ul. 8. května 36 č. p. 367, in: Pavel Zatloukal (ed.), *Horní náměstí v Olomouci* (kat. výst.), Olomouc 1995, s. 77.
- 8 – Olomouc, Edelmannův palác č. 5, čp. 367, hlavní průčelí, konec 19. století, stav po adaptaci. Foto: <https://cz.pinterest.com/pin/494551602812021620/>, vyhledáno 23. 6. 2023.
- 9 – Olomouc, Edelmannova hrobka, při severní straně kostela sv. Mořice, pohled od severovýchodu, 1572. Foto: Veronika Zlámalová
- 10 – Olomouc, Edelmannova hrobka, pohled od severu, detail fasády s reliéfem Zmrtvýchvstání Ježíše Krista a postavami evangelistů, 1572. Foto: https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Edelmannova_hrobka_%28Olomouc%29_03.jpg, vyhledáno 23. 6. 2023.

- 11 – Olomouc, nárožní arkýř Hauenschildova domu, po roce 1586. Foto: <https://www.moravskyturista.cz/2015/02/olomouc-hauenschilduv-palac.html>, vyhledáno 23. 6. 2023.
- 12 – Olomouc, katedrála sv. Václava, výzdoba mříže do kaple sv. Stanislava, 1591. Reprofoto: Tereza Kasalová, *Manýristická mříž kaple sv. Stanislava v olomoucké katedrále sv. Václava* (bakalářská práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2016, s. 46.
- 13 – Hranice, zámek, vstupní portál, asi 1594. Foto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Z%C3%A1mek_Hranice_port%C3%A1l.JPG, vyhledáno 23. 6. 2023.
- 14 – Krajské vlastivědné muzeum Olomouc, zpravení Ing. Kšíra o situaci odstranění portálu v Lazecké ulici č. 20, dne 27. 6. 1957. Zdroj: SOkA Olomouc, fond M 8–55, inv. č. 79, karton 10, 1954–1960, Konzervátor památkové péče – korespondence. Foto: Veronika Zlámalová
- 15 – Kolštejn (Branná), portál v průčelí dolního zámku, přelom 16. a 17. století. Foto: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kol%C5%A1tejn_%28hrad%29#/media/Soubor:Goldenstein_-_hrad_Kol%C5%A1tejn.JPG, vyhledáno 23. 6. 2023.
- 16 – Kolštejn (Branná), portál ve zdi nádvoří dolního zámku, 1596. Foto: https://www.krasnecsko.cz/fotolok_vypis.php?id=22&obr=7, vyhledáno 23. 6. 2023.
- 17 – Kolštejn (Branná), portál situovaný za portálem ve zdi nádvoří dolního zámku, konec 16. století. Reprofoto: Josef Maliva, *Renesanční plastika a architektura 2. poloviny 16. století v Olomouci*, in: *Acta Universitatis Palacianae olomouensis facultas pedagogica, Aestetica IV: Setkání s výtvarným dílem*, Praha 1982, s. 57.
- 18 – Olomouc, arkýř domu v Riegrově ulici č. 19, čp. 393, okolo 1589. Foto: <https://olomoucky.rej.cz/clanky/historie/245-dum-u-cisarske-posty-kam-se-v-olomouci-chodilo-v-17-stoleti-s-doporucenou-zasilkou>, vyhledáno 23. 6. 2023.
- 19 – Praha, Staré Město, portál domu „U *Železných dveří*“ v Jilské ulici, 1556. Reprofoto: Emanuel Poche, *Pražské portály*, Praha 1944, s. 53.
- 20 – Alianční znaková deska Friedricha ze Žerotína a jeho třetí ženy Magdaleny Slavatové, 1597, pískovec, 290 × 200 cm, v domě v Purkrabské ulici č. 2, čp. 153. Foto: <https://www.zurnal.upol.cz/nc/zprava/clanek/kamenne-kredo-z-zerotinskeho-palace-v-olomouci/>, vyhledáno 23. 6. 2023.

21 – Brno, portál biskupské rezidence, pohled od jihozápadu, úprava v 90. letech 16. století. Reprofoto: Alena Heinrichová, *Biskupský dvůr* (bakalářská práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 2018.

22 – Olomouc, kaple sv. Stanislava při katedrále sv. Václava, pohled od jihozápadu, 1585–1591. Reprofoto: Ondřej Jakubec, „Překrásná kaple z mramoru“. Kaple sv. Stanislava v Olomouci jako místo synergie funkcí raně novověké architektury, in: Tereza Horáková – Veronika Řezníčková (edd.), *Zadání, umělecká úloha a funkce v architektuře a ve výtvarném umění*, Brno 2022, s. 229.

23 – Náměšť nad Oslavou, zámek, portál, východní strana zámeckého traktu, 1578. Foto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:N%C3%A1m%C4%9B%C5%A1%C5%A5_nad_Oslavou,_z%C3%A1mek,_port%C3%A1l.jpg, vyhledáno 23. 6. 2023.

24 – Náměšť nad Oslavou, nádvoří zámku, portál, 2. polovina 16. století. Foto: <https://www.rasl-house.cz/okoli/pamatky/statni-zamek-namest-nad-oslavou-p39/>, vyhledáno 23. 6. 2023.

25 – Görlitz, Biblický dům, hlavní (severní) průčelí, 1570. Foto: <https://www.hrady.cz/palac-dum-biblicky-dum>, vyhledáno 23. 6. 2023.

26 – Görlitz, Biblický dům, vlys a reliéfy Předání Desatera a Klanění se zlatému teletí v nadpraží portálu, 1570. Foto: <https://www.hrady.cz/palac-dum-biblicky-dum>, vyhledáno 23. 6. 2023.

27 – Olomouc, Lapidárium Vlastivědného muzea, reliéf, pískovec, Mojžíš s Áronem mění hole v hady, po roce 1570. Foto: https://www.irozhlas.cz/regiony/unikatni-renesancni-reliefy-nove-zdobi-vstup-do-olomouckeho-vlastivedneho-muzea_201302061357_mhromadka, vyhledáno 23. 6. 2023.

28 – Praha, Staré Město, portál domu „U dvou medvědů“ v ulici Kožní, okolo roku 1590. Reprofoto: Emanuel Poche, *Pražské portály*, Praha 1944, s. 58.

29 – Hans Vredeman de Vries, Konstrukce a detaily korintského řádu, 1572–1630. Reprofoto: Peter Fuhring, *Hollstein's Dutch and Flemish etchings, engravings, and woodcuts ca. 1450–1700*, Amsterdam 1997, s. 243.

30 – Hans Vredeman de Vries, Detaily korintského řádu, 1572–1630. Reprofoto: Peter Fuhring, *Hollstein's Dutch and Flemish etchings, engravings, and woodcuts ca. 1450–1700*, Amsterdam 1997.

31 – Hans Vredeman de Vries, detail, dříky sloupů, 1572–1630. Reprofoto: Peter Fuhring, *Hollstein's Dutch and Flemish etchings, engravings, and woodcuts ca. 1450–1700*, Amsterdam 1997.

32 – Hans Vredeman de Vries, hlavice a kladí korintského řádu, 1572–1630. Reprofoto: Peter Fuhring, *Hollstein's Dutch and Flemish etchings, engravings, and woodcuts ca. 1450–1700*, Amsterdam 1997.

33 – Hans Vredeman de Vries, detail, dříky sloupů, 1572–1630. Reprofoto: Peter Fuhring, *Hollstein's Dutch and Flemish etchings, engravings, and woodcuts ca. 1450–1700*, Amsterdam 1997.

34 – Hans Vredeman de Vries, hermy, 1572–1630. Reprofoto: Peter Fuhring, *Hollstein's Dutch and Flemish etchings, engravings, and woodcuts ca. 1450–1700*, Amsterdam 1997.

35 – Hans Vredeman de Vries, kartuš, 1572–1630. Reprofoto: Peter Fuhring, *Hollstein's Dutch and Flemish etchings, engravings, and woodcuts ca. 1450–1700*, Amsterdam 1997.

36 – Hans Vredeman de Vries, vlys (triglyfy a bukranion), 1572–1630. Reprofoto: Peter Fuhring, *Hollstein's Dutch and Flemish etchings, engravings, and woodcuts ca. 1450–1700*, Amsterdam 1997.

37 – Sebastiano Serlio, motiv bukranionu ve vlysu. Reprofoto: Sebastiano Serlio, *Il terzo libro di Sabastiano Serlio bolognese*, Venetia 1540.

38 – Sebastiano Serlio, motiv bukranionu ve vlysu. Reprofoto: Sebastiano Serlio, *Tercero y quarto libro de arquitectura de Sebastian Serlio boloñes*, Toledo 1573.

Obrazová příloha

1 – Giorgio Gialdi, arkýř domu Kryštofa Schwanze, kolem 1590, Brno, detail

2 – Giorgio Gialdi, portál domu Kryštofa Schwanze, kolem 1590, Brno

3 – Ivančice, portál domu Šimona Pírka, 1607–1611

4 – Znojmo, portál domu Goltzů, konec 16. – počátek 17. století

5 – Prostějov, zámek, portál v jižním průčelí, 1568–1572

6 – Prostějov, Onšov dům, portál, 1527–1535, 1571

7 – Olomouc, Edelmannův palác č. 5, čp. 367, hlavní průčelí, 1864, stav před adaptací

8 – Olomouc, Edelmannův palác č. 5, čp. 367, hlavní průčelí, konec 19. století, stav po adaptaci

9 – Olomouc, Edelmannova hrobka, při severní straně kostela sv. Mořice, pohled od severovýchodu, 1572

10 – Olomouc, Edelmannova hrobka, pohled od severu, detail fasády s reliéfem Zmrtvýchvstání Ježíše Krista a postavami evangelistů, 1572

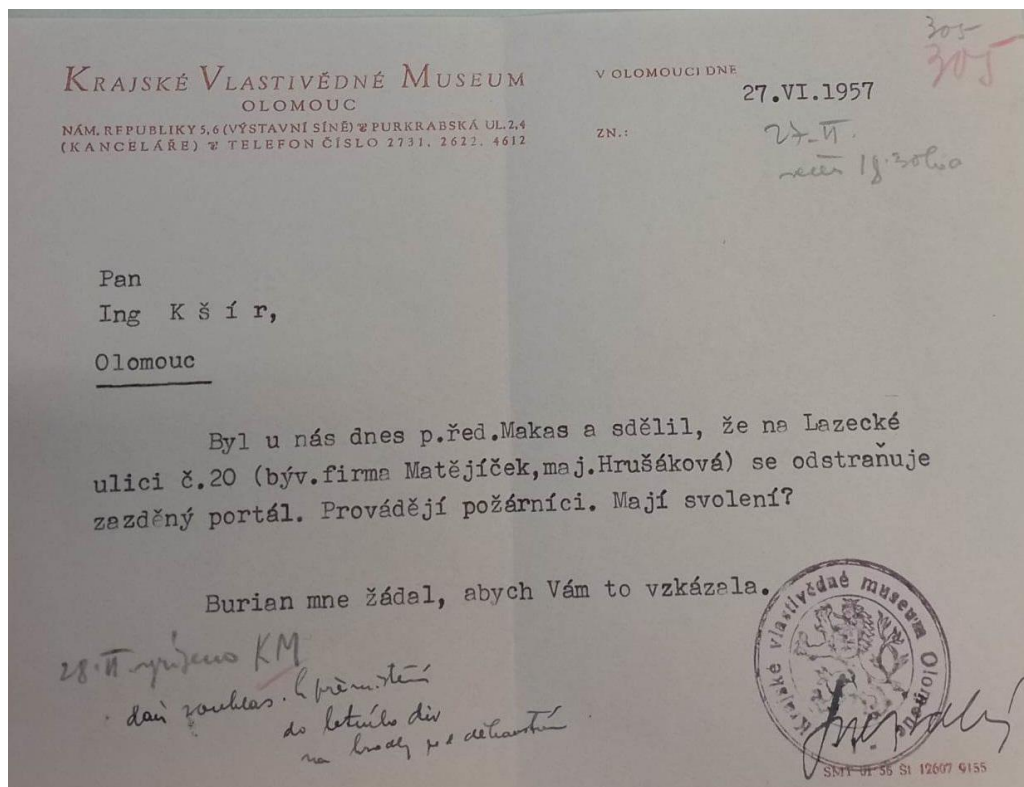
11 – Olomouc, nárožní arkýř Hauenschildova domu, po roce 1586

12 – Olomouc, katedrála sv. Václava, výzdoba mříže do kaple sv. Stanislava, 1591

13 – Hranice, zámek, vstupní portál, asi 1594

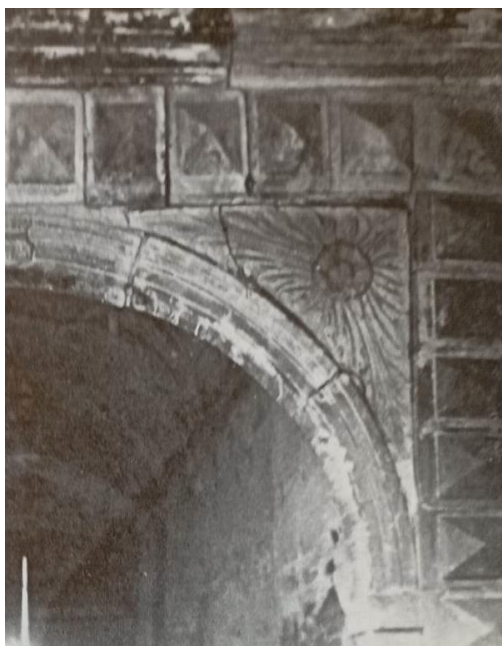
14 – Krajské vlastivědné muzeum Olomouc, zpravení Ing. Kšířa o situaci odstranění portálu v Lazecké ulici č. 20, dne 27. 6. 1957

15 – Kolštejn (Branná), portál v průčelí dolního zámku, přelom 16. a 17. století

16 – Kolštejn (Branná), portál ve zdi nádvoří dolního zámku, 1596

17 – Kolštejn (Branná), portál situovaný za portálem ve zdi nádvoří dolního zámku, konec 16. století

18 – Olomouc, arkýř domu v Riegrově ulici č. 19, čp. 393, okolo 1589

19 – Praha, Staré Město, portál domu „U Železných dveří“ v Jilské ulici, 1556

20 – Alianční znaková deska Friedricha ze Žerotína a jeho třetí ženy Magdaleny Slavatové, 1597, pískovec, 290 × 200 cm, v domě v Purkrabské ulici č. 2, čp. 153

21 – Brno, portál biskupské rezidence, pohled od jihozápadu, úprava v 90. letech 16. století

22 – Olomouc, kaple sv. Stanislava při katedrále sv. Václava, pohled od jihozápadu, 1585–1591

23 – Náměšť nad Oslavou, zámek, portál, východní strana zámeckého traktu, 1578

24 – Náměšť nad Oslavou, nádvoří zámku, portál, 2. polovina 16. století

25 – Görlitz, Biblický dům, hlavní (severní) průčelí, 1570

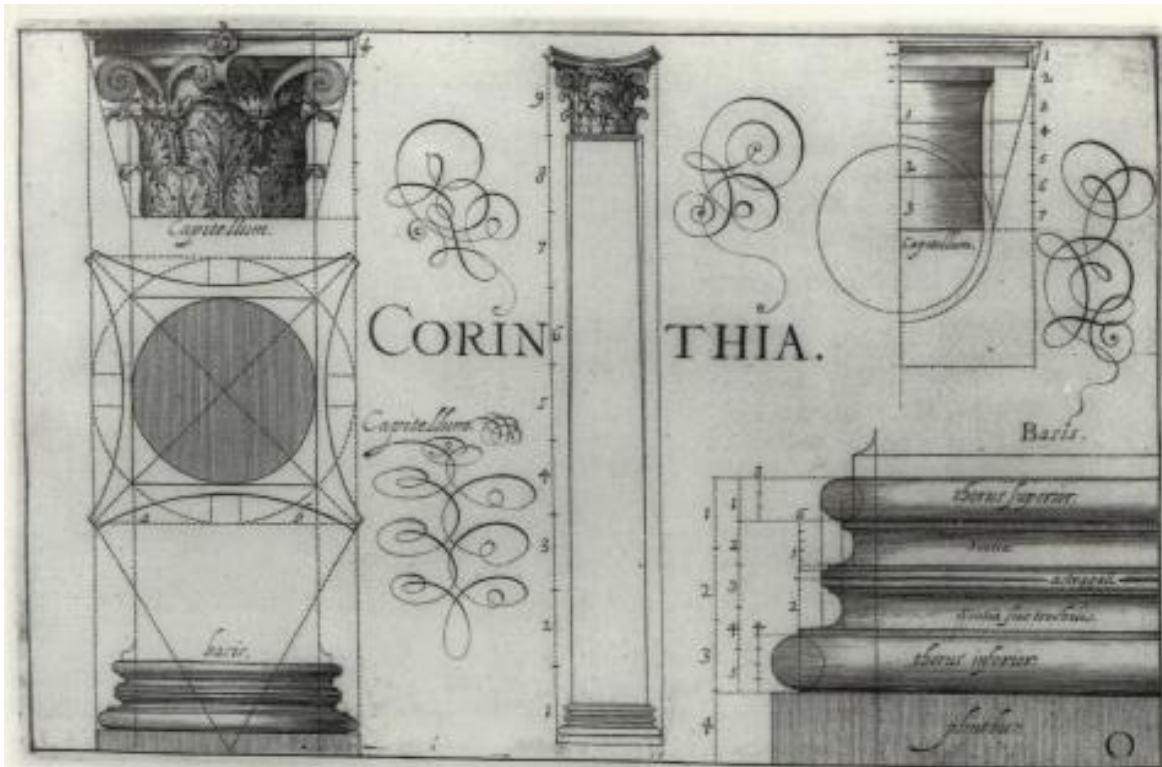
26 – Görlitz, Biblický dům, vlys a reliéfy Předání Desatera a Klanění se zlatému teleti v nadpraží portálu, 1570

27 – Olomouc, Lapidárium Vlastivědného muzea v Olomouci, reliéf, pískovec, Mojžíš s Áronem mění hole v hady, po roce 1570

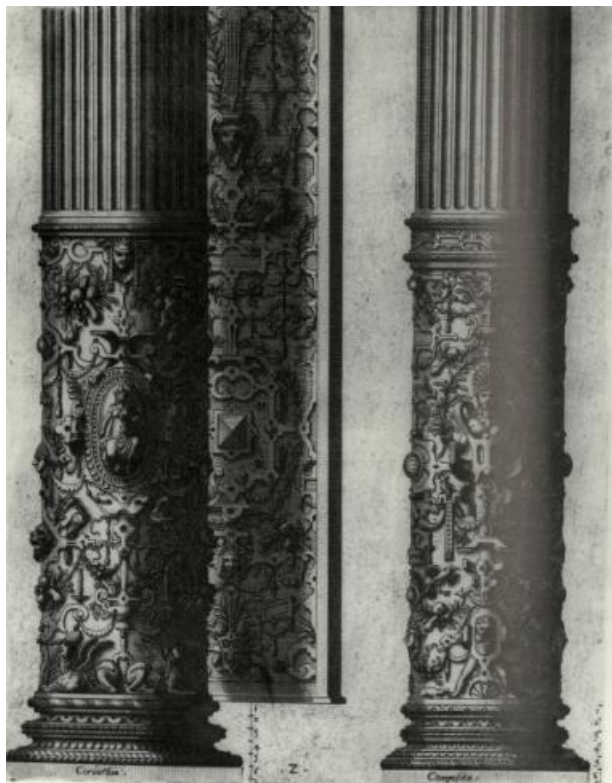
28 – Praha, Staré Město, portál domu „U dvou medvědů“ v ulici Kožní, okolo roku 1590

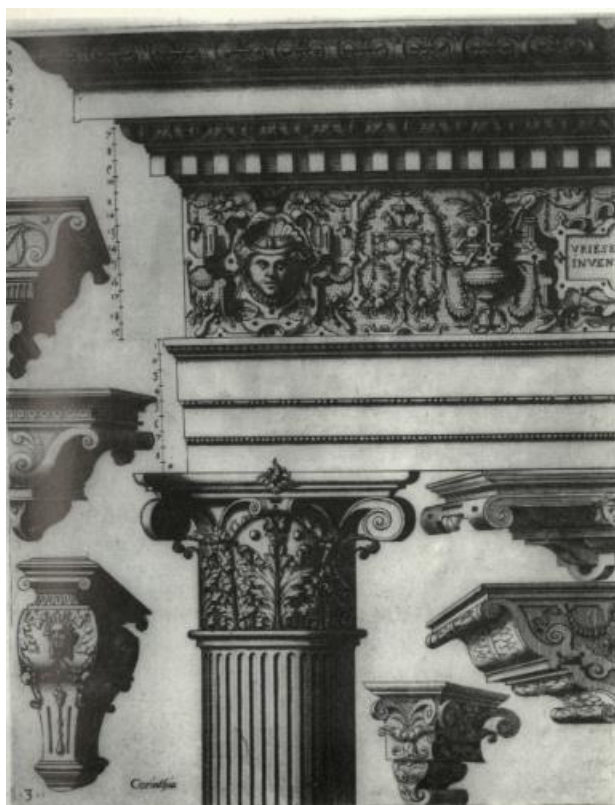
29 – Hans Vredeman de Vries, Konstrukce a detaily korintského řádu, 1572–1630

30 – Hans Vredeman de Vries, Detaily korintského řádu, 1572–1630

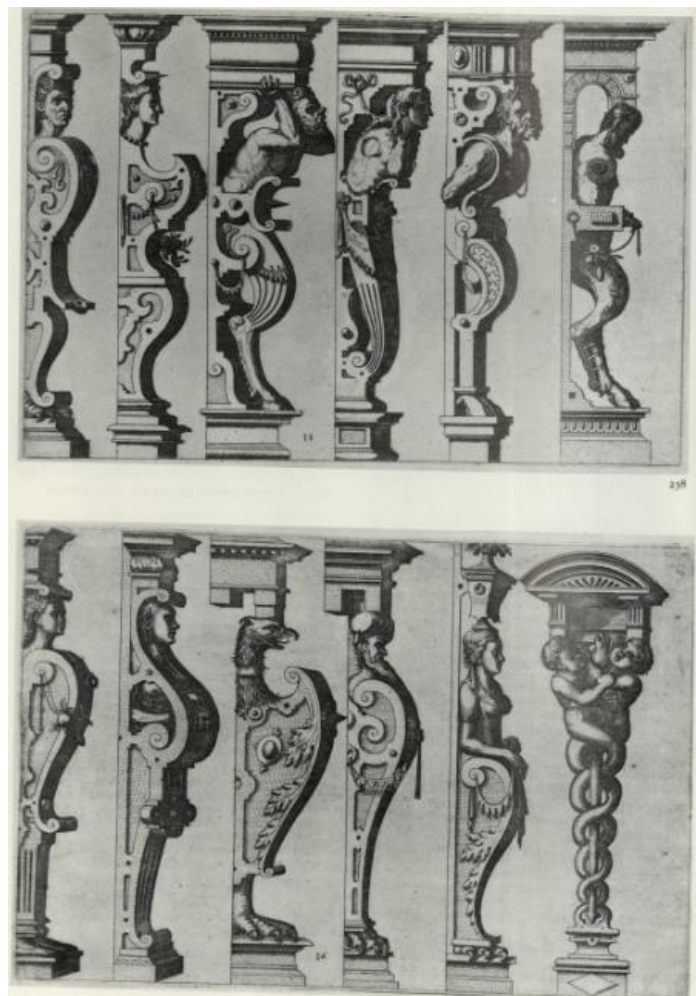
21 – Hans Vredeman de Vries, detail, dříky sloupů, 1572–1630

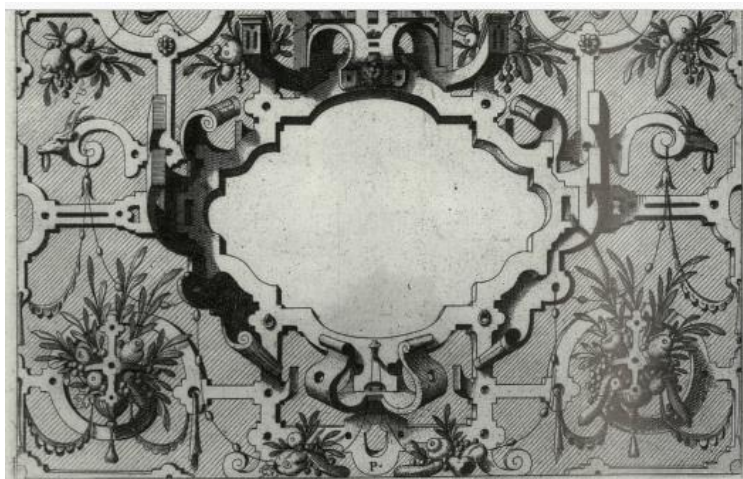
32 – Hans Vredeman de Vries, hlavice a kladí korintského řádu, 1572–1630

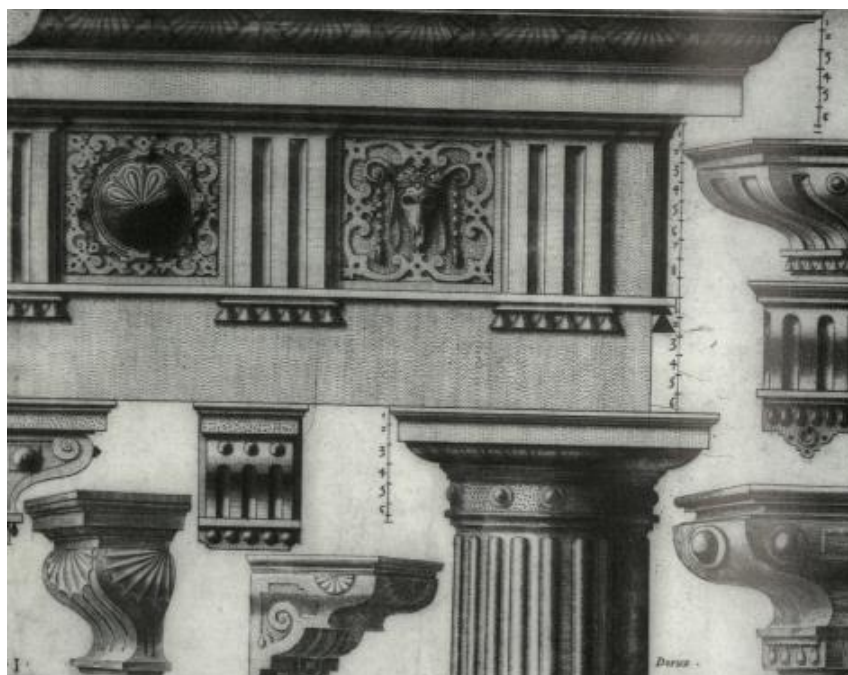
33 – Hans Vredeman de Vries, detail, dříky sloupů, 1572–1630

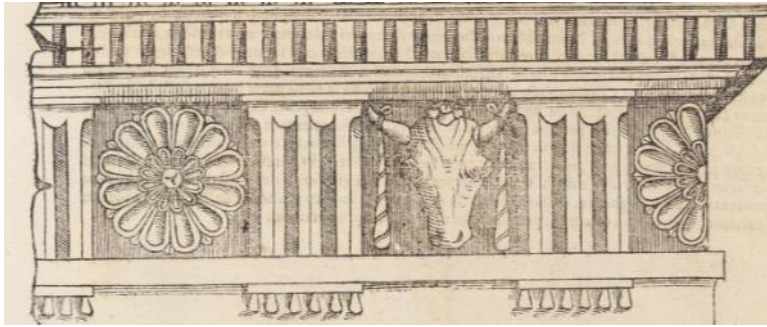
34 – Hans Vredeman de Vries, hermy, 1572–1630

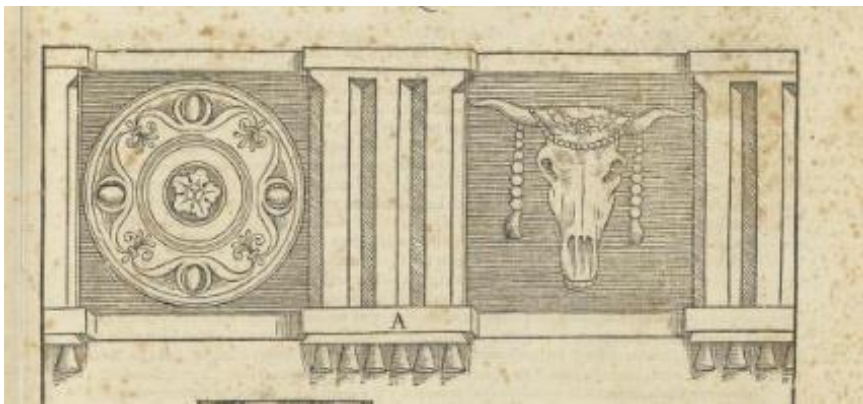
35 – Hans Vredeman de Vries, kartuš, 1572–1630

36 – Hans Vredeman de Vries, vlys (triglyfy a bukranon), 1572–1630

37 – Sebastiano Serlio, motiv bukranonu ve vlysu

38 – Sebastiano Serlio, motiv bukranonu ve vlysu

Anotace

Jméno a příjmení:	Veronika Zlámalová
Katedra:	Katedra dějin umění
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Waisser, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023
Název práce:	Pozdně renesanční olomoucké portály v souvislostech
Název v angličtině:	Late Renaissance Olomouc Portals in Context
Anotace:	Bakalářská diplomová práce má dvě části: úvodní studii a katalog. Hlavní cíl práce spočívá v navázání a revidování syntetické studie Josefa Kšíra (<i>Olomoucké renesanční portály</i> , Olomouc 1969). K rešerši Kšírových východisek posloužil též fond SOkA Olomouc, fond M 8–55 kartony 1–46. Pro širší reflexi jsou zohledněny novější studie zabývající se olomouckým, či obecně moravským (eventuálně slezským) sochařstvím druhé poloviny 16. století a počátku století 17. (Jakubec, Maliva, Myslivečková, Říhová ad.). Vydaný místopis olomouckých domů Viléma Nathera umožnil jednotlivé domy vázané na původní umístění portálů zasadit do socio-kulturního rámce s akcentem na objednavatele. Jako zásadní se rovněž ukázala komparace olomouckých portálů s realizacemi ve Slezsku.
Klíčová slova:	Olomouc, portály, pozdní renesance, manýrismus, umění Moravy, Sebastiano Serlio, Giorgio Gialdi, Michael Kramer, Stanislav Ludwig
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis has two parts: Introductory study and Catalogue. The main goal of the thesis is to revisit Josef Kšír's arguments in his synthetic study (<i>Olomouc Renaissance Portals</i> , Olomouc 1969). The SOkA Olomouc, Fond M 8-55, Cartons 1-46, was used to reevaluate Kšír's claims. For a broader reflection are taken into consideration more recent studies dealing with sculpture of Olomouc or Moravia (and even Silesia)

	<p>origin from the second half of the 16th century and the beginning of the 17th century (Jakubec, Maliva, Myslivečková, Říhová, etc.) The Olomouc houses topography published by Vilém Nather helped to relink the portals with their original location and to show the sociocultural framework through the patronage. The comparison of the Olomouc portals with realizations in Silesia proved to be fundamental to better understanding.</p>
Klíčová slova v angličtině:	<p>Olomouc, Portals, the Late Renaissance, the Mannerist period, the art of Moravia, Sebastiano Serlio, Giorgio Gialdi, Michael Kramer, Stanislav Ludwig</p>
Přílohy vázané v práci:	<p>Obrazová příloha – 19 stran</p>
Rozsah práce:	<p>108 stran</p>
Jazyk práce:	<p>čeština</p>